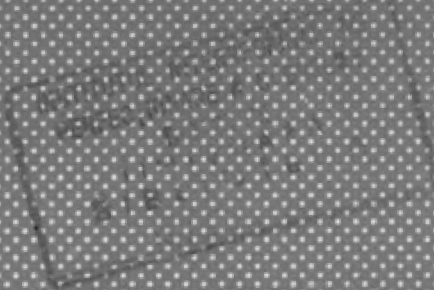

PTI
148

IV. 1964

OPPIZANT OPPIZANT

4

p. 111 198

ORIZONT

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN RPR

INSTITUTUL INTERREGIONAL DE
 PERFECȚIONARE A CADRELOR
 DIDACTICE
 TIMIȘOARA
 BIBLIOTECA
 No. 7395

4

Timișoara

aprilie 1964

Anul I (4)

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ
 TIMIȘ
 P-53.888-12

CUPRINSUL

Haralambio Tugui: <i>Lenin, versuri</i>	3
Eusebiu Camilar: <i>Iedul sălbatec, Plopi, Luntea aurie, Veverița, versuri</i>	4
Dumitru Micu: <i>Psalmii și drama cădării absolutului</i>	6
Ion Vinea: <i>Drum, Sunet, versuri</i>	19
Ștefan Augustin Doinaș: <i>Piersicul uscat, versuri</i>	20
Sina Dănciulescu: <i>Luminoasele harfe, Cimpia din marginea Dundrii, versuri</i>	21
Veronica Potumbacu: <i>Gânduri despre Ziua Victoriei, Statuia din parc, poeme în proză</i>	24
Ilie Măduță: <i>Mișcarea, Materia, ce aurie . . . , Cîntec de căsătorie, versuri</i>	28
Horia Guia: <i>Entuziasm, Ai venit adesea, Feeerie, versuri</i>	30
Mircea Șerbănescu: <i>Seară cu dor, schiță</i>	32
Constantin Păscu: <i>Fericirea lui Moroșan, povestire</i>	35
Timotei Jurjica: <i>Întoarcerea pescarilor, versuri</i>	46
Vasile Zamfir: <i>Fericirea de a trăi, versuri</i>	47
Mircea Micu: <i>Inscripție pe un pahar, versuri</i>	47
Virgil Birou: <i>Din povestea unui fir de apă, reportaj</i>	48
W. Shakespeare: <i>Sonete, în românește de Șt. Augustin Doinaș, Virgil Nemoianu, Nina Ciocna, Leonărd Gavrilu</i>	63

Cronica literară

Nicolae Ciobanu: <i>Elogiul eroismului lucid</i>	66
Ștefan Munteanu: <i>Autobiografie și confesiune lirică</i>	68

Discuții

C. Ungureanu: <i>Drumul spre împlinire al eroului</i>	72
Traian Liviu Birăescu: <i>Reportajul contemporan și dimensiunile noului</i>	76

Istorie literară-documente

Vichentie Ardeleanu: <i>Paul Iorgovici</i>	81
--	----

Artă

N. Corboanu: <i>Profilul unui teatru</i>	85
--	----

Cărți-reviste

Nicolaie Tîrșoi: <i>Radu Theodoru: „Interceptarea”</i>	87
C. N. Mihalache: <i>I. L. Caragiale: „Scrisori și acte”</i>	89
D. Bălan: <i>Sergiu Fărcașan: „Atacul cestiuniștilor”</i>	89
N. Busnioc: <i>Nicolaie Tăutu: „Așa cum a fost”</i>	90
Aurel Buteanu: <i>O antologie a poeziei africane</i>	91
A. Dumbrăveanu: <i>Epistole de pe malul mării</i>	93
S. Foartă: <i>Critica în „Jasăul literar” nr. 1/1964</i>	94

Miniaturi critice

M. S.: <i>Cinzece de lume</i>	95
M. Cerbu: <i>Pe ce cadă accentul</i>	95
D. B.: <i>Etnografie bihoreană</i>	95
C. U.: <i>Fluieraș mindru-nflorit</i>	96
Valeriu Ganea: <i>Trei schițe</i>	96

Ca un ecou desprins din adîncul stepelor
Iată-l pe Lenin venind tot mai aproape de oameni . . .
L-au aşteptat veacuri întregi şi prin el
Chipul umanităţii pierdute prinde glas nou.

Şi oamenii încep să se asculte între ei,
Legîndu-şi visele într-unul singur, sublim —
Asemeni luminii proaspete de primăvară
Pe care el o împărţea, din belşug, tuturor.

Îl auzim în milioane de glasuri
Acelaşi, nedespărţit de oameni şi revoluţie.
Fiecare pas al nostru cu adevărat îndrăzneţ
Poartă în el un ecou din inima lui.

HARALAMBIE ȚUGUI

I E D U L S Ă L B A T E C

*N*estăvililit aleargă șuvoiul, și, să vezi,
Că iedului îi pare, pe semne, cîrd de iezi, —

*Că-n urma lui aleargă și el, din stînci în stînci,
Nestăvililit, prin pacea pădurilor adînci, —*

*Și cum îi ies în cale tufari de rouă plini,
Ca niște constelații cu argintii lumini,*

*Din fugă el străpunge, — și-n scînteieri de ploii.
Dărîmă constelații cu coarnele lui moi.*

P L O P I I

*Ș*i azi, cînd de pe Oadeci vrei plopii să-mi arăți,
Ducînd solemn fapte spre-adînci eternități,

*Mă și oîsez în șiruri ducîndu-mă cu ei,
Spre zări și monumente, spre culmi de munți merei, —*

*Neconținut ași merge cu-acești drumeti eterni . . .
Să duc pe umeri toamne, să mă adoarmă iernii.*

*Să mă deștept din somnul adînc ca de tîtan,
Cu primăvara-n brațe în fiecare an !*

*Cînd ne-or ieși în cale amurguri lungi bălînd,
Cu faclele solemn să scînteiez. Și cînd*

*Ne-or picura pe vîrfuri luceșerii lumini,
Să mă-nșior din creștet și pînă-n rădăcini.*

L U N T R E A A U R I E

*D*ar nopțile acestea, frumouso, cum de sînt,
Atît de diafane, din cer pînă-n pămînt ?

*Pădurile par alge înalte-n clătîndri . . .
Noi ne plîmbăm alături prin fundul unei mări.*

*Lucirile acestea de sus vor fi fiind
Sau astre, sau meduze prin adâncimi plutind !*

*De-aseară se zărește, cu cirna spre Apus,
O luntre aurie, deasupra noastră, sus . . .*

*Așa ne urmărește de-aseară, pe-amindoi :
Stă drept deasupra noastră cînd ne oprim și noi !*

*O, poate că din luntrea ce ne țintește-așa,
Pin'la sfîrșit o scară de raze s-o lăsa,*

*Și dacă tu vrei-vei ne vom sui. Apoi,
Cu luntrea aurie vom asfinți și noi.*

V E V E R I T A

*T*e-ai amăgit zadarnic de munți cînd ți s-a spus :
Sînt innurile noastre înmărmurite sus !

*De bronz pădurea pare de liniștită ce-i . . .
Și arborii înalță spre innuri propriei.*

*Cu mîna de-i alingem, trecînd, ne-am minuna :
Profund ca niște coarde de harpe vor suna, —*

*Și-om auzi tăcerea de bronz cum s-a deschis,
Cum și-ar deschide ochii o pasăre prin vis,*

*Cum bobul lin de rouă ar luneca în tău,
Sau cum lumina lunii șoșnește-n părul tău . . .*

*E vis sau veveriță ? Cum s-a ivit și cînd,
Spre stele sau spre ghinde mai aurii urcînd ?*

*N-o speria : din creanga cu largi legănături,
S-asvîrle drept în luna ivită pe păduri . . .*

EUSEBIU CAMILAR

PSALMI ȘI DRAMA CĂUTĂRII ABSOLUTULUI

Pornind sub teroarea întrebării: cum trăim? în căutarea idealului suprem de existență, poetul a apucat-o de la început, cu îndrjire, pe căi ce nu-l puteau duce decît în hălișul speculațiilor chinuitoare, într-un labirint înnebunitor de probleme. Cazul său nu este singular. Să nu uităm că Arghezi s-a format într-o perioadă de aprige înfruntări ideologice, caracterizată nu numai la noi, ci în toată Europa, prin apariția unei sumedenii de curente, de teorii, în interiorul cărora, dezorientarea și derula spiritelor căutătoare, private de instrumentul de investigație, singur eficace, plină la capăt, pe care li-l putea oferi doar filosofia marxistă, se întâlneau inconștient cu tendințele claselor reacționare de a crea diversione în rindurile intelectualilor, spre a-i îndepărta de revoluție. Se știe, de pildă, că, în Rusia, Gorki însuși a căzut la un moment dat victimă unor concepții idealiste ce au bintuit, luind cele mai extravagante forme, în perioada dintre 1905 și 1917. Preocupat de ideea „zidirii de Dumnezeu”, marele scriitor răsplinea prin 1913 teorii dăunătoare, atrăgîndu-și prin aceasta o foarte severă critică prietenească din partea lui V. I. Lenin. Asemenea teorii mistico-idealiste circulau și în anii cînd Arghezi trăia în străinătate, intens, printre emigranții ruși revoluționari din Elveția și Franța, cu care scriitorul nostru mărturisește a fi venit în contact¹. Faptul merită să fie subliniat ca unul ce poate da explicația canalizării într-o anumită direcție a preocupărilor poetului. Să fie oare o întimplare că motivul căutării divinității, absent în *Agate negre*, apare în poezia lui Arghezi după 1910, pentru că în *Psalmi* și în alte creații din deceniul următor primului război să devină o obsesie? Nu cumva, atmosfera încinsă a discuțiilor urmărite în străinătate, mai mult decît predicile ascultate în mănăstire, îi va fi trezit poetului dorul de himera pe care a crezut că e nimerit s-o numească „Dumnezeu”? Oricum ar fi, aspirația la desăvîrșire se confundă în majoritatea poeziilor publicate de la întîiul război pînă prin 1930 cu căutarea infrigurată a dumnezeirii.

Ca piedici se opuneau înaintării poetului spre ținta dorurilor sale? Mai întîi, propria structură lăuntrică. În *Nehotărîre*, poetul își exprima groaza de eventualitatea pedepsii de a purta, „povară, două vieți”. Pedepsa era, totuși, de neînălțurat. Venea din interior? Poetului i-a fost dată — aflăm din *Triumful* — „osînda de-a crește indoit”. Chinul meta-morfozelor sulețești neîncetate i-a fost sădit în ființă — ni se comunică în *Portret* — dinainte de naștere:

*M-am zămislit ca-n basme, cu șapte frunți și șapte
Grumazi și șapte feste.
Cu-o frunte dau în soare, cu celelalte-n noapte,
Și fiecare este
Și nu este.
Sînt inger, sînt și diavol și iară și alte asemeni
Și mă frămînt în sine-mi ca taurii-n belciug.
Ce se lovesc în coarne cu scinteieri de cremeni,
Siliți să are stinca la jug.*

¹ Cf. *Însemnări rusești*, în *Revista Fundațiilor*, VIII, nr. 8-9 august-septembrie 1941.

Admirabile, dezarmant de sugestive imagini ! Noi știm, totuși, că nu printr-o predestinare biologică a fost poezia osîndită să traverseze tot calvarul reîncarnărilor lăuntrice. Structura sa duală, asupra căreia au insistat alții, pe vremuri, unii critici, nu era o fatalitate a naturii; era doar o impresie, o percepție alterată a propriei imagini spirituale, determinată fatal de neîncetatele învîrtiri amelițoare în jurul unei idei ce atrăgea sufletul cu puteri magnetice. Noi nu întreprindem însă un studiu psihologic. Încercăm să descifrăm psihologia unei mari opere lirice, pentru a putea stabili natura emoției ce ni se comunică din ea, înlesnind prin aceasta cititorului receptarea sensurilor grave ce răscolesc minunatele versuri în adînc. Ceea ce ochiului critic exterior i se revelă ca fiind autoamăgire constituia cîndva pentru conștiința zguduită, arsă de toate febrele, a poetului — o realitate. Fără să renunțăm la expansiunea punctului nostru de vedere într-o problemă sau alta, dimpotrivă, formulîndu-l cît se poate de explicit, nu putem face abstracție, cînd analizăm viziuni poetice, de realitatea internă a reprezentărilor, chiar dacă acestea s realitatea unei iluzii sau prejudecăți. Pentru arabul înnebunit de sete, nălucirea izvorului țîșnit deodată, departe, din nisipul fierbinte al deșerturilor, e o existență aievea. Atribuînd frămîntărilor ce devorau, la o anumită vîrstă lăuntrică, sufletul liric arghezian o origine, alta decît cea reală, versurile din *Portret* transmiț cu forță artistică o stare de tensiune morală în ale cărei chinute contorsionări transpare un zbucium al căutării de sine, propriu, într-o etapă dată a vieții, oricărui om.

Indiferent de explicația ce le-am da-o, chemări contradictorii sîsîie, în numeroase pagini ale operei sale, conștiința poetului. Desăvîrșirea i se înfățișează, constant, ca o stare de elevație, realizată prin sublimarea pasiunilor pămîntești, prin omorîrea voinței de a trăi. Terrorizat de sentimentul îndatoririi de a se consacra în exclusivitate efortului de a sluji unui ideal, neprecizat, de perfecțiune, sentiment ce-și are, neîndoiș, obîrșia în refulările pe care scriitorul a fost constrins de soarta vitregă să și le impună încă din copilărie, insul arghezian interior, eul artistic a avut — cum ni se dezvăluie într-un tulburător poem în proză — ca îndreptar, vreme îndelungată, cuvintele „nu e voie“ :

„Cineva îmi spune : «Nu e voie!» tocmai atunci cînd mă pregătesc să mă bucur — și ascult ! Am aflat cu vremea toate bucuriile oprite și m-am obișnuit cu suferința că nu e voie nimic . . .”¹⁾

Apropierea „de o zare care seamănă cu cerul”, de hotarul de la care începe desăvîrșirea, adică, implica, în concepția de odinioară a poetului, absoluta mortificare :

„ . . . Și cînd nici nu caut, nici nu mă bucur, nici nu surid ; atunci cînd sînt cu totul singur în viața ce-a fost și în viața ce are să vie, și aș voi, în puterea nopții, să mă tenevesc puțin, înîns între zodii și mîngîind capricornul, mi-e frică. Nu știu de ce mi-e frică. Nu e voie. Nu e voie de odihnă ! (Robul)²⁾

Tălmăcit în versuri, sentimentul de a fi predestinat necontenitei vegherii, osîndei de a-și interzice orice bucurii în afara acelor procurate de comunicarea cu lăinele mari, își alege spru a se exterioriza sôbru, drept simbol, cucuveaua. Pasăre ce „nu știe să ridă”, „clopoteț al Sfîntului Duh”, ce sună „lepădarea de sine”, ai cărei ochi

... mari și teferi,
Ca niște luceferi
Înghețați de uimire,
Privesc în suvenire,

dar

Glasul (. . .) depărtat și sfînt
Spune auzului de pe pămînt
Că sufletul trebuie să stea
De veghe înarmat în sea ;
Că sufletul e-o sabie sîcicloasă
Care trebuie trasă :
Să-i scinteie stelele-n luciul !

în cucuvea, poetul își recunoaște propria conștiință :

O, cucuveaia lui Dumnezeu,
Gîndesc c-ai fi sufletul meu ! (Graiul nopții)

¹⁾ Ce-ai cu mine, *Statute* 2, 1937, p. 97.

²⁾ *Idem* p. 99.

Într-o altă poezie, simbol al desăvîșirii devine muntele Măslinilor, la poalele căruiua, în grădina Ghetsimani, ar fi fost prins de către ostașii lui Pilat, Isus spre a fi răstignit. Muntele Măslinilor, transfigurat, e un

*Munte-nădreptat cu piscul în lărie
Și neclintit în visul de azur . . .*

*Munte, cadetniși de izvoare,
Altar de șoimi, sălaș de sori,
Care nu suferi floarea trecătoare
Să te imbețe cu miros de flori . . .*

Stînd „La hotarul marilor mistere”, muntele sacru, „impresurat de astre”, e „ca un semn de-a pururea putere / Al vieții noastre cea fără de leac” (Muntele Măslinilor).

Chemării către presupuse înălțimi i se opune însă, în conștiința poetului, impetuos, o alta — chemarea pămîntului, a vieții reale, exprimată și în *Nehotărîre*. Răsvrătit împotriva interdicțiilor sunate de „clopoțelul Sfîntului Duh”, poetul vrea mulțumiri ce țin de lumea

aceasta, de viața trecătoare :
*Hrănit cu piatră și-odăpat cu vin,
De-a fi-n veci o streajă mă-nspăimînt.
Mi-e foame de nisip și lut
Și dor de apele din care n-am băut. (Psalm)*

*De-a fi-nșorît numai cu focuri sfînte
Și de-a rodi metale doar, pătruns
De grelele porunci și-nvășămînte,
Poate că, Doamne, mi-este de ajuns (Psalm).*

*Vreau să pier în bezmă și în putregai,
Ne-ncercat de slava, ericen și scîrbît.
Și să nu se știe că mă dezmierdai
Și că-n mine însuși tu vei fi trăit. (Psalm).*

Între cele două aspirații, opuse, în sufletul poetului se încinge o bătălie formidabilă, merou reluată, cu izbînzi și înfrîngerî temporare de o parte și de alta, dar fără obținerea unui rezultat definitiv, fără ajungere la o limpezire. E, poate, cazul să notăm că problema căreia, în versurile din *Cuvinte potrivite*, i se caută cu alina sete și risipire de energii sufletești o soluție apare, privită din afară, lucid, ca fiind o falsă problemă. Poetul separă arbitrar, cum nu va face în scrierile de mai tîrziu, îndeosebi în creația din anii socialismului, idealul de real, vede, fără temeii, o incompatibilitate între urmărirea perseverentă a idealului de perfecțiune etică și trăirea plină a vieții. Idealul i se revelă ca o stea depărtată, ascunsă în zări, dincolo de existența umană curentă. Împotriva unei asemenea desăvîșiri abstracte, concepută ca o autonomicire, ființa omenească se revoltă, natural. Coborît din sferele albastre în „lut”, psalmistul nu se simte nici aici în elementul său. „Cerurile reci” și „putregaiul” îi sînt deopotrivă de străbîne, insuportabile. Sufletul se zbate „între două nopți”. Îmbrățișînd existența lumească, i se pare că a trădat o menire sacră, că a ucis în sine ce avea mai bun, că și-a reprimat unul din euri : pe cel adevărat, că a „strîbit în șapte zile ceri zămislit în șapte”. Urmarea :

*Nu mai adie vîntul în parcuri, parfumat.
De fițele femeii, rămase fără tapte,
Prunci orbi și muți, schelete și slujă ai spînzurat.
Albinele, din bozii, aduc la stupi otravă,
Izvoarele-năcrite-s și strugurii scămoși.*

*Nici o vîioră nu mai pricepe să mai sure,
Chiar stelele sfîințite și pure la-nceput
Au putrezit pe balta visărilor străbune
Și zările, mincate de mușegaiuri put . . .*

Sumbrul tablou se găsește, amplificat, și într-o bucată în proză, dedicată, cu ironie amară, lui Vintilă Brătianu, — *Timpul putred* :

„... *Stupurile, unul după altul, tăceau amorțite ca niște urcioare goale, în care se acresc drojdiile pârdsite ale sucurilor unei strădării vechi. (...) Albinilor toate li s-a înmuiat acul sau a căzut ca un pînțen inutil, rămînîndu-le în trup numai veninul, care le arde și le răscoace...*”

Am luat vioara din grînda strămoșului meu și arcușul ei, spinzurat alături ca o lopată de luntre moartă (...). Coardele nu mai sunară nici una ca de obicei și arcușul dete un zbirat de miel înjunghiat și de capră flămîndă...”¹⁾ — ceea ce lasă loc presupunerii că în *Triumful* răzbat, împreună cu accentele câinței intime, ecouri ale unor dezamăgiri civice ale poetului, care, în anii următori celui dinții război mondial, își vedea surpate toate iluziile pe care și le făurise, la un moment dat, relativ la o posibilă înnoire a vieții. În general, descurajările de ordin sufleteș intim se împletesc, adesea, în scrisul arghezian, cu decepții stîrnite de realitățile din jur, sociale. Ce bucurii îi rezervă, bunăoară, poetului întors din pribegiea printre aștri societatea anilor în care se nașteau *Psalmii*? Pretutîndeni, autorul poeziei *Evoluții*, tipărită în 1923 în *Flacăra*, constată degradarea valorilor spirituale. Semn al decadenței morale extreme, prevestitor al destrămării sociale, cei meniți să împrăștie în lume lumină și-au trădat misiunea, își comercializează harul :

*Toși, abdicăși din funcția divină,
Au renunțat la slăvile eterne.
Apolo-i profesor de mandolină,
Pan teafii dă, de limbile moderne.*

Într-o lume aservită puterii banului, Hercule a devenit „petrolist dactilograf”, Joe, spițer care

*Servește-n cutiușe la tarabă
Cite un hap, cite un praț :*

în slîrșit,

*Pavel din Tars e-acum zuraș sâruc
Și Chrisosfom bătut de prăvălie,
Iar Sfîntul Duh, închis în colivie,
Făcutu-s-a pui mic de pălpatac.*

Cu alte cuvinte : „*Burghezia a despuia de aureola lor toate activitățile pînă atunci venerabile și privite cu smerenie. Ea a prefăcut pe medic, jurist, preot, poet, om de știință, în muncitorii ei salariați*”. (Marx-Engels : *Manifestul Partidului Comunist*).

Într-o asemenea lume, neînțelegînd lupta celor ce, acționînd în vederea dărîmării unei societăți a corupției și alienării esenței umane, urmăreau implicit salvarea din naufragiu a valorilor spiritului, un căutător al desăvîrșirii nu se putea simți, bineînțeles, deci stingher și dezgustat, „*heruim bolnav*”. Sufletului său, totul îi apărea sterp, pervertit :

*Livada, cîmpul și-au pierdut și floarea
Și roadele și frunza și culoarea.
Apele negre duc sub cerul cald
Nămoluri fierte, grele, de așfall.
Oriunde capul caută să-și pue
Locu-i spinos și iarba face cuie...*

Mărită pînă la groază, anxietatea ia, în *Duhovniceasca*, forme delirante :

*Ce noapte groasă, ce noapte grea !
A bătut în fundul lumii cineva.*

¹⁾ *Bilete de papagal*, I, nr. 210, 28.IX.1928.

Poetul e terorizat de gândul că si-a trădat menirea : a „fugit de pe Cruce”. Singur, crispat în spasmul desperării sale, sufletul e muncit de vedenii. Antenele-i lăuntrice înregistrează umbletul, prin grădină, al unei stafii nevăzute :

*Cine umblă fără lumină,
Fără lună, fără luminare
Și s-a lovit de pomii din grădină ?
Cine calcă fără zgomot, fără pas,
Ca un suflet de pripas ?*

Redeșteptată o clipă, nădejdea crede că poate identifica în fantasma rătăcitoare chipul mamei. E chipul dorit, ținta tuturor dorurilor. Din *Duhovnicească*, vorbesc stășierile lui Vintilă Voinea, întrupare a luminii și bucuriei, mama, plecând, a lăsat în urmă gol și dezo-lare. Imaginile chemate să tălmăcească senzația de pustiere, starea de frică paralizată, sint de o expresivitate, putem spune, înspăimântătoare :

*Toți au plecat, de cînd ai plecat.
Toți s-au culcat, ca tine, toți au innoptat,
Toți au murit de tot.*

*Și Grivei s-a invirtit în bot
Și a căzut. S-au stîrpit cucuruzii,
S-au uscat busuocul și duzii,
Au zburat din steașina lunii
Și s-au pierdut rîndunelele, lăstunii.
Știubelele-s pustii,
Plopii-s cărămizii.
S-au pozvînit păreșii. A putrezit ograda.*

Ceea ce sporește neînchipuit impresia de pustiu este moartea lucrurilor :

*Au murit și numărul din poartă
Și clopotul și lacătul și cheia.*

Ne aflăm la hotarul neexistenței, unde nimic nu are ființă și totul poate lua orice chip. În năluca mamei ...

*S-ar putea să fie Cine știe — Cine ...
Care n-a mai fost și care vine
Și se uită prin întineric la mine
Și-mi vede cugetele toate.*

S-ar putea să fie Cel răstignit, simbol, în viziunile argheziene, al jertfei în slujba „chemării” înalte, dar și judecător aspru și drept. În acesta, contopit cu imaginea Mamei, poetul pare a se recunoaște în cele din urmă pe sine. Propria conștiință, spiritul său „risipit prin spini și bolovanii” îl privește scormonitor, din noaptea groasă, cu ochii invizibili ai celui „în haine-n-tunecate” care, „priveag și ostenit la ușă”.

*... scobește zidul cu carnea lui,
Cu degetul lui ca un cui,
De răspunde-n rănile mele ...*

Imprejurarea impune fuga. Fugă de sine însuși, de neliniștile din suflet :

*... Deschide, vecine,
Uite singe, uite stavă.
Uite mană, uite otravă.
Am fugit de pe Cruce.
Ia-mă-n brațe și ascunde-mă bine.*

Neiertător, rechizitoriul conștiinței nu rămîne, în spațiul operei argheziene, fără răspuns. Și, ca întotdeauna, răspunsul e zdrobitor. Practic, renunțarea absolută la lume, căutarea desăvîrșirii în afara vieții duce la claustrare. Experiența claustrării, Arhezi a stră-bătut-o. Ce l-a revelat ea ? O lume de saltimbanci, iude, caiate, simoniți și sadomiți -- Jumea *Icoanelor de lemn*.

Departa, dar, de a fi găsit — între zidurile ei o împărăție dumnezeiască, poetul s-a văzut, pășind în mănăstire, înlăuntrul celui mai stercorar lăcaș diavolesc. Concluzia logică: nu pe poarta mănăstirii (devenită cuib de trintori și tilhari) se pătrunde în cer. Pentru ea sufletul să comunice cu cele de sus, mijlocirea bisericii nu e necesară. Este indezirabilă chiar, biserica pervertește, corupe, spurcă totul:

„Nemulțumiți cu frumusețea simbolului, parveniți Bisericii le-au cutureat în lung și-n lat și au ieșit din ele, ca să uzeze sentimentul delicat al credinței într-o materialitate celestă brutală și, hămînzi de puteri necontrolate, pentru dobîndirea prestigiuilor fără merit în viața de toate zilele, traduse în situații strict materiale, arhierii, episcopi, mitropolii, patriarhii, popii, au parvenit să lege și să dezlege în eternitate cu mintă lor șubredă și adeseori grasă libertatea sufletelor încă de pe pămînt. Sfințirea apei, eucharistia, maslul, trimise în calitate de închipuire și sugestii, au fost luate pe pleau, înțelese cu grosolănie și date ca actele și operațiile lui Dumnezeu indefinit...” (Biserica și episcopatul)¹.

Revolta argheziiană întinde așa dar nu un personaj sau o anumită practică religioasă, ci Biserica însăși, ideea de biserică social-constituită. Nu ne găsim în fața unei izbucniri întimplătoare. Un adevărat strigăt voltaireian: „Ecrasez l'Injame!” infioară întreaga literatură a lui Arghezi. Pomenindu-se actor în comedia sinistră, a sfințirii apei, scriitorul, nepulind adresa țaranilor, veniți să-i primească „binecuvîntarea”, cuvintele inimii: „Pentru ce săruși icoana? de ce te închini? ce ai tu cu Dumnezeu și cu Sf. Dumitru și cu blagoslovitul Cler? Imblă sanatoș și ascute-ți toporul, căci ai multă uscătură de curățit”, — încerca să-i „impiedice cu un suris, pe tăcute, să-și scoată singurul ban de la briu, stropindu-i imbelșugat cu aghiazmă”, în care, simbolic, punea sugestia: „Trezește-te” (Cum se face o procesiune — Icoane de lemn). Nimic n-a urit scriitorul, toată viața, cu mai inversunată patimă decît depravarea Bisericii; ea îi oferea, în cele mai nerușinate manifestări, spectacolul trivializării unei idei, al batjocoririi simțămîntelor celor mai gingașe, încercate, în neștiința și rătăcirea lui, de sufletul omenesc, „șubred și sărac”. Plagă socială, focar de infecție morală, agentură a iadului pe pămînt, unealtă a „puternicilor beznei”, „rămășița trecutului celui mai îngust”², „rușine pentru țară”³, biserica trebuia, după opinia constantă a lui Arghezi, desființată. Astfel, în pamfletul *Maimușoi judecătorești*, scriitorul invocă, în 1911, necesitatea socială de a se suprima oficial o instituție apusă simbol al corupției și al negației de inteligență⁴. Apelul revine, cu Cuvinte duhovnicești, unde se susține că „singurul bine ce se poate face bisericii noastre este de a o distruge, căci discreditată este de mult”⁵ — ca și într-un răspuns polemic adresat revistei *Neamul românesc*, în care clerul e amenințat de a li „dat în lături și a se trece peste el”⁶.

Pasaje ca acestea infirmă, evident, aserțiunea lui Pompiliu Constantinescu, după care sensibilitatea religioasă ortodoxă, specifică, chipurile, poporului nostru, popoarelor răsăritene îndeobște, și-ar fi găsit în creația lui Arghezi o expresie superioară. Realitatea e cu totul alta. Minusculele pagini ale *Biletelor de papagal* sînt pline de sarcasm omoritor la adresa ortodoxiei și ortodoxismului. O adevărată diatribă antiortodoxă și antibisericească se desprinde, de pildă, dintr-o *Epistolă lui Sabin Drăgoi*. În opoziție cu cei predispuși cîndva să asimileze noțiunile „ortodox” și „romînesc”, scriitorul dezvăluie îndărătul lor realități ce se exclud. „Romîni — scrie Arghezi — n-au dat nici un sfînt Bisericii ortodoxe, în cîteva veacuri de creștinătate. Ei n-au dat acestei Biserici nimic, Biserica nedîndu-le lor nimic niciodată, pentru simplul motiv că Biserica ortodoxă nu e romînească și romîni nu sînt ortodocși.

Nu numai ortodocși nu sînt romîni — continuă pamfletarul — dar nici măcar creștini. Sentimentul religiei le lipsește:

„...Nici o inițiativă pornită sub comanda unui sentiment ortodox. Totul este copiat de la greci, vorbă cu vorbă, formă cu formă și la zestrea greacă, romîni n-au adăugat nimic, nici fupte sufletești, nici sfînși, păstrînd cadrul, ca un locutar apartamentul închiriat, căruia nu se simte dator cu nimic. Mui caracteristic: biserica ortodoxă n-a putut produce cu material romînesc foarte abundent măcar un cler ortodox; mai puțin, măcar creștin...”

¹ *Bilete de papagal*, II, nr. 427, I.VII.1929.

² *Pagini din trecut*, p. 12.

³ *Facta*, II, nr. 23, 4.VI.1911, p. 385.

⁴ *Facta*, II, nr. 36, 3.IX.1911, p. 185.

⁵ *Facta*, III, nr. 25, 22.VI.1912, p. 488.

⁶ *Facta*, I, nr. 28, 9.VII.1911, p. 26.

„Neo-ortodocșii” — e vorba, evident, despre doctrinarii *Gindirii* — sint denunțați în articol ca unii ce „se chinuiesc să croiască poporului nostru o cămașă de scîndură, cu care fînța lui elastică nu se poate înfășura — și croind o haină, ei n-au băgat de seamă că fac un coșciug...” De asemenea apostoli ai „credinței” nu poate avea — accentuează scriitorul — nevoie decît „o categorie socială care, sinceră, s-a văzut incapabilă să elucubreze artificialul unei îndreptățiri istorice. Viața noastră cea adevărată nu-i simte și nu-i vrea.”¹

Fost-a Argezi, cînd clama, din zec de articole, împotriva bisericii, a ortodoxiei, a creștinismului, un necredincios? Nu. Totdeauna, scriitorul a crezut în Dumnezeu. Într-un dumnezeu al său. A fost însă un schismatic², ba, mai mult decît atît, un păgîn. Unul din cei dintîi, dacă nu primul, care a observat aceasta este Mihai Ralea. După aprecierea sa, poetul „e din familia vracilor, a căutărilor de esențe ultime, de elixiri și filtre, dar nu din aceea a preoților, a sfinților și apostolilor. În Evul Mediu, d. T. Argezi ar fi fost ars de viu”³.

Exponent prin excelență al sensibilității rominești, al unei viziuni a lumii, specific românească, Tudor Argezi este, în chipul cel mai vădit. În această privință Pompiliu Constantinescu a dovedit o intuiție sigură.

De-ar fi să căutăm elemente ale unei gândiri sociologice în opera lui Argezi, am constata, în anumite puncte, înrudiri cu Eminescu, Sadoveanu și poporanistii... Autorul *Scrisorilor către învățători* își reprezintă societatea ideală ca un stat al naturii, format din categorii productive, ocupate cu munca manuală, cărora să li se adauge „pătura cultă”, luminaătoare. Un rol activ în acțiunea de luminare, de ridicare a omului la condiția demnității sale, îi este rezervat și bisericii. Numai îndeplinirea acestui rol, socialmente util, străin oricăror preocupări de „mintuire” într-o altă existență, poate justifica existența preoșimii. Argezi tindea, cum vedem, la... poporanizarea bisericii. Se pot cita în acest sens pasaje elocvente din articole scrise în diferite perioade.

„Dusu-s-a vreodată sinodul — citim în *Facla* din 9 iulie 1911 — la poporul din care a ieșit, cocoșat și moale la picioare, ca un avorton? Simțit-a el vreodată nevoia să se împărțesească la un loc cu el din sînța piine a nădejii sociale? A protestat vreodată sinodul de-o singură nedreptate din mîile ce se fac zilnic în țara unde ospătează?”

Asemănător formulată, regăsim ideea într-un pamflet din *Bilete de papagal*, în care e demascată cîrdășia dintre biserică și capital:

„In vreme ce dărimă mănăstirile, disprețuiește sărăcimea, abandonează văduva și orfanul și nu cercetează pe cei bolnavi și pe cei închiși, mîltul Cler își lipește cu evlavie obrazul de zăcutul cald al marilor bancheri” (*Dumnezeul ipotecar*)⁴.

Nerocunoscînd bisericii, abătută de cler de la menirea ei, calitatea de maică și dădăcă a sufletelor, Argezi respingea implicit și reprezentarea bisericăască a divinității. Dumnezeu bisericăesc este negat și batjocorit cu consecvență în întreaga creație a scriitorului. Este tăgăduit tocmai pentru că el intrupează negația idealului, a cărui căutare constituie rațiunea de a fi a omului. Setei de cunoaștere, dorinței de avîntare a spiritului în înălțimi:

*Pentru că mîntea mea să poată să-nțeleagă,
Nengenuncheată firii de pămînt —*

biserica îi oferă imaginea unui Dumnezeu hărbos și ursuz, tiran fieros, ce ține în mînă un toiag ridicat a pedeapsă, bălărin uricios, înăcrîi, bucuros numai să-și certe lăpturile:

*Pentru că n-a putut să te-nțeleagă
Deșertăciunea lor de vis și lut,
Sfinții au lăsat cuvînt că te-au văzut
Și că purtai toiag și barbă-nreagă.
Te-ai arătat adeseori lăpturii
Și-ntotdeauna-n haine de-mpărat,
Amenințînd și numai supărat,
Că se știau de tine și vulturii.
În Paradisul Evei, prin pădure,
Ca și în vecii triști de mai tîrziu,
Gura ta sfință, toți părinții știu,
Nu s-a deschis decît ca să te-njure.*

¹) *Bilete de papagal*, I, nr. 246, 21.XI.1928.

²) Să fie o coincidență întâmplătoare contopirea în numele lui Argezi a două cunoscutre nume de eretici: Arie și Cbezzi?

³) Mihai Bălea: *Pagini din trecut* — în literatură, p. 29.

⁴) *Bilete de papagal*, I, nr. 77, 5.V.1928.

Zbuciumului creator, marilor aspirații, birocrația ecleziastică le oferă, drept nutriment moral, dogma, scriptura osificată, golită de conținut, de spirit, litera moartă, cuvintul-cadavru. Neamurile, mii, „plecate, domoale”, așternute la drum, spre a-și căuta „în ceruri, în vis, în pământ” — Dumnezeu, încearcă desamăgiri inconsoalabile, cind desfac miezul cuvintelor-icoane, cuvintelor felițe, cărora se închinaseră :

*Ascuns te-au găsit în cuvint.
Sfărimă cuvintul : cuvintele-s goale.*

Căutind dumnezeirea, poetul, asemeni noroadelor, nu-și caută un stăpîn, un obiect de adorat ; caută cu totul altceva.

*Doamne, izvorul meu și cîntecele mele !
Nădejdea mea și truda mea !
Din ale cărui miezuri vii de stele
Cerc să-mi îngheț o boabă de mărgea,
Tu ești și-ai fost mai mult decît în fire
Era să fii, să stai, să viețuiești . . .*

Dumnezeul arghezian, visat, e o idee, o abstracțiune frumoasă :

*Ești ca un gînd, și ești și mic și nu ești,
Între puțință și-ntre anintire.*

Parte conștient, parte abandonat iluziei, cu o voluptate dureroasă, poetul acorda atribute divine unui vis al său, reprezentării naive, copilărești, a fericirii. Toate bunurile de care îi fusese văduvită copilăria, tot dorul său de gingășie, de afecțiune curată, de tandrețe maternă și paternă, le imaginează înălțate, asemeni inimii lui Orlando, undeva, în apropierea stelelor. Rugîndu-se, psalmistul cerc „Părintelui cerese” să i se dea, „ca pomilor de rod cu gustul bun”,

*. . . cîmpeie mici de gingășie,
Cîntece mici de vrăbii și lăstun . . .*

El tinjește,

*. . . ca pasărea ciripitoare
Să se oprască-n drum,
Să cînte-n mine și să zboare
Prin umbra mea de șum.*

și ca

*. . . semnul depărtării,
Din cînd în cînd, cite un pui de înger,
Să bată alb din aripă la lună,
Să-mi dea din nou povața la mai bună.*

Nefericirea lui vine de-acolo că „Domnul, vecinicul și bunul”, nu vorbește „cu robul său mai des”, nu-i trimite îngeri tutelari, din aceea care, în timpurile biblice, „grijeau (. . .) și pruncul și bărbatul și femeia”.

E, fără îndoială, misticism în acest mod de a gîndi perfecțiunea, idealul, fericirea. Nu însă un misticism bisericesc. Din scripturile sacre, poetul a împrumutat masiv imagini, cuvinte, tipare stilistice, transmîndu-le însă un conținut sufletesc inedit, profund personal, dictîndu-le funcții radicale diferite de acelea pe care le îndeplinesc în cărțile de cult și în predici. Ceea ce îl atrage spre universul reprezentărilor biblice e „frumusețea simbolilor”. Arghezi apelează la Vechiul și Noul Testament întoarnă cum alți poeți, sau el însuși, uneori, apelează la mitologiile păgîne sau la folklor. Este, dacă se poate vorbi astfel, un păgîmizator al bibliei. A ne întreba de ce recurge tocmai la biblie și nu la mitologia egipteană, de pildă, sau la cea indiană ori nordică, explorate de Eminescu, ar fi deplasat. Precedată de literatura cazaniilor, psaltirilor și molitvelnicilor, literatura romînă modernă

a achiziționat în general numeroase valori expresive cuprinse în cărțile bisericești. Argezei continuă și dezvoltă în această direcție o solid statornică tradiție. Lecturile din mănăstire, care vor fi incluse, fără doar și poate, și pagini sacre, și, poate, cum spunem influența intelectualilor ruși emigranți, îndeosebi care — cum își amintește scriitorul — discutau, „*la toată ora din zi și din noapte*”, felurile probleme, între care una, „*fundamentală: dacă există sau nu Dumnezeu*” (*Însemnări rusești*¹), trebuie să-și fi avut, desigur, partea lor însemnată de contribuție la o asemenea orientare. Asemeni, pînă la un punct „*ziditorilor de Dumnezeu*” ruși, care înțelegeau prin noțiunea de divinitate „*un complex de idei elaborate de trib, națiune, omenire, care trezesc și organizează simțul social, avînd drept scop legarea individului de societate, înfrînarea individualismului zoologic*”, — Argezei desenează prin denumirea „*dumnezeu*” un ideal: idealul său, greu de delimitat, de omenie, bunălate, perfecțiune. Acest soi de misticism nu e, ca atare, mai puțin condamnat decît cel bisericesc. În anumite condiții social-istorice, el poate deveni chiar mai primejdios, intrucît — cum îi scria lui A. M. Gorki, Lenin — „*înfrumuseșind ideea de Dumnezeu*”, un cuge-lător sau altul înfrumusețează prin aceasta „*lanțurile cu care încătușează (...)* *mun-citorii și pe țărani ignoranți*”² țării, popii și marii capitaliști. Tot Lenin admite însă, într-o altă scrisoare către Gorki, posibilitatea găsirii de către artist a unor anumite sugestii crea-toare chiar și în filozofia idealistă:

„... socot că artistul poate găsi în orice filozofie multe lucruri folositoare pentru el. În sfîrșit, sînt absolut de acord că în problema creației artistice dumneața ești o autoritate și că, extrăgînd concepții de acest fel (revoluționare — n.n.) altă din experiența dumitale artistică cît și dintr-o filozofie, fie ea și idealistă, poți ajunge la concluzii care vor fi de mare folos partidului muncitoresc”³.

În măsura în care exprimă o concepție, un mod de gîndire, o filozofie, invocarea divi-nității reprezintă într-o operă literară, tributul plătit de autor idealismului mistic, spiri-tualismului. Artă nu rămîne însă ideologie nudă. În marile creații, e și cazul liricii arge-ziene — crusta gîndirii coronate este spartă și sfărîmată, lăsată în urmă de erupția imagi-nilor pline de eloc, ce condensează superb, fie minuțioase și pătrunzătoare observații asupra realității obiective, fie tumultuoase experiențe sufletești. Pătrunsă în opera de artă, viața doboară, frînge, strîvește gîndirea neconformă ei, conducîndu-l pe cititor sau specta-tor spre alte concluzii decît cele bănuite, în miopia lui filozofică, de artist. Cînd gîndirea artistului și gîndirea vieții coincid — cum se va întîmpla, de pildă, în *Cîntare omului* rez-ul-tatul este nașterea unor opere grandioase, în care toate elementele conlucrează magis-tral la transmiterea mesajului mălțător.

Talmăcire artistică derutant de originală a unui erinenc efort de cunoaștere, poezia argeziană filozofică din trecut nu e nici manifest fideist, nici literatura speculativă. Specu-lațiile scolastice, scrierilor le-a disprețuit todeauna, ea de altminteri tot ce e livresc, bazat pe deducții abstracte, rupt de realitate. Despre misterul trinității, spre exemplu, a vorbit de mai multe ori batjocoritor. În anunțarea unei conferințe ce tîndea „*să demonstreze la Ateneu existența lui Dumnezeu*”⁴ vedea, în 1911, o prezențioasă demă de luat în ris. În ge-neral, disputele teologice, sterile și pretențioase, îl exasperau și-i stîrneau indignare.

„*Căci în definitiv — scria, într-un articol din Facla — faptul că Sf. Spirit purcede numai de la Tatăl sau și din Fiul și că de-a dreapta Tatălui stau oile și de-a stînga ca-prele și că aghiazma ortodoxă e mai sîntă decît cea catolică nu ajunge în viața modernă, ca să justifice prezența unui cler intrinsec*”⁵.

Nu preocupări teologice, ci zbuciumări gnoseologico-etice general omenești au gene-rat materia *Psalmilor*. Spiritul poetului a fost pînă în străfunduri răscolit de probleme pe care și le-au pus toți gînditori lumii în decursul istoriei și cărora li se poate găsi soluția numai cu ajutorul dialecticii materialiste, elaborată de intermeciilor marxismului. De gin-dire și sîlînțitică înaintată, Tudor Argezei a ajuns să beneficieze de abia în anii construirii socialismului. Pînă să se ridice la înțelegerea filozofică materialist-dialectică a fenomenelor existenței, poetul s-a războit cu aparentele „*mistere*” de nepătruns ale lumii cu o îndîrjire ce amintește legendara luptă a lui Iacob, într-o noapte, cu Dumnezeu însuși; ea și patri-riul biblic, care s-ar fi ales, de pe urma încăierării, cu o rană la șold, din pricina căreia

¹) Revista Fundațiilor, nr. 8.

²) Lenin despre cultură și artă, ESPLP, 1957, p. 503.

³) Idem, p. 460.

⁴) Pagini din trecut, p. 7.

⁵) Facla, II, nr. 28. 9.VII.1911, p. 26.

avea să schiopăteze toată viața, opera argheziană, născută din lupta cu himera necunoscutului ce refuza să se revele, e plină de rănii și sîngerări. În speranța de a descoperi pe această cale causalitatea adîncă, legea lăuntrică a manifestărilor existenței și totodată de a-și împlini năzuința de limpezire interioară, de a-și găsi pacea sufletească, poetul e nerăbdător să cunoască natura presupusei ființe supreme, să înțeleagă raporturile acestea cu omul, cu creația în ansamblu. Poetul caută divinitatea nu dintr-o sete mistică ce i-ar fi — cum credea Pompiliu Constantinescu — congenitală, organică; o caută, împins de sforțarea foarte lucidă, intens colorată afectiv, de a înțelege, de a-și forma reprezentări limpezi, exacte, relativ la tot ce există.

Luînd, ca toți creatorii de mîturi, drept realitate transcendentă, identificabilă cu Dumnezeu, proiecția în absolut a propriilor năzuințe confuze spre o stare de beatitudine edenică, individuală și obștească, poetul își voia visul, „din toate, cel frumos”, coborît din sferele ideale, întrupat, ca în mitologia creștină, Logosul. În această alitudine își are începutul aceea dramă a căutărilor obsesive, a cărei traducere sensibilă dobîndește în *Psalmi* și alte poezii o forță a expresiei lirice fără termen de comparație în literatura noastră, egalînd în intensitate patosul de altă natură al trăirilor comunicate de poemele lui Victor Hugo și uraganul încălușat al obsesiilor baudelaireiene. N-a existat vreodată îndrăgostit care să-și cheme, cu mai sfișietoare accente ale dorinței, iubita, decît acelea care sfișie cîntecele psalmistului nostru, s-o caute cu sufletul mai zguduit de spasmuri decît conștiința căutătorului divinității, de vijeliile incertitudinilor. Numai cerbul celuiilalt psalmist, cel din vechime, sau în reprezentarea argheziană, „taurul sălbatic” vor fi dorind apa de izvor cu aceeași arzătoare sete cu care creatorul psalmilor rominești îl cere pe cel căutat „dîrz și fără de fotos” — „pentru credință sau pentru tăgăda”. Bănuită, existența acestuia este, pentru el, o enigmă:

*Ca-n oglindirea unui drum de apă,
Fari cînd a fi, pari cînd că nu mai ești;
Te-ntrezării în stele, printre pești,
Ca taurul sălbatic, cînd se-adapă.*

Neresemnat să iubească de la depărtări o abstracție, poetul revendică, întocmai ca Toma necredinciosul, dovada palpabilă a prezenței divine:

Vreau să te pipăi și să urlu: „Este!”

Din versurile lui Arghezi se delasează o poveste de dragoste, stranie, cu doruri dogoritoare, apropieri iluzorii și îndepărtări silite de obiectul nădejdilor inversunate, cu conflicte violente și reveniri cînd sîloase, cînd agresive la locul întîlnirii sperate, cu tresăriri delicate și scrișniri ostile. Poetul înalță cînd implorări, cînd reproșuri și chiar amenințări către cerul ce nu vrea să se deschidă.

Unde sălășluiește Dumnezeu?

*În care-anume floare și tulpină
Dospește sucii fructului Său cald?*

E o întrebare de care poetul își simte atîrnînd întreaga personalitate, existența:

*Ard către tine-ncet, ca un tăciune,
Te caut mut, te-nchipui, te gîndesc.*

Toți porii ființei sale sufletești sînt deschiși pentru a-l primi pe presupusul făcător-a — toate:

*Sufletul meu, deschis ca șapte cupe,
Așteaptă o ivire din cristal
Pe un ștergar cu briie de lumină.*

Inclinat să dea o interpretare mistică unor nevoi sufletești inerente naturii umane, ca aceea de a tinde la bucurii mai presus de îndestularea nevoilor imediate, poetul aseamănă setea sa de ceea ce numește „dumnezeu” cu nostalgia unui „prunc orb născut, care nu și-a văzut mama niciodată și care și-a simțit-o cîndva cu pipățul”; are impresia că-și

simte „pipăitul sufletului” „plin de tine, Doamne”, iar „buricele degetelor” imbibate de „mirosul taptelui uitat” supt într-o existență anterioară (Psalmistul singuratic¹).

În alergarea sa fără oprire, cu ocoluri, rătăcirii, prăbușiri și singurări, psalmistul recurge la toate tonurile rugii și ale revoltei, spre a-l îndupleca pe cel nevăzut să se arate. Aci se roagă, zmerit :

*Nu-ți cer un lucru prea cu neputință
În recea mea-ncruntată suferință.
Dacă-ncepui de-aproape să-ți dau ghies,
Vreau să vorbești cu robul tău mai des . . .*

sau îl strigă, cu deznădejde :

*Doamne, izvorul meu și cîntecele mele !
Nădejdea mea și truda mea !,*

aci îl pîndește „cu dușmănie” ca pe vinat :

*Te drămuiesc în zgomot și-n tăcere
Și te pîndesc în timp, ca pe vinat,
Să văd : ești șoimul meu cel căutat ?
Să te ucid ? Sau să-nngenunchi a cere ?*

și, ca un alt Lucifer, încordează împotriva Tatălui ceresc, temerar, arcuț :

*Cercasem eu, cu arcuț meu,
Să te răstorn pe tine, Dumnezeu !
Tîlhar de ceruri îmi făcui solia
Să-ți jefuiesc cu vulturii țăria.*

Spre a putea deschide „Iacătă” cu care își vede zăvorită „ușa marelui vis”, poetul solicită — oricui ar fi în stare să-i dea ajutor :

*Cine va pune-n ușa noastră cheie
O singură scînteie ?*

Ultima nădejde îi este în stea :

*„Stea, nu poți tu intra-n veriga lui
Și Iacătă tăcerii să-l descui ? (Descintec)*

Minunea, însă, nu se săvîrșește. Nici bătaile la poarta necunoscutului, nici pribegia „în șes, în munte și pe ape” nu-l scot „din marea ocol” pe deznădăjduitul pelerin, nu-l duc pe tărîmul visat :

*Pîscul sfîrșește-n punctul unde-ncepe.
Marea se-nchide, lutul m-a oprit,
Am alergat și-n drum m-am răzvrătit
Și n-am scăpat din zarea marii stepe.*

Singura mîngîiere îi rămîne, ca în *Nehotărîre*, cîntecul :

*Nu lua în seamă cîntecele grele
Cu care tulbur liniștea de-apoi.
Sînt leacuri vechi pentru dureri mai noi
Și cîntă moarte-n cîntecele mele. (Psalm)*

Dorința de a vedea și pipăi pe Dumnezeu cuprinde, firește, o contradicție de fond. Dumnezeuul arghezian fiind, în ultimă instanță, Absolutul, necuprinsul, cum s-ar putea el revela, ca atare, direct, simțurilor omenești ? Prinziind, în acest scop, contururi finite, relativizîndu-se, el ar înceta prin aceasta să fie infinit, necuprins. Fără să și-o mărturisească de-a dreptul, poetul își dădea pare-se, scama de absurditatea logică a cerinței pe care o adresa atît de insistent „putericului” și „bunului”. Cum nu putea, totuși, renunța la căutarea lui, se revoltă împotriva logicii a rațiunii.

„Pentru ce mi-ai dat mințe, Doamne, și judecată ? Ce să mă bațjocorești ?

¹) *Caștelul românesc*, II, nr. 3, martie 1923

Eu am pus preț pe mintea mea, mi-am frământat-o cu mințile altora, cu mintea morților și cu mintea celor vii și m-am apucat să te chibzuiesc pe tine...

Și am rămas tot atât de prost ca și înainte „(Psalmistul singularic)”¹.

Deschisă, „ca o scorbură de copac, în care s-au adăpostit, toate cîte o noapte, păsările căldătoare”, „judecata nu-i poate lumina poezului căile spre Ciel din veac. Ea îi este, dimpotrivă, piedică, povară :

Povară mi-e mintea ca tuciul I (Graul nopții)

Pornind de la acceptarea a priori a existenței unui absolut personificat, adică în fond a unui non-sens, căutările „psalmistului singularic” nu aveau, firește, cum să fie încununare de biruință. Acest eșec individual repetă neizbinda omenirii ale cărei eforturi da a deslega o seamă de probleme fundamentale s-au irosit, multe milenii, inutil. Premergător poeziei *Între două nopți*, un poem din ciclul *Psalmistul singularic* dă glas plinsului sufletesc cauzat de sentimentul zădărniceii eforturilor pe tărîmul cunoașterii :

„Un om nebun a înfipt lopata în adîncul cerurilor și a scos morile de argint și lopata a trecut din mîină în mîină pînă la noi.

Săpărăm noaptea întregă și cu ivirea dimineții gropile s-au umplut zilnic la loc și cu căderea serii lopata începe din nou să muncească.

Ne găsim și azi într-același loc. Brațele noastre muriră mereu, dar n-au ostenit.

Cine-i făptura ciudată care se străduiește, în zadar să intre în locul oprit ?

Eu, Doamne, care te vaud de la șacerea lumii și care știu că osinda mea e în zadar”.

Odiseea zădărniceilor căutări ale unui suflet rătăcit o găsim rezumată și într-un alt poem în proză, publicat mult mai tîrziu — tocmai în 1933, intitulat *Gura vetei*.

„Căutînd pe Dumnezeu — notează, amar poetul — în aer, aerul n-a răspuns, în pămînt : pămîntul nu a răspuns ; nu au răspuns nici piatra muntelui, nici izvoarele ei. Glasul lui se simte în răsunetul lumii, tărăgînat prin pădure și stîns în depărtările șesului sur, dar nu era prins niciodată întreg”.

Înapoiat la „valra de acasă”, după ce, o sulă de anj urcase „toate poteciile care veneau din afară de lume și ieșeau din lume afară”, fără să-l fi găsit pe cel căutat, nici în „pragul prăpastiei”, și nici în creștetul piscului celui mai înalt, neliniștitul pribeag află totul incinerat — ca în *Duhovnicească*. Ceva nevăzut, „un putregai uscat ca o vâpaie fără flacără mistuie măduvele fierului, lemnului și a rămii”, ca și ale oglinzii, care la izbirea chipului de fum al rătăcitorului de luciul ei, „curse ca o fărină printr-o sită”, spre deosebire de Uliso anticul, noul Odiseu nu mai ajunge să stăpînească nimic, toate se leapadă de el :

„Cușitul se zbirci într-o teacă de zgură. Incercînd șarfeșca, degetele îmi trecură prin găurile urechilor ei, ca printr-o mînușă dezlinată. O molie nevăzută mîncase pe dînduntru săbiile și sulfele din perete, care căzura din rologotul lor, ca niște pîianjeni, fără nici un zgomot. Perdeaua din geam zbură ca o mîină de făină neagră suflată. Aș fi tras cu pușca, din care îmi rămase în palmă ghinda glonșului goală”².

Atmosfera dezolantă, starea de teamă, de urît, senzația de suspendare în gol, se realizează artistic într-o expresie condensată la extrem, laconică, aproape siblinică, în *Între două nopți* :

Mi-am implîntat lopata tăioasă în oadaie.

Afară bătea vîntul. Afară era ploaie.

Și mi-am săpat oadaia departe sub pămînt.

Afară bătea ploaia. Afară era vînt.

Ideea inutilității efortului de a tăia drum către „marile mistere”, a neputinței rațiunii de a îmbrățișa absolutul, e magistral sugerată prin imaginea pămîntului azvîrlit din groapă, singur rezultat al trudnicei săpături ; mod de a spune că răscolirea problemelor întuneacă și mai mult orizonturile minții cugetătoare, în loc să le lumineze :

Am aruncat pămîntul din groapă, pe șereastră.

Pămîntul era negru : perdeaua lui, albastră.

S-a ridicat la geamuri pămîntul pînă sus.

Cît lumea-i era piscul și-n pisc pligea Isus.

¹) Ibidem.

²) *Adevărul literar și artistic*, XIV, nr. 631, 29.1.1933.

Sacrificată candoarea, nevinovăția, focioria spirituală, menirea vieții în ultima analiză, — Intruchipate, aici, în imaginea lui Isus — ambiției deșarte, crede poetul, a cunoașterii raționale, spiritul se vede pînă la urmă deposedat de toate armele sale. Mimea — are căutătorul de Dumnezeu impresia — se frînge, cînd se încumetă să „chibzuiască” principiul prim, să se măsoare cu Tatăl.

*Săpînd s-a rupt lopata. Cel ce-o știrbise, iată-l,
Cu moaștele-i de piatră, fusese însuși Tatăl.*

Atingînd punctul său maxim, curba deznădejdii se oprește aci. Mai sus n-are unde să urce. Dacă în *Duhovnicească*, spaima mistică genera convulsiuni, strigăte („la-mă-n brațe și-ascunde-mă bine”), *Între două nopți* e poezia acceptării resemnate a prăbușirii, poezia împăcării cu uritul. Ca în poemele *Gura vetrei*, poetul se întoarce la locul de plezare, sfîrșit, dormic de liniște :

*Și m-am întors prin timpuri, pe unde-am scoborit,
Și în odaia goală din nou mi-a fost urit.*

*Și am voit atunci să sui și-n pisc să fiu.
O stea era pe ceruri. În cer era firziu.*

Dar, cum prea bine se știe, odată ajunsă în acest punct, criza, cronologic vorbind, se va converti într-o voluptuoasă investigație în universul vieții celei mai reale și mai semnificative prin tragismul ei social (*Flori de mucigai*) și, mai apoi, într-o vibrantă și frenetică exaltare a naturii și a zonelor existenței domestice, casnice (*Horă, Cîntăciua de seară, Buruienii* etc.). Enigma, „marea taină” va fi dezlegată eficient și definitiv după Eliberare, cînd poetul își va însuși organic filozofia materialistă, învățătura clasei muncitoare, despre universul material și spiritual al existenței. Cît despre existența „celui de sus”, fostul psalmist, va afirma răspicat :

*„Încerc de-o viață lungă, să stăm un ceas la sfat,
Și te-ai ascuns de mine de cum m-am arătat,
Oriunde-ți pipăi pragul, cu șoapta tristei rugi,
Dau numai de belciuge, cu lucate și drugi.*

*Inverșunat de piedici, să le sfărîm îmi vine ;
Dar trebuie, -mi dau seama, să-ncep de-abia cu tine”.*

Ca atare, în *Cîntare omului*, în *Frunze și Poeme noi*, locul „psalmistului însingurat” va fi luat hotărît de „persoana” unui „erou” liric lucid, pătruns de un optimist robust. El e rezultatul supremei înțelepciuni, la care a ajuns poetul, în zilele noastre, după îndelungi și lorturante căutări.

DUMITRU MICU

*L*impede vîrtej în cerul nostru
 anii ca un stol ne însofesc
 Fragede au fost potecile.
 Acum privirea ta luminează înainte.
 Ascultă cum îngină şintînile
 cuvintele rămase din trecut.
 Ce cuminte mina ta pe umăr
 în acest şarm cu singur drum
 unde vremea ne poartă ca un cîntec de leagăn.

*G*lasul cînd a tremurat
 am auzit în el singurătatea :
 darul amar cu ghimpele deşertului
 l-am primit în gînd, l-am închis în inimă.

*P*entru tot ce a fost, pentru ce n-a fost încă,
 ai strivit o lacrimă tăcută
 ca pe o cruce cotropită
 de buruieni, în uitarea sfîntă.

*P*asul ți s-a depărtat sunînd
 ca o toacă-n sicriul trecutului
 Dincolo de mine ți-ai trimis
 suveran și lunatic, cîntecul.

*S*eara-ntre seri, semn a rămas
 prinsă-n filele sufletului.
 Ca o epavă se zbate de-atunci
 Visul, în sfîncile lutului.

*Mereu îmi iese-n drum un pom uscat,
un piersic fără frunze din livadă
și face-un singur gest, pe înserat,
cînd nu e nimeni împrejur să-l vadă :
se tot apleacă spre pămînt, încet,
să-și pipăie plîngînd pe umbra goală
imaginea pustie, de ascet,
și amintirea fructelor din poală.*

*Pogoară-te tu, noapte, și-nfloriți,
lumini a căror rază-l înfioară !
El crede că sint mugurii dorîți
și piersicile lui de-odinioară.
Suflați, zefiri, să nu-l aud mereu
cum aiurează-n floare, fără minte,
spre dimineață, cînd se simte greu
de roua care zi de zi îl minte ! . . .*

ȘTEFAN AUGUSTIN DOINAȘ

Am ieșit la cîmp. Ritualul mîinilor
 și frunțile se-apeacă una de la alta-n jurul soarelui.
 Salutăm trecerea vîntului
 și lumina prin frunzele
     veșnic întinse-n aplauze.
 Roadele atrînd soarele-n melanjoare adînci
 între cer și pămînt.
 Norii albaștri
 în catifea și în marmoră.

Imi aștern palma
     pe sarcina-nfierbîntată a cîmpiei :
 un riu de țîrîină și șerpi
 cu ierburi dezacordate de praș și cu maluri solare
 pe care-și destînd plopîi și sălcîile
 năvoadele decolorate de păsări . . .
 Numai sapete se-aud cum mușcă-așinat
     ca rădăcîni desfăcute în ploaie.
 Numai degetele urcă și coboară pe plante
     albine sau rouă-ntr-un flaut.
 Și doar porumbii-și iscă brațele-n vînt,
 mereu în vînt, ca o fugă pe dealuri
 și-mi pare cum păsări ies albe
 să rotească-n timp fără șir . . .

II

Mi-amîntesc o serbare demult,
 tocmai din copilărie . . .
 Priveam atunci călăreții jiravi
 și caii aduși acolo, blînzi și greoi,
 sub soarele necruțător, sub larma îndăbușitoare.
 Cînd deodată
 într-o arcadă clară
 trebuie să fie sunat un corn.
 Peste crengi înflorite, peste porți și grădini
 zmei își ridicau trenele lor diafane,
 le zvîrcoleau în cascade

le făceau punți
de uimiri și zăpadă, încit —
într-un vuiet policrom de steme și — oglinzi —
am zărit soarele . . .

O, călăreți neîntrecuți ! . . .
Pe-un plaur de timp în nesfârșita cîmpie,
oboseala e o lumină beată de aer
o ramură
și o prietenie !

III

Pe pământ alunecă luna
cu trupul plin de algele arborilor
pe pământu-ncărcat de inele
și păianjenii soarelui.
Peste ogoarele ce se-ndepărtează
ca o armonică strinsă pe dealuri
pe pământ alunecă luna
și-un bărbat se ivește-nainte-i
important, ca o pajură.

El revarsă-n cîmp
seninele jerbe de ploaie ;
în parabole-argintii el ridică izvoarele
comunicînd viitorul.
O, arpegiu stîrnit,
oînt al ploii de seară !
În scoicile pașilor noștri rămase pe cîmp
se trezesc perlele-adînci ale zilei
și pași se strecoară și mîinile-nalță din nou
luminoase harpe.
E vară, e vară, e vară.

C Î M P I A   D I N   M A R G I N E A   D U N Ă R I I

Aici, unde copacii ies din cer,
împinsă pînd la hotar cîmpia
într-un apex vital se-nvirtește
copleșită, tăiată
pe jumătate, cu drumul.

Salcîmii jug prigonîți de șuvoaie-n păduri,
proptindu-și de bozi copitele slabe.

*Vintul innaintează,
grapele cerului se zvîrcolesc pe arături,
o tăcere de boltă travestindu-le-n murmur.*

*Virte și anotimpuri, — în virtej
de aderențe, ca un miez
trece drumul —
vă roslogoliți acum fără friu . . .
E o grabă în toate de-a și
și-o putere de-a sta față-n față.
O, salcimi
inundați de-alăilea șintni,
proptiți-vă prin păduri copitele fragede ! . . .*

*Cu ochii dilatați mult
și fără să tresară — privesc
Cimpia din marginea Dunării.
Arbori sînt în cer. Mîinile
se-ncarcă de vești
părînd să pregătească o viață lungă.
O claritate
dramatică, zgomotoasă, inaripată
albină,
dăruie tot mai dulce ocol inimii.*

SINA DĂNCIULESCU

GÎNDURI DESPRE ZIUA VICTORIEI

Fluierul din Jablonovce

E un fluier de lemn — un fluier crestat de mîinile vreunui țaran român, cine știe cînd, cine știe unde. Locul de naștere al fluierului e anonim, ca și fluierarul care l-a dăruit țăranilor slovaci în iarna lui 1945.

Dacă în timpul războiului, cînd ostașii romîni luptau alături de ostașii sovietici pentru eliberarea Slovaciei, cînd fiecare metru de pămînt era smuls cu sînge hitleriștilor, omul care innopta iepurește în cîte-o casă n-avea totdeauna răgazul prezentărilor, nici al conversației. Cel mult, la plecare, îi lăsa gazdei o mică amintire ce se păstrează și azi printre suvenirile de familie... Așa a fost dăruit unor țărani din Jablonovce fluierul pe care un vechi prieten al acestor locuri l-a văzut într-o casă de țărani, în anii noștri.

Acest vechi prieten străbătuse Slovacia în haine de ostaș în 1944-45. La douăzeci de ani, strungarul utecist din Brașov se înscrisese ca voluntar în armata romîină, ce avea să ia parte la eliberarea Carpaților. Aceasta a fost marea experiență a vieții lui tinere, pe care s-a simțit, peste ani, dator s-o consemneze. Ca să poată reconstitui biografiile tovarășilor de arme cu fidelitate de cronicar, căci paginile lui au căldura mărturiilor directe, el a parcurs din nou cărările slovace, scormonind și arhivele și amintirile oamenilor. Apoi a completat sfîrșitul multor eroi, cu începutul vieții lor: a bătut drumurile țării pînă în casa natală a fiecărui ostaș, al cărui loc de odihnă veșnică e tocmai în munții Tatra.

Arhiva lui Anton Vklavec

„Banska“ înseamnă în slovacă „baie“, adică mină. Așa cum avem noi Baia-Mare, Baia Borșei, au ei, printre nenumăratele băi metalifere, Banska Bistrica, Banska Stiavnica. Aceasta din urmă, născută inițial în jurul unei cetăți de 800 de ani, e o așezare cătărată pe munte, cu străzi pieptișe, dedesubtul cărora se întind galeriile subterane unde cohoară de mai bine de opt secole minerii din partea locului. Căci sub-pămîntul cetății s-a descoperit a fi bogat în zăcăminte de aur și argint și stiavnicenii își câștigau piinea ca băieși chiar pe la începutul acestui mileniu. De altfel, în acest oraș se află una din cele mai vechi academii miniere din lume, care-și va serba în curînd bicentenarul, precum și cea dintîi asociație de ajutor reciproc între minerii din țara vecină...

Galeriile nu își au doar istoria „civilă“. În timpul Insurecției Slovace, ele au fost căile de acces ale partizanilor. Așa că, dacă istoria cetății ar fi

scrisă pe paginile unei cărți, atunci fiecare filă ar trebui de fapt împărțită în două : sus ar fi figura istoria aparentă, iar la subsol organizarea grevelor, întâlnirile partizanilor . . .

Cînd am intrat pe poarta bătrinei clădiri, cu zidurile groase de jumătate metru, nu cunoșteam nici numele lui Anton Voklavec, nici al ostașilor care luptaseră în aceeași unitate cu Vasile Birza. Venisem aici împreună cu un hispanist slovac, Vladimir Oleriny și cu Cezar Leante, un tîndr reporter cuban care descoperea odată cu oamenii și culorile toamnei, și care ar fi dat totul să vadă măcar pentru o clipă, înția oară în viață, un petec de zăpadă . . . În incinta Sfatului, neschimbată de veacuri, l-am întâlnit pe secretar, Anton Voklavec, care făcuse războiul timp de patru ani. Anton Voklavec are azi o răspundere concretă în oraș : secretariatul Sfatului, și o pasiune secretă : arhivistica. Și, cînd a venit biograful ostaș în recunoașterea fostelor drumuri de luptă, Anton Voklavec i-a dăruit o copie după toate actele arhivei, cu tot pomelnicul eroilor, și l-a însoțit prin împrejurimi din casă în casă, redescoperind cărările bătute de ostașii romîni eliberatori.

Prin apropierea Banskăi Stiavnica, s-a întîmplat următorul fapt de care și astăzi mai vorbesc localnicii : pe un povirniș unde suise odinioară ostașul cu o căldușă, cronicarul nostru s-a oprit în fața unei stînci, lingă un pile de arbori. Căldușa l-a întrebat, mai prin vorbe, mai prin semne, de ce nu-și continuă drumul :

— Mă uit la tranșeia din care am tras în '45 . . .

Slovacul l-a privit mirat pe romîn. Terenul era neted. Ultimele frunze de toamnă cădeau pe pămîntul ce desparte trunchiul copacilor de parapetul natural de piatră.

— Aici e. Sînt sigur. Ia să zgîriem puțin pămîntul . . .

Căldușa și-a implîntat neîncrezător vîrfurile ascuțit al bitei de munte, și, spre mirarea lui, bita s-a așundat din ce în ce mai mult. S-a aplecat, a scos un braț de frunze uscate amestecate cu pămînt, apoi alt braț, o toamnă după alta, îngropată de tot atîtea ierni, și a descoperit într-adevăr groapa plină de cartușe, acoperite de pașnicul covor al toamnelor din Tatra . . .

Nici unul din tinerii amintiți în pomelnicul arhivei lui Anton Voklavec nu mai poate reveni în țară și nu mai poate revedea locurile pe care le-a recunoscut pas cu pas fostul lor tovarăș de arme, pe care le vîd eu astăzi pentru prima oară . . .

Vii, ar fi cutreierat iarăși străzile Banskăi Stiavnica, sub care se arcuiesc galeriile subterane. Vii, ar fi urmat poate propriul nostru itinerar, dornici să revadă locurile unde au luptat ostașii. Ei n-au avut răgazul să între în alte catedrale decît ale munților ce proptesc pe umeri bolțile romane ale văzduhului. N-au cunoscut chipurile de pe altare, sculptate în lemn de Pavol din Levoca cu măiestria unui Wit Swosz, nici Criștii naivi cu trupuri descărnate, care amintesc de troița din Apoldul ardelean. Ei nu se mai pot bucura, întîlnind în drumul de cîmp și pădure fabrici metalurgice și rafinării, fabrici de ciment și de penicilină. Doar umbra lor luminoasă și stranie îmi stăruie în preajmă. Căci prezența lor undeva între zări și între arbori, în timpul fără vreme al eternității, e o realitate. O simt în căldura cu care îi evocă Anton Voklavec, secretarul Sfatului, o aud în foșnetul copacilor, în poezia pașnică a Slovaciei, pe care ei n-au trăit-o decît o iarnă, și aceea încă de război . . .

STATUIA DIN PARC

Cum a început totul, n-ar ști nici unul să spună. De altfel, dacă am ști cum încep întâmplările, poate le-am putea noi înșine reîncepe și n-ar mai atârna de greutatea unui fir de praș, de lacrima ploii pe geana crengilor, de întâlnirea în mii de ani a unor stele, de atingerea abia simțită a unor surisuri.

Dar tocmai că întâmplările sînt întâmplări și vin după capriciile vîntului și se destramă după legile nestatornice ale norilor.

Așa a fost începutul.

Și o dată începută, întâmplarea a devenit dragoste și dragostea, desfin. Și totul era nou și nemaiîntîlnit. Înaintau ca înduntru unei păduri virgine. Drumul nu-i sătura. Lianele îi legau voluptoase și ei le dezlegau cu voluptate, ca să intre mai adînc în inima codrului, în inima tuturor plăcerilor. Era în mersul lor fără odihnă ceva dintr-o ciudată expediție în trecut, era foamea de dragoste a întregului neam omenesc. O clipă o chema pe alta, așa cum un cerc de apă cheamă altă undă. Și mereu mergeau, mereu fără fihnă, fericiți de viitor, dar mai ales de prezent; obosiți de mers, refuzînd povara oricărui gînd străin de dragostea lor.

Așa își tăiară drum prin pădure. Așa ajunseră la capătul ei, într-un parc imens ale cărui margini nu se zăreau. O casă de munte străjuia de departe, cafenea, întinderea verde. Făcură nuntă în iarbă, își prinseră stele în păr, se spălară cu rouă, se închinară lunii și se îmbrățișară în noapte. Nimic nu-i apăsa. Nici greutatea unei aripi de flutur, nici privirile oamenilor, nici umbra de lună a copacilor, nici trecutul, nici viitorul, nici dragostea, nici moartea. Nu erau decît ei, nu aveau nimic și, poate, de aceea — totul.

Erau înalți și goi în mijlocul poienii. Erău frumoși și tineri și atît de fericiți înduntru lor încît ea, lăsîndu-și capul pe umărul lui, închise ochii, orbiți de lumina propriei lor fericiri. Nu voiau să vadă nimic altceva, nimic din ceea ce era împrejur. Dorința de a spune clipei „Rămii” trecu și singelui lor. Fără a rosti un cuvînt, rămăseră așa, unul lingă altul, unul lingă altul și azi, și mîine, și în celelalte zile care nu mai existau, așa cum nu există timp în veșnicie.

Tirziu, foarte tirziu, ea își simți capul amorțit și voi să-l miște de pe umărul lui. Dar nu fu în stare. Tirziu, foarte tirziu, el încercă să-și dezlege brațul petrecut de după mijlocul ei, dar nu izbuti. Prima încercare, urmată de încă una, apoi de alta, se dovedeau la fel de zadarnice. Fericirea se prefăcuse în durere și durată în povară. Da, erau condamnați să rămîna așa, în mijlocul parcului, înalți și goi, frumoși ca în nunta din iarbă, puri ca în prima zi a creațiunii. Ce se întâmplase? De ce nu se puteau urni? În ce se schimbăse jocul lor de-a veșnicia? Soarele îi ardea, ploaia îi spăla, ici-colo prinseră mușchi pe brațe, licheni pe coapse, cîte o broască sărea în iarbă din preajmă, cîte o pasăre li se așeza pe umăr și timpul trecea în jur, și copiii veneau în parc și se jucau sub ochii lor, și părinții arătau adesea oaspeților perechea de piatră. „Vă place? Vă place statuia străveche? Nu știu cine a fost sculptorul, dar aici au apucat-o și bunicii și străbunicii noștri...”

La auzul cuvintelor, Țata strigă, dar glasul îi era mut. Tînărul tresări, dar piatra nu se supuse mișcării. Abia atunci își dădurd seama că impietri-seră, în timp ce, vrînd să păstreze clipa, străini de tot ce se întîmpla, ea îl întemnițase într-însa.

II.

Și așa au trăit veșnicii. Și așa au purtat generații de păsări pe umeri și așa au văzut generații de prunci crescînd și venind cu proprii lor prunci în parc. Așa au văzut casa de munte acoperindu-se cu olane, înconjurîndu-se de acareturi, așa au văzut colții Babelor taciți de vînturi ce nu le lăsaus nici o brazdă pe Țată. Sufereau în impietrită lor Țericire, dar nu puteau scăpa din strînsoare. Sufereau de veșnica lor tinerețe, dar piatra nu-i lăsa să îmbătrînească. Îi durea lipsa lor de durere, dar piatra îi oprea s-o mai simtă.

Totul, pînă într-o noapte. O noapte rotundă ca bolta, curată ca stelele, proaspătă ca pîrlul.

În casa de munte, pîrînții dormeau adînc. Copilul, care se jucase cu o zi înainte la picioarele statuii, dormea și el, în somn legănat. Era întuneric. Numai o candelă ardea în odaie. Fără să strige, fără să facă zgomot, se urcă pe un scaun, se căfără pe speleaza scrijelată, se ridică în vîrfurile picioarelor, se clătînd, căuț un punct de sprijin, se agăță de lanțul candelă și se rostogoli cu flăcără cu tot pe Țata de masă.

Depart, în parc, perechea de piatră văzu luminîndu-se geamurile casei de munte. Unul, două, pe al treilea ieșeau limbi de lumină. Și dintr-o dată, în perechea de piatră începu să bată inima : tare, tare, mai tare ca la prima lor sărutare, mai tare ca învelișul ce le-o ținea prizonieră. Ei, care înlăntuiseră vremea înainte de a naște un prunc, ei tremurau pentru viața altui copil. Și grija era atît de tulburătoare încît înșioră piatra. Și durerea atît de mare încît înmuie învelișul de cremene. Și deodată se desprinseseră din încremenire și o luară la Țugă. Nu mai era goana din codru, după plăceri fără margini, era grija comună pentru o viață, ce, fără s-o fi creat, devenise a lor.

Alergără într-o clipă și se aruncară deodată în flăcări, — o, atît de flăcări decît ale primei iubiri, o, atît de gest decît înaintea veciilor pietrei. Cu obraji pîrliți, cu mîinile arse, cu genele scrum, ei încercau să stingă pojarul. Dar totul era în zadar.

Din casa de munte nu rămăsese în zori decît cîteva birne. Și copilul în brațele lor. Încăperile, scrum. Acareturile, scrum. Vie, numai perechea din parc, cu pruncul în brațe. Numai ei doi, numai ei trei, numai umanitatea la începuturi.

... Spun oameni în jur că-n flăcări pieri și statuia. Spun oamenii-n jur că doi necunoscuți pripășiți în cătun au găsit copilul și l-au îngrijit, i-au clădit din alte birne o altă casă de munte.

Spun oamenii-n jur ... Doar necunoscuții știu adevărul. Și își trăiesc viața Țericiți că fiecă an al copilului le lasă brazde pe-obraji, Țericiți că viața curgînd le dăruie noi frumuseți, cu albi adînci și lăuntrice, că goana flămîndă din tînărul codru se așază în noi bucurii ... Doar ei știu pe lume că nu poți bate o clipă în lanțuri, fără să devii tu însuși propriul ei prizonier. Doar ei — și poate și alții ...

VERONICA PORUMBACU

*G*induri în suflet îmi coboară
 într-un vârtej de foc și aur,
 și-aud din milul orb și singe,
 cum sue luminosul plaur.

*Din junglele de patimi triste,
 din palidul venin de șarpe,
 cum florile-și ivesc mireasma
 și gingașul murmur de harpe.*

*Din pinii înfoiași de freamăt
 cum pacea nopții se încheagă,
 și marea cum foșnește-alături
 cu cât mi-e-n larguri mai pribeagă.*

*Secretu-acesta al mișcării
 s-a desnodat în foc de zori,
 când eleatica-mi veghere
 și-a spart severele-î splendori.*

*Și rupt din pedestalul rece,
 strivit de slavă și furtuni,
 în frunzele ce-mi cad în suflet
 ochesc semințe și minuni.*

M A T E R I A, C E A U R I E...

*C*eva nemărginit și trainic
 intruchipat în cerul pal,
 în norul ce domol se duce,
 în marea plescăind din val.

*În muntele ce-l colorează
 solarul rug din asfințit,
 în vântul retezind petale
 cu-n străveziu și fin cușit.*

*Solemnă pace mă pătrunde,
a codrului cu freamăt lin,
a dragii deslăcîndu-și părul
scintecelor ca un venin.*

*A fetii-n goană după fluturi,
și florile ce o ascund,
și lacuri dădora de pește
și șoapte undelor pe prund.*

*Materia l ce aurie,
în lucruri curge nentrerupt,
cu trepte suitoare-n slavă,
cu-n foc eteric dedesubt.*

C Î N T E C D E C Ă S Ă T O R I E

*Î*nflorêște aerul
de surisuri tinere,
laudă vieții,
prea frumoasei Vinere.

Dorul tău mă fulgeră
între perini proaspete
fie-mi al tău suflet
ochilor mei oaspete.

Gura ta mă biruie,
focul tău mă-ntunecă,
pe lumina coapselor
valul meu alunecă

Și în lanțuri fragede
te-nșășoară-n gemete,
de cuțitu-i palid
îrînge-te și teme-te.

Fringe-te-nșioară-te
din călcii la umere,
florile săruturilor
cine stă să numere.

Calde-ntunecimile
rotunjesc ispitele,
tîmpu-n zbor își scutură,
fulgi de foc clipitele.

ILIE MADUȚA

O explozie albă
s-a produs în mine.

*Intotdeauna, albul
l-am despărțit
de tristețe.*

*Milioane de lumini
s-au ivit în mine*

*și pașii mei
sînt mai luși,*

*și minile mele
mai cuprinzătoare,*

*și gîndurile mele
mai limpezi . . .*

*Și e mai vie
steaua roșie
suftă de mine
pe un cer smuls dintre rugi ! . . .*

*I*n vise
ai venit adesea
îngă mine.
*Hainele tale au căzut,
parcă erau frunze toamna.*

*Ramurile
n-au rămas goale,
s-au prefăcut în raze albastre,*

*culese de iubire
din cerul neîntunecat
al îndrăgostiţilor.*

*Ploua cu stele
şi-au cîntat atunci
îirele de iarbă.
Eu am ridicat
mîinile
căutîndu-le . . .*

F E E R I E

*O beţie de alb :
s-a îmbătat cerul,
s-au îmbătat păsările lui
şi rătăcesc calea laptelui ;
s-au îmbătat pomii
şi-n îmbrăţişarea albă
tronesc trupurile lor mlădii ;
s-au îmbătat drumurile
şi rătăcesc pe căi neştiute,
şi ochii mei s-au îmbătat
de vinul alb ce abureşte pe cuptorul pămîntului
unde ard raze de soare,
şi mîinile iubitei au ameţit
şi mă caută
dincolo de malul zăpezii . . .*

HORIA GUIA

SEARĂ CU DOR

Pendula bătu de unsprezece ori. Era o piesă veche, cu mici ornamente de lemn sculptat. La urma urmelor o relictă modestă, ieftină, care doar sublinia interiorului modest cu aerul lui învechit. Domnea un întunec luminat palid de-o veuieză cu globul spart și de aceea acoperită cu hirtie de jurnal arsă și de-o culoare aurie. Era pe masa de lucru a lui Atanase. Femeia netezi hirtia albastră cu care era acoperită fața simplă din lemn de brad în vreme ce asculta, numărând fără să știe, bătăile pendulei. Pe urmă, în tăcerea adâncă ce urmă, i se păru că a trecut multă vreme de la ultimul sunet. Limba rotundă, cu o suprafață nu prea netedă, se mișca uniform: într-o parte: tic — în cealaltă: tac! Tic-tac, tic-tac, tic-tac. Și alt zgomot nimic. Așezându-se pe scaunul de lângă masă, își lăsă capul în palmă, simți cum îi coboară pleoapele grele ca plumbul și apoi cum alunecă lin într-o apă neagră.

În liniștea imensă care o înconjura nu se auzea decît tic-tacul ceasului, care rămânea în urmă cu cinci minute la fiecare opt ore, cel puțin așa spunea Atanase. Dacă e așa, înseamnă că el întirzie azi mai mult ca oricînd. Se scutură de apa cea neagră, topi plumbul din gene, și-și ridică din căușul palmei capul obosit. Privi ceasul, care în acel moment bătu jumătatea de oră. Gongul scotea un sunet frumos, prelung, cu ecou vibrant. Ultima lui bătaie era ca o părere de rău, sau ca o suspensie gravă. Parcă te îndeamnă să spui ceva. Și femeia spuse:

— Cît e de tîrziu! Ce să fac? Să mă duc să-i încălzesc din nou mîncarea? Acum trebuie să vină...

Gîndul o făcu să se învioreze. Se ridică de pe scaun, fără să-și mai aducă aminte de moleșeala trupului obosit. Se apropie mai întîi de patul unde dormeau cei doi copii, trase cearecaful peste piciorul celui mare, zîmbind de obiceiul ăsta al lui de a dormi astfel. Ascultă cu luare aminte răsufletul lin al celor două vîlștăre, stîncă becul de la veuieză și trecu în bucătărie.

Era un apartament mic, modest, de muncitor simplu. Cameră, bucătărie și cămară. Totul mic, strîmt, cu atît mai strîmt cu cît copiii se făceau mai mari. Femeia se gîndea, în vreme ce aprindea cu chibritul lampa de gătit cu petrol, că la anul o să le fie și mai greu, pentru că și cel mic va intra în clasa întîia. Unde vor avea atîta loc să învețe? Să învețe — și ei, și tatăl lor...

De ce întârziea atât în noaptea asta ? Trase cu urechea spre coridor, doar doar i-o auzi pasul. Tăcerea adîncă a nopții îi țîui în urechi. Și totuși, un glas din adîncul ei o liniștea cu blîndețe : „Vine. Acuma dă colțul. Și-a luat rămas bun de la Vasilică (Vasilică rămîne la scara cealaltă). Traversează curtea. Apasă pe comutator. Pe scări se face lumină. Incepe să urce . . . ”. Ascultă cu încordare.

Nu se aude niciun zgomot de pași, deși după cum merg gîndurile ei, urmărindu-l pas cu pas ar trebui să fie chiar în dreptul ușii. În sfîrșit, flacăra s-a ridicat și filfiie lin, de-o culoare albastră, pură. Ea stă pe-un scaun de bucătărie fără spetează, cu mîinile adunate în poală, parcă a odihnită. Stă de vorbă cu cel care va veni :

— Iarăși tîrziu ?

— Dar nu e deloc tîrziu.

— E unsprezece trecute.

— Pentru cîtă treabă avem noi, e abia unsprezece.

— Îți arde de glumă. Auzi ceasul cum bate ? E douăsprezece.

— Nu știi că-l dau întotdeauna înainte cu un sfert de oră ?

Pe geamul deschis pătrunde un ecou îndepărtat de tramvai. Tresare din gînduri, pentru că o supără un sîsiit prelung, ca ecoul unei lungi ploii de toamnă. E sosul care a început să sfîrșie, dînd în fier. De afară, de pe scări nu se aude niciun zgomot.

— Mi se pare că n-ai fost numai la ședință, continuă ea să stea de vorbă cu cel care va veni.

— E drept. Am oprit în drum și la o bere . . .

— Cu Vasilică *al tău* ?

— Cu Vasilică *al meu*.

— La ora asta e închis peste tot. De ce mă minți ?

— Drept îi. Sînt închise. Numai că la colț se închide la unsprezece.

— Acum e douăsprezece.

— Am mai vorbit pe drum. Vasilică ăsta e prăpăstios rău . . . Dar ce se cu tine, draga mea ? Ce vrei să-mi dai de înțeles ? De ce mă descoși *în felul acesta* ? Crezi că te-aș putea minți ? Cum se poate una ca asta ?

Ia fața ochilor lui sinceri, a privirii lui deschise, cinstite, ar intra în pămînt de rușine. Niciodată nu i-ar pune asemenea întrebări. Nici nu le-ar gîndi măcar, dacă n-ar fi gura Mariței . . .

— Al tău zice că vine cu al meu și al meu cu al tău. E limpede ? Mie mi-e foarte limpede. Se acoperă unul pe altul, cu ședințe, cu o bere, cu discuții. Ce discuții la ei noaptea ? Ia să ne mai scutească ! Eu nu cred nici o iotă din ce spun.

— Mariță !

— Ah, așa e ! Tu îl crezi pe al tău inger. Eu pe-al meu nu-l cred deloc. E un bărbat sadea. Are patruzeci de ani și asta e vîrsta lor primejdioasă. Fierbe sîngele în el ca în cazan. Și-i joacă ochii în draci ! Îl știu eu. Vine mîeros. Mă ia la vale. Cică : nu-l pot convinge pe Atanase, care-i încăpățînat ca un catir. Dă din mîină ca un conferențiar. Lasă-te, că te știu eu, Vasilică, cîte parale-mi faci ! Treci la control . . .

— Vai !

— Nu l-am prins încă, dar și cînd l-oi prînde. Îi arăt eu lui ! Că țî-l strică și pe al tău . . . Ah, Vasilică, Vasilică !

— Lasă-i dragă, nu-i mai ponegri. Au destule treburi; ședințe; cu oamenii au atitea! Pe urmă beau și ei o bere. De ce să bănuim noi și ce nu e?

— Atunci de ce vin târziu acasă de fiecare dată?

„Așa e. De ce vine așa de târziu? Ca astăzi niciodată nu s-a întâmplat. Să fie ceva? De ce vii târziu, Atanase? Să fie adevărat că... Atunci dacă nu mă mai vrei... dacă nu mă mai vrei...”

Din adîncul curții mari, pietruite, se aude un ecou care-o face să țîșnească din gândurile ei. Vine! Atanase al ei vine!! A răsucit comutatorul de jos de la scări — a auzit clar țăcănitul cunoscut — și urcă încet treptele. Urmărește cu emoție crescîndă zgomotele de afară. Un picior bărbătesc calcă cimentul coridorului. Vine încoace... Dar parcă nu e pasul lui Atanase. E un mers șovăielnic, străin. Să aibă dreptate Marița? Astăzi să se fi încurcat mai rău ca alte dăți? Atanase! Atanase!

Întreaga ei ființă e un strigăt mut. E un pas străin, sau e el?

Ba nu. Se aude bătaia așteptată în ușă. Se duce încet și întrebă:

— Tu ești, Atanase?

— Nu e el, tovarășă Popescu. Am venit să vă spun ceva.

Omul de afară vorbește încet, dar oricît de încet ar rosti cuvintele tot îl recunoaște pe Vasilică.

Descuie și deschide ușa dintr-o singură mișcare.

— Ce s-a întâmplat? întrebă palidă, cu miinile apăsate asupra pieptului care vîiește ca un tren noaptea.

— Nimic. Stai liniștită, tovarășă Popescu. Nu s-a întâmplat nimic. Atanase nu o să vină deloc în noaptea asta. Nu poate să vină. E o ședință importantă la județeană. Eu mă întorc la fabrică. Se întâmplă ceva. M-a trimis Atanase să-ți spun să fi liniștită. Mîine vine acasă. O să-ți trimită vorbă. Sau o să veniți voi la fabrică. Încă nu știu nimic. Dar să nu vă faceți griji. Nu e nimic de speriat. Se petrece ceva important. Eu fac de pază la fabrică. Mă ierți. Mă duc și la a mea, că-mi închipui ce și-a ascuțit limba...

A rămas singură. E oarecum liniștită, deși nu e totuși, căci mereu își pune întrebări, care mai de care mai tulburătoare.

— Atanase! strigă din nou întreaga ei ființă.

Năvălește asupra ei un miros de ars. Se repede la cratița de pe foc, o ia de acolo cu un gest pripit, arzîndu-se totuși la degete. Se încurcă în mișcările acestea pe care ar trebui să le facă în ordine, fiirec. O obsedează flacăra albastră a lămpii, care seamănă atît de izbitor cu pupila plină de venin a Mariței cînd vorbește de bărbații lor. Și are o nestabilitate neliniștită, vie, inebunitoare. Se grăbește să stingă focul cu o cîrpă udă. Miroase a petrol.

Stinge și becul, trece dincolo, se dezbracă pe întuneric și se urcă în pat. Dar nu poate dormi, oricît s-ar chinui, oricît s-ar convinge că nu trebuie să se neliniștească în ceea ce-l privește pe Atanase. Trebuie să fie ceva serios dacă la Județeană se ține o ședință de-o noapte și nici mîine nu se poate ști ce va fi. Dar ce se întâmplă?

Dimineața o surprinde cu lumina ei deosebit de strălucitoare. O orbește în primul moment. Clipește des, caută să-și revină, se scoală, se îmbracă și se repede la geam. Copiii în patul lor încă visează cu zîmbete fericite pe buze. În curte, nimic neobișnuit. Cîteva femei scutură niște carpete peste balustradă, una vine de la piața cu sacoșa încărcată. Un bărbat privește dintr-o fereastră cerul, de parcă-l întrebă ceva. De pretutindeni se aud zgomote

de cești, de crățiți. Cineva bate încet și repede, pe semne carnea pentru șnițele. Niciun indiciu că s-ar fi întâmplat, sau se întâmplă în jur ceva ieșit din comun. Vai, ce obosită e ! Cu toate acestea știe ce are de făcut. Ceea ce se face peste tot. Trece în bucătărie, aprinde lampa și pune apa de ceai pentru când se vor scula copiii. Ei vor năvăli flămânzi în bucătărie.

— Mamă, ne e foame !

Se mișcă repede. Observă în treacăt calendarul. Foia de ieri nu e ruptă. De treaba asta Atanase se ocupa. Se apropie de perete. Intinde mina, apucă foia mică, trage de ea. Cu un mic fișit hirtiuța se desprinde de la locul ei. Privește în treacăt dată. 11 iunie 1948.

Și se duce la treburile ei obișnuite.

MIRCEA ȘERBANESCU

FERICIREA LUI MOROZAN

În seara aceea Strada cu Tei era pustie, înghețată, copacii stăteau încremeniți, cu crengile rășchirate. Nici măcar vre-o pereche de îndrăgosiți nu se zărea, nu din pricina frigului (ei nu simt frigul) ci pentru că era simbătă, zi în care ei se duc la locuri de distracție în comun. Doar într-un tirziu apăru de după colț o siluetă infofolită în palton, cu o căciulă trasă peste urechi și în jurul gâtului cu un fular enorm, colorat țipător. Stătu o vreme în colț, parcă neștiind încotro s-o apuce, apoi se hotărî și intră pe Strada cu Tei. Nu era înalt acest om, dimpotrivă, era pipiriu și sfrijit, dar făcea niște pași, de cu greu te-ai fi putut ține de el. Avea pe față o expresie de amărăciune, iar ochii săi vioi și neastimpărați se mișcau neconținut, de parcă ar fi căutat ceva pe trotuar, vre-un ac sau mai știu eu ce. Iși ținea mâinile împreunate la spate și în ciuda gerului, mănușile și le purta în buzunarul paltonului.

Ajuns la capătul străzii, făcu cale întoarsă, mergind cu aceeași pași mari, care parcă nu erau ai lui. Parcurse astfel strada, de la un capăt la celălalt, de vre-o două ori, tot bombănind ceva, în timp ce, din când în când, își aducea mâinile în față și tot bușea cu un pumn în palma celeilalte mâini. Și în timp ce el mărșăluia astfel, pe strada pustie apăru încă o siluetă, de față. Toc, toc, toc, făceau pantofii ei lovind iute și mărunț trotuarul. Dar zgomotele trecură pe lângă urechile omului de parcă acestea ar fi fost blinde. El nu auzea și nu vedea nimic, mergea încrunțat, periind trotuarul cu privirile. Și ar fi trecut fata de el și n-ar fi observat-o, dacă aceasta nu s-ar fi oprit și nu i-ar fi spus, bună seara, Tache, ce faci tu pe-aici, te plimbi ?

— Hă ! făcu el tresărind, când o recunoscu pe fată și zise :

— Meditez, ce să fac.

— Aici, pe stradă ?

— Uite na, aici pe stradă.

- Eu mă duc la Tuța, apoi mergem la bal.
- La bal . . .
- Da, la bal, zise fata. Tu nu vii ?
- Eu ? Nu . . . La bal, zici ? Mă duc, sigur că mă duc. Uite, nu mă crezi ? zise el și-și desfăcu fularul să-i arate fetei cămașa albă și cravata nouă, gris-perle. Cum să nu mă duc ! mai zise el, mirat. Dar imediat se răsuci în loc și se depărtă, de parcă fata l-ar fi jignit cu ceva. După cițiva pași se opri și strigă :
- Stai tu, Domnico, stai puțin !
- N-ar fi fost necesare aceste vorbe, căci fata nici nu se urnise din loc. El privea cu mirare, neștiind ce să creadă despre el. Era atît de ciudat Tache în seara aceea . . .
- Unde te duci tu, Domnico, acum ?
- Fata vru să repete, că se duce la Tuța și de acolo la bal. Dar buzele refuzară să rostească aceste vorbe.
- Nu știu, mă duc și eu așa, zise ea, și ochii îi căutară pe ai lui Tache.
- Aha ! Eu mă duc afară să văd dacă a erupt sau nu a erupt.
- Fata se uită la gura lui, așteptă ca el să rostească și alte vorbe. Cum însă el rămase tăcut, fata zise :
- Merg și eu cu tine.
- Pe fața lui Tache se ivi mirarea, care creșcu, lungindu-i trăsăturile.
- Ia-mă și pe mine, zise fata, de astă dată rugător.
- Tache se încruntă, privi în pămînt apoi zise cu gravitate în glas :
- Bine, te iau, dar să știi că ești cu mine, să nu mă faci acolo de . . . mai știu eu.
- Ce spui tu, aia fac. Dacă spui să tac, tac, cum vrei tu, zise fata și ochii îi străluciră.
- Tache porni cu pași mari în lungul străzii, ținînd mîinile împreunate la spate. Fata îl urma cu pași mărunți, abia ținîndu-se de el. Uneori, cînd rămînea mai în urmă, alerga să-l ajungă.
- Ce-i cu tine, Tache, ce ai, îl întrebă ea, cu îngrijorare în glas.
- Am eu ceva, zise el, ceva grav. Dar lasă că punem noi toate astea la punct. Ce cred ei, dacă ar fi toți oamenii așa . . .
- Fata se sfîia să-i ceară lămuriri, aștepta ca el să i le dea fără să-l întrebe. Dar Tache tăcea, mergea încruntat și tăcea.
- Cît timp străbătură orașul, luminile nu se aprinseseră. Acum însă, cînd ajunseră în cîmp, inserarea se lăsă brusc, ca o plasă de prins păsări. Cîmpul era întunecat și sur și era tăcere în cîmp, nu se auzea nici un zgomot înafară de pașii lor care bocăneau pe pămîntul înghețat. Undeva, în față, se zăreau luminile sondelor. Parcă atîrnau în văzduh, legate de cer cu sfori. Fata mergea foarte aproape de Tache, îi auzea respirația.
- Dacă vrei, ține-te de brațul meu, zise el.
- Lasă că pot să merg și singură, pot să merg foarte bine.
- Dacă vrei, poți să te întorci, zise Tache.
- Nu, nu, merg cu tine.
- Străbătură o vale, iar cînd începură să urce un delușor, mersul li se îngreună. Luminile sondelor nu se mai zăreau și nici ei nu se zăreau bine unul pe celălalt, mai mult se auzeau, își auzeau pașii și respirațiile.
- Spune, zise el deodată, unde trăim noi, spune tu unde trăim ?

— În oraș, zise fata cu grabă.

Tache se opri, -răsufală adînc, apoi zise, cu tristețe în glas.

— Eh ! și tu, fată . . .

— Adică, stai, se apără fata, n-am înțeles bine. Vrei să zici că . . .

— Vreau să zic, că în ce lume trăim noi, înțelegi ? Asta-i toată problema, în ce lume. Ia spune-mi, mai zise el, ție îți place să te bucuri ?

— Îmi place, zise fata.

— Ei vezi, vezi, zise el, dar nu-i spuse ce-i cu acest „ei vezi“.

Trecură dealul și se îndreptară spre o sondă mai izolată. Tache începu să grăbească pașii. Fata alerga alături de el, nu-i spunea, Tache, mergi mai încet că eu, vezi bine, nu am pașii tăi. Iar el nu se gîndea la acest lucru. Mergea, cu ochii țintă pe luminile sondei de parcă acestea l-ar fi atras cu o forță magnetică. Parcă uitase că Domnica se afla alături de el. Iar cînd ajunseră la sondă, nici atît nu se mai ocupă de ea. Să trăiești nea Mitică, să trăiești nea Costică, salută el în stînga și în dreapta, apoi întrebă dacă merge treaba și oamenii răspunseră că merge, că trebuie să meargă și că dacă totul va decurge cu bine, atunci trebuie să erupă. Tache vru să-și frece palmele una de alta, dar se reținu și-și viri mîinile în buzunare.

— Eu sînt cu Domnica aici, am adus-o și pe ea, dar stau pînă erupe, zise el și se duse la fată.

Îi părea rău că nu se afla și el în echipa lor, să participe direct la erupție. El lucrase în schimbul de dimineată, acum era liber, și era îmbrăcat pentru bal. Pe deasupra o mai avea și pe Domnica cu el.

— Stăm aici pînă erupe, îi zise el fetei.

— Stăm.

— Să mergem mai încolo, să ne plimbăm.

— Să mergem, zise fata.

Tache părea liniștit, mergea agale și nu își mai agita mîinile. Fata simțea însă că liniștea și calmul lui sînt doar aparente. O simțea după pașii egali și măsurăți, care parcă nu erau ai lui, după tăcerea care coborîse între ei.

— Ce-i cu tine, Tache ? întrebă ea.

— Ce-i cu mine ? Cum ce-i cu mine ! Spune tu, Domnico, sînt eu un copil ? spune, sînt ?

— Nu ești copil, cine spune că ești !

— Ei, uite că unii spun.

Își aprinse o țigare, o mișcă dintr-un colț al gurii în celălalt, apoi o zvîrli și zise cu glas înăbușit : și nu mi-ar fi ciudă dacă m-ar judeca din alte privințe, dar mă judecă tocmai în latura în care eu nu-s copil. Înțelegi ?

— Înțeleg.

— Nu înțelegi nimic, mormăi el, părăindu-i-se că fata îl aprobă prea gratuit.

— Ba da, înțeleg, zise ea și lovi cu pantoful în pămîntul înghețat bocnă.

— Bine, înțelegi, zise el și-i păru rău că o mîhnise. Acum judecă și tu. Să zicem că tu sau eu . . . Adică nu, să-ți spun mai bine cum a fost. Stau eu la club astăzi după amiază, eram mai mulți acolo, era și Stache și Viroagă, era și Coca. Acum tu știi bine că eu cu Coca am fost de vre-o două ori la film, ne împrietenisem.

— Nu știu, zise fata tresărînd.

— Îți spun eu atunci. Acolo, la club, ascultam niște înregistrări la magnetofon. Și intră Mardare și ne vestește că nevasta lui Milică a născut un băiat. Milică e plecat într-o delegație, vine mâine, el nu știe nimic. Mie mi-e prieten Milică, știi bine.

— Știu.

Așa, și eu când aud, am simțit o mare bucurie, el e doar prietenul meu. Sar eu de pe scaun, știi tu cum sînt eu, sar și-i îmbrățișez pe toți cîți erau acolo și încep să cînt „mulți ani trăiască“. Și mă bucur așa cum mi-a venit mie, cum am simțit eu în suflet. Cine știe ce-am mai făcut eu acolo, cum m-am manifestat, destul că, după ce m-am mai liniștit, Coca îmi spune: „Tache, zice ea, prea ești copil tu, prea îți dai drumul, nu te reții nici un pic. Și cu asta pierzi mult și în fața fetelor, și în fața colegilor. Nu e bine așa, ține în tine, nu te arăta pe față. Ți-a spus-o și Nelu Bilă“.

Tache tăcu o clipă și ascultă zumzetul surd și continuu care venea dinspre sondă. Zgomotul acela însă nu avea nimic deosebit, așa că urmă: Am simțit atunci că mă strînge ceva de inimă, cînd mi-am dat seama că fata aceea e la fel ca Bilă. Și m-a mai durut inima că felul meu de a mă manifesta, de a-mi arăta bucuria, adică tot ce am eu mai frumos în simțirea mea, era socotit drept o copilărie. Vasăzică mai bine e să fii așa ca Bilă, ești mai apreciat atunci? Știi tu, Domnico, cum e omul ăsta? La prima vedere nici nu poți să-l miroși, nu poți să știi ce-i poate pielea. Ori cine îl cunoaște zice, aa! Bilă? Un băiat foarte simpatic! Și cînd te gîndești că el asta vrea, să zică lumea despre el că e simpatic. Ferească sfîntul s-audă el că are un dușman! Nu știe atunci cum să facă să-i intre omului ace-luia pe sub piele. Bilă ăsta nu are un prieten mai apropiat cum are fiecare om, el e prieten cu toată lumea. Vă salut cu respect, toată stima, să trăiești Nae, el așa e. Nu arată ce-i în sufletul lui, adică el e un prefăcut. Îți zimbește mîeros, dar în gîndul lui poate că te injură. Ce-ar fi oare dacă am fi cu toții așa? N-am mai ști unul despre altul ce gîndim, ce simțim, înțelegi tu, Domnico? Dar nu numai în asta stă răul. E ceva mult mai ascuns. Oamenii ăștia te retează cînd ți-e lumea mai dragă. Uite, ca să înțelegi, îți dau un exemplu. Brigada lui Pruneanu a fost fruntașă cîteva luni la rînd. Băieți unul și unul, iar Pruneanu ăsta, nu mai vorbesc, cap de conducător. Și deodată se întîmplă ca brigada asta să rămîie în urmă. Dar nu s-a făcut caz de asta. Azi sînt ei, mâine se ridică alții, iar poimiine pot să fie ei din nou în frunte. Și chestiunea ar fi trecut dacă nu se ridică Bilă. Am avut o ședință, era lume multă acolo. Discutam noi o mulțime de probleme care erau mai urgente, mai importante, cînd numai ce îl auzim pe Bilă: „Dați-mi voie, tovarășe și tovarăși dragi, zice el, și clipește din ochi și se uită în jos ca o fată mare, adică, vedeți-mă, aduc și eu în discuție o problemă, după cum mă taie capul, și sînt modest, vedeți cît de modest sînt, nu mă laud cu ce pot, nu zic că sînt grozav. Tovarăși, zice el, vreau să aduc aici în discuția colectivului nostru unit unele chestiuni de manifestări nesănătoase“.

Nu-ți mai spun, Domnico, ce mișcare a fost în sală. Oamenii se foiau mirați și curioși, iar Bilă își rotea capul și se uita mulțumit la ei. „Tovarăși, zice el, în avîntul impetuos și fără precedent al industriei noastre, industria socialistă, tovarăși (știi, punea problema politic, el așa credea), se ivesc pe ici și pe colo, fără voia noastră greșeli și abateri. Și noi trebuie, avem da-

toria să le sesizăm și să le combatem. Nu că eu aș fi mai vigilent, sau cum să zic (și al naibii, iarăși clipește și se uită în pământ) dar am sesizat un amănunt. Să vorbesc pe concret. Brigada tovarășului Pruneanu, o brigadă de oameni capabili, odată și bine nu mai e fruntașă. V-ați pus dumneavoastră problema de ce acest lucru? Sînt sigur că v-ați pus-o. Și uitați-vă că eu i-am găsit răspunsul. Nu pentru că eu aș fi nu știu cum și nu știu ce. Dar i-am găsit răspunsul. În această brigadă s-a strecurat autolinistirea și fumul. Da, tovarăși, fumul. Și nu întimplător. Tovarășul Pruneanu s-a împrietenit după cum bine știți, cu tovarășul Tache Morozaan".

Cînd am auzit asta, Domnico, am rămas cu gura căscată. Dar nu numai eu, toată lumea. Și crezi că Bilă s-a pierdut? Pe naiba! S-a șters pe față cu batista, ca oratorii și a zis: „Sînt îndurerat, tovarăși, că trebuie să vorbesc despre un tovarăș tînăr și cinstit cum e tovarășul Morozaan. Dînsul e un tovarăș bun, îl cunosc de cînd eram în școală, dar dînsul, fără, să vrea, și fără să se gîndească, a avut manifestări nesănătoase. El nu a vrut asta, el e cinstit, dar nu și-a dat seama. S-a împrietenit cu tovarășul Pruneanu, și tovarășul Pruneanu azi, tovarășul Pruneanu miine, l-a lăudat pe tovarășul Pruneanu, s-a entuziasmat de realizările lui și l-a lăudat azi, l-a lăudat miine, au băut o bere împreună și să vă spun drept am fost și eu atunci la o berc, dar n-am băut decît una, și l-am auzit pe tovarășul Morozaan cînd a zis cu halba în mînă, că bea pentru că e fericit că tovarășul Pruneanu e cel mai bun petrolist și că îi vine să-l îmbrățișeze, pentru că așa e el, e fericit cînd oamenii sînt oameni. Tovarăși, eu nu zic că nu trebuie și noi să fim fericiți. Din contră, dar prea multă fericire strică și asta s-a văzut. Tovarășul Morozaan așa e, că îl știm cu toții, că el e un copil, asta se știe, nu?”.

Tu, Domnico, l-am văzut bine cînd a zis asta, a zîmbit așa, cu jumătate de gură, de parcă ar fi spus, iertați-l pe tovarășul Morozaan, el e ca un copil. Apoi dintr-odată s-a încruntat și a zis: „Dar, tovarăși, noi trebuie să fim măsurați în tot ce facem, nu putem să ne entuziasmăm la toate cele, trebuie să ne gîndim dacă entuziasmul nostru nu strică. Tovarășul Morozaan nu s-a gîndit și din cauza asta tovarășul Pruneanu, fără să vrea, că și el e un tovarăș cinstit, s-a culcat pe lauri. Cine sînt eu, o fi zis, și uite cine-i el, că a rămas de căruță. De aceea tovarăși...”.

Ei, ce să-ți mai spun Domnico! A mai vorbit el puțin și oamenii l-au întrerupt, l-au contrazis, au fost multe discuții. Și eu n-am putut să le spun adevărul. Pruneanu avea un necaz cu nevasta și era să-l rezolve de aceea nu voia să știe lumea adevărata cauză a rămîinerii lui în urmă. După ședință însă, i-a spus tot tovarășului secretar. Deci era clar. Ceea ce mă doare e că unii i-au dat dreptate lui Bilă și mă doare că și Coca a fost printre aceștia. Vasăzică, eu mă bucur, înțelegi, mă bucur de tot ce e frumos, nu țin bucuria în mine, de ce s-o țiu, o arăt și la alții și alții și-o arată pe-a lor, și așa știm unii de alții, ne cunoaștem, ne bucurăm împreună, și vine un Bilă și dă cu piciorul în tot ce avem noi mai frumos în suflet. Adevărul e că Bilă vrea să ajungă șef de brigadă, dar nu-i merge. El vrea să arate cît e de conștient, cît e de capabil, ca oamenii să-și spună că locul lui e la șefie, că el se îngrijește de soarta oamenilor. Și nu se gîndește că lovește în sufletul oamenilor, el își urmărește doar scopul și nu-și dă seama că cerînd altora să fie ca el, cu două fețe, lovește în sufletul lor. Bine, el e așa, o să-și deie și alții seama, însă unii i-au dat dreptate și asta e trist. E trist, pentru că noi n-ar trebui

să ne ascundem unii de alții. Simți ceva, spune ce simți, arată, să te cunoască oamenii, că și așa ne cunoaștem prea puțin între noi. Nu ne putem povesti toate gândurile, nu avem timp, și multe rămân în noi și mor acolo, fără să știe nimeni de ele. De asta zic, că atunci când simți ceva deosebit, arată, nu te gândi că e bine sau nu e bine, din moment ce tu simți că ai gândit bine, că simțirea ta e curată. De asta mă doare. Nu de Bilă. Mă doare că și alții pot ajunge ca el din cauza lui. Asta-i toată problema, de-aia mă doare, înțelegi ?

Tache își aprinse o altă țigare, apoi rămase tăcut, cu auzul la pîndă. Zgomotul care venea dinspre sondă era același, și el făcu cîțiva pași în direcția sondei, de parcă ar fi vrut să se ducă acolo, să vadă ce e cu forajul. Dar lingă el era Domnica și mai era, în sufletul lui, ceva care nu-i dădea pace.

— Vezi că am uitat, zise el, am niște bomboane la mine, acum dădui peste ele, ia și mîncă. I-ale pe toate că eu, vezi bine, lumez. Dacă le-aș minca, eu cred că m-aș amări și mai rău, cu toate că-s dulci. Is opsedat de gândurile astea.

— Obsedat, zise fata.

— Ești sigură că așa se spune ?

— Sigură.

— Ei vezi, tot Bilă. M-a făcut de rîs în ședință și eu nu mi-am dat seama. Am vorbit eu ceva, și am rostit cuvîntul ăsta, obsedat. Și el m-a tras de mîncă și mi-a șoptit, cică „opsedat” se zice. Am întors-o eu atunci, ca să mai pot spune din nou cuvîntul așa cum a zis el. Nu de alta, dar ca să nu mă fac de rîs. Și uite că m-am făcut. Și-a bătut joc de mine, de-aia mi-a spus așa, să-și bată joc. Așa-mi trebuie, dacă nu-s pus la punct cu toate. Dar nu asta-i problema esențială. Pe mine mă doare aici în suflet pentru cealaltă problemă. Toemai de asta, știi ce vreau să fac ? Vreau să fiu Bilă pe timp de o săptămînă. Să mă comport și eu așa, să vedem ce-o să zică oamenii despre mine, cum o să mă privească. Dar asta nu definitiv, poate să vie ei toți Bilii din lume și să-mi spună că sînt copil, mie nu-mi pasă. Pe mine mă doare că am fost jignit și că mi-am dat seama că și Coca e la fel ca Bilă. Asta mă doare. Dar am să fac experiență, uite, din clipa asta nu mă mai manifest timp de o săptămînă. Să vezi că am să pot.

— N-ai să poți, zise fata.

— Crezi ? Ei bine, vei vedea. Ce, eu nu pot să fiu un Bilă ?

— Nu poți.

— Bine. Nu mai zic nimic. Tac și fac.

După cîteva clipe de liniște, în care nu s-a auzit decît bocănitul înfundat al pașilor lor, Tache întrebă deodată :

— Spune-mi, tu nu te plictisești aici ?

— Nu mă plictisesc. Cum o să mă plictisesc ! mai zise ea mirată.

— Să știi că nici eu nu mă plictisesc cu tine.

În tăcerea cîmpului înghețat, vijiliul care venea dinspre sondă se auzea limpede și continuu, încît lui Tache i se păru că acest zgomot trăiește de cînd lumea. Și i se mai păru că și el trăiește de cînd lumea, și că va trăi o veșnicie.

Pășiră agale către sonda în jurul căreia oamenii așteptau încordați izbucnirea pămîntului. Deodată se opriră amîndoi locului, încremeniți. Auziră

ceva, ca o explozie, apoi un vîjlit puternic care făcu să-i bată inima lui Tache, de să-i spargă pieptul.

— Erupția ! zise el și se uită la Domnica. Se repezi înainte, alergă din toate puterile să ajungă la locul unde oamenii se luptau cu forțele ascunse ale pămîntului. Aproape de sondă se opri. Se învîrti de cîteva ori pe loc, apoi privi în jur de parcă ar fi căutat ceva. Intre timp Domnica ajunsese și ea acolo. Privea mută spectacolul unic al erupției. Din pămînt țîșnea noroiul cu o forță nemaipomenită, improșcîndu-i pe cei cîteva oameni care se mișcau agitați în jurul sondei.

Ochii lui Tache erau aprinși, se mișcau cu neliniște, și picioarele îi erau neliniștite, și mîinile.

— Așa, nea Costică, așa ! Ajută-i lui Mihai, bine, foarte bine, strigă el, dar oamenii nu-l auzeau. Ei lucrau înainte, nici nu-l vedeau pe Tache cum se învîrte fără rost și cum dă din mîini. Doar Domnica se uita cînd la el, cînd la erupție. Fata îl văzu că vrea să se îndrepte spre sondă, îl apucă de mîină și-i spuse :

— Stai Tache aici, doar nu vrei să te improaște tot cu noroi.

— Stau, te cred că stau. Ce să fac acolo, ei sînt destui. Și am pe mine haine de bal. Dacă ei n-ar birui singuri, atunci . . . Dar așa, ce să fac eu acolo ? Uite, ia te uită la nea Măgureanu, uite-l ! Tu vezi cum lucrează el ? Calm. Foarte calm. Știi tu cum e nea Măgureanu ăsta ? Dacă ai ști tu cum e n-ai mai zice nimic.

— Dar ce am zis eu, Tache ? N-am zis nimic.

— Bine, zic și eu așa. Uite-l ! Așa, nea Măgurene, stai, dacă nu poți . . . Făcu din nou cîteva pași spre sondă și Domnica îl trase iarăși înapoi. Tu, fată, îi zise el Domnicăi, tu nu poți să înțelegi toate astea. Tu nu lucrezi aici. Știi ce înseamnă o erupție ? E ca și cînd iubesti, să zicem. Simți așa, că îți vine să spui la toată lumea și îți se pare că toată lumea e ca tine. Înțelegi ? Asta-i, zise el și privi din nou cu neliniște înspre echipa lui Măgureanu. Apoi i se păru că aceștia nu se pot descurca fără el, sau ce, că făcu ah, ah, și alergă la sondă. Domnica îi strigă din urmă să rămîie, dar el nu auzea. Ajuns lîngă nea Costică zise :

— Stai așa, nea Costică, stai și lasă-mă și pe mine să fac un pic de treabă.

— Du-te, mă, la bal, omule, tu ești cu balul, îi zise acesta și-l împinse ușor de umăr. Tache se apropie din nou de el și omul îi spuse la fel, că el e cu balul, să stea cumînte.

— Ce bal, nea Costică, de bal îmi arde mie ! Lasă-mă, zău lasă-mă.

— Tache, vezi să n-ajungi mascat la bal. Și e păcat că ai haine frumoase, interveni Măgureanu.

— Nea Măgurene, omule, ce-s eu aici, eu fs prost sau ce-s ?

— Tu ești cu balul, zise nea Costică și-l împinse din nou.

— Măi, măi, se necăji Tache, să nu poată omul să facă cum îl duce inima. Ce bal, măi frate, ce tot îmi dați cu balul. Măi, măi, mai roști el clătînînd din cap și plecă de lîngă ei, se duse la Domnica.

— Uite, vezi te-ai murdărit pe pantofi, zise fata.

— Alta ! Tu vii cu pantofi, ăia cu balul. Dar eu ce-s aici, nimic ?

Într-un tîrziu țîșni și țîțeiul. Atunci oamenii zăgăzuiră dăruirea pămîntului, lăsînd să se scurgă doar o șuviță subțire din lichidul mult așteptat.

Odată făcută această treabă, oamenii se liniștiră. Și Tache se liniști. Toată încordarea din el se topi, i se risipi în tot trupul, lăsându-i un sentiment de plinătate, de parcă și el ar fi lucrat alături de oamenii aceia. În locul încordării nervoase, pe chip i se ivi o lumină, care pe Domnica o făcu să-l privească cu insistență.

— Să trăiești, nea Costică, să trăiești nea Măgurene, să trăiești, mă, strigă Tache, de parcă atunci ar fi sosit acolo. Oamenii îi strigară și ei, îi spuseră că vezi tu, mă, Tache, că a mers? Ne pare bine, ziseră ei, că ai fost și tu aici. Dar ce, le zise Tache, să stau acasă, să mă uit la pereți când aici e ce e? Cum să stau?

După ce mai zăboviră un timp acolo, Tache și Domnica plecară spre oraș. Înainte de a coborî în vale, Tache mai aruncă o privire spre luminile sondei, care parcă pluteau singure în văzduh.

— Domnico, mă gândesc la oameni, ce mutre vor face când am să le duc vestea. Nu mai vorbesc de Chivu, ăsta o să se îmbete. Iar Rogobete o să înghită noduri. ăsta zicea că el știe tot, el cunoaște locurile, zicea că acolo nu e petrol. A făcut și pariu cu Chivu. Măi, când mă gândesc...

Cîmpul era învăluit în întuneric, ei mai mult ghiceau decât vedeau pe unde calcă. În fața lor tremurau luminile orașului.

— Domnico!

— Ce-i?

— Ție îți place să dansezi?

— Imi place, imi place foarte mult.

— Și mie, zise Tache.

— Dar să cînti îți place?

— Imi place, dar n-am voce bună.

— Nu-i nimic, nici eu n-am voce și totuși cînt, pentru mine.

Tache începu să grăbească pașii, încît Domnica rămase în urma lui și trebuia să alerge să-l ajungă. El nu-și dădu seama că merge prea repede, doar atunci când vru să o întrebe ceva pe față și nu o simți alături. Ii auzi mersul mărunț și grăbit, îi auzi apoi respirația, și-i căută mina prin întuneric.

— Vrei să alergăm? o întrebă el cînd îi simți palma mică într-a lui.

— Vreau.

— O fi început balul, zise el, în timp ce alergau.

— Nu-i nimic.

— Domnico, mie imi vine să zbor. Nu știu ce am, dar imi vine să mă ridic în văzduh și să zbor. Ție nu-ți vine?

— Nu știu, zise fata, nu știu dacă-mi vine.

Alergau ținîndu-se de mîna, bocănitul mărunț al pașilor ei se amesteca cu cel apăsător și rar al pașilor lui, li se învălmășeau și respirațiile, în timp ce luminile orașului dansau în fața lor, clipeau multicolor. Din cînd în cînd Tache zicea: „Ei, mamă, ce-or să se mai bucure ei“. Iar Domnica întorcea capul spre el, nu-i vedea fața, dar i se părea că o vede.

Cînd ajunseră în parcul din fața clubului, Domnica se opri. Tache o privi întrebător, apoi se încruntă și zise, cu vinovăție în glas:

— Ai obosit. Și numai eu sînt de vină. Te-am făcut să alergi.

— Nu, nu sînt obosită, zise fata cu grabă. Mi-am amintit de ceva. Cînd nu eram decît un copil, de cîte ori treceam pe lîngă vreo sală de dans, mă opream și priveam ferestrele luminate și îmi făceam fel de fel de închipuiri despre oamenii din spatele lor. Le vedeam numai siluetele mișcîndu-se în ritmul melodiei și mă visam și eu acolo, printre ei. Iar acum, am ajuns să dansez cu adevărat. Uneori parcă îmi pare rău după copilărie.

— Eu nu regret niciodată trecutul, zise Tache. Mă gîndesc cu bucurie sau tristețe la el, dar nu-l regret.

Străbătura aleea largă, trecînd pe sub copacii desfrunziți, ale căror crengi înghețate străluceau în bătaia luminilor, și intrară în sala de dans. O pereche îi zări și se apropie de ei, croindu-și loc printre dansatori.

— Pe unde ați umblat, zise tînărul desfăcînd disperat brațele. Uite, vi-o prezint pe Zina. Ea e Zina. Și el e Tache, de care îi-am vorbit. Iar ea e Domnica, îi prezintă el fetei care se numea Zina. Te-am așteptat cu toții, îi spuse el lui Tache.

— Care toți ?

— Cum care ? Toată lumea. Cum, ziceau băieții, unde-i Tache, fraților, că fără el sîntem morți, așa au spus, pe onoarea mea.

— Ei, chiar așa !

— Zina, spune și tu. Ce, crezi că eu mint ? Îți spun pe onoarea mea.

Cînd încetă muzica, fură înconjurați de un grup gălăgios. Tache nu mai prididea cu salutarile, iar Domnica privea în jur fericită.

— De unde veniți ? îl întrebă pe Tache un tînăr smolit, cu părul vilvoi.

— De afară de la Măgureanu.

— Ce vorbești, domnule ! Fuseși afară ? Și zi-i cum e ?

— A erupt, zise Tache. Măi, dacă ați fi văzut . . .

— Știam eu, îl întrerupse Vrăbete, o matahală de om, cu părul tăiat scurt și cu gît gros și țeapăn, de luptător. Eram sigur, zise el cu aer de atotștiutor.

— I-auziți, Vrăbete era sigur. Ce vorbești, mă, Vrăbete ? îi zise acestuia un ochelarișt slab și nervos.

Tache îi dădu pe Domnica în păstrare și se strecură printre ei, urmărit de protestele în glumă ale ochelariștului. Se duse la o masă dintr-o încăpere mai mică de-alături la care se aflau Dudaș, președintele sindicatului, Zănoagă, un inginer tînăr, și soțiile acestora. Dudaș era cherchelit, el de fiecare dată cînd se află la o petrecere se cherchelește, altfel nu pune picătură de băutură în gură, e bolnav de stomac. Doar la petreceri bea cîte un pahar și se amețește că e neobișnuit cu băutura.

— Morozane ! zise Dudaș cînd îl zări pe Tache, ia vin' tu la neica. Ia spune-mi ce diferență e între mine și Zănoagă ?

— E că dumneata ești puțin cîrmit, iar tovarășul inginer . . . nu se vede.

— Ura ! Bravo Morozane, îmi plăci. Ce v-am spus eu ? e un băiat dintr-o bucată, zise Dudaș și se uită în ochii femeilor, parcă pentru a le cere confirmare.

— Am fost la echipa lui Măgureanu, zise Tache.

— Și ? întrebare Dudaș și Zănoagă într-un glas.

— A erupt, zise Tache și se apucă să le povestească cum a decurs totul. Era o minune, zicea el, să-l vezi pe nea Costică cum lucra. Ca ceasul. Eu, să spun drept, am fost puțin nervos cît am așteptat. Dar cînd am văzut că izbucnește, gata, parcă și la mine în piept a pocnit ceva. O minune, era o minune, zicea el și dădea din miini și se plimba agitat în jurul mesei. Atunci Dudaș se ridică în picioare, îl cuprinse cu brațele și-l sărută pe amîndoi obraji.

— Să bem în sănătatea ta, băiete !

— Nu, eu zic să bem în sănătatea echipei lui Măgureanu.

— Bravo ! zise Dudaș, ai dreptate, ei nu pot fi acum aici. În sănătatea lor !

Tache sorbi o înghițitură, zise : mă-ntorc imediat, și trecu în sala de dans. Acolo urcă pe scenă, îi spuse celui de la baterie să deie cîteva lovituri în tobă și așteptă. Ochiul îi jucau neliniștiți, iar miinile nu-i mai stăteau locului de parcă nu știa ce să facă cu ele.

— Fraților ! strigă el cînd se făcu liniște în sală. Țin să vă anunț că am fost afară și că, nici mai mult nici mai puțin, a avut loc erupția. Pentru acest eveniment, și pentru echipa lui Măgureanu, propun să se cînte un vals. Și îl rog pe tovarășul Vrăbete să mai danseze, că aici nu merge cu sportul.

În sală se auzi mormăitul gros al lui Vrăbete, se auziră hohote de ris apoi aplauze. Cînd orchestra începu să cînte „Valurile Dunării” Tache cobori de pe scenă și se duse să o caute pe Domnica. O găsi dansînd cu ochelariștii aceluia slab.

— Mirel tată, îi zise Tache ochelariștii, iartă-mă dar te întrec.

— Nu se face, dar cedez, zise acesta și trase cu ochiul.

Tache o luă pe Domnica la dans. Fata dansa ușor, parcă era fulg, parcă era aer în brațele lui Tache, și el se uita în ochii ei mari în care strălucea o lumină ca a dimineții de primăvară, și se mira cum de nu și-a dat el seama pînă acuma că fata are asemenea ochi. Ea se lăsa purtată de brațele lui, plutea ușor, abia atingînd parchetul, și lumea se rotea cu ei, și candelabrele se roteau, și nu mai există în sală decît un cerc de lumină, și fețele lor.

— Vîno, zise Tache, de îndată ce se sfîrși melodia.

O duse la bufet, îi alese o ciocolată, i-o depuse în brațe, îi alese un iepuraș de zahăr, un pachet de bomboane și i le depuse în brațe. Fata protestă, iar el zicea că, nimic, să nu audă nimic că-i strică bucuria. Femeia din spatele teighelei, o femeie în vîrstă, se uita la ei și zîmbea cu nostalgie. Domnica parcă avea lacrimi în ochi, de fericire, iar Tache se tot mișca în jurul ei de parcă nu-și mai găsea astîmpăr, și o privea uimit, ca pe un lucru rar.

— Să mergem afară, zise el.

Ieșiră pe terasă. Noaptea era tăcută, gerul se mai potolise, parcul zăcea încremenit și strălucitor cu îmbrăcămintea subțire de gheață, de parcă ar fi fost o pădure de basm.

— Ia te uită !, zise Tache mirat și coborî în parc. Privi în sus, la lumina becurilor, și zise din nou : Ia te uită, Domnîco, ninge !

Cîțiva fulgi de zăpadă cădeau alene, strălucind cîteva clipe în lumina becurilor ca apoi să se depună pe pămîntul înghețat, sur și insensibil, făcîndu-l să se înfioare. Nînsoarea se înteji. Acum fulgii cădeau mari și pufoși, cădeau mulți și Tache privea în sus, cu ochii strălucitori de bucurie.

— Ninge ! Mai zise el și alergă în sală. Ninge, strigă, el, ninge fraților ! Cîțiva tineri dădură buzna afară. Atunci, după ei ieșiră alții și alții, neștiind ce se petrece. Și oamenii se îngrămădeau acum la ușă, curioși. Ieșiră chiar și doi din orchestră, unul cu acordeonul atîrnat de gît, celălalt cu ghitara. Și afară nu era nimic deosebit. Nîngea. Doar atît, nîngea. Și Tache stătea în parc, cu brațele desfăcute și capul dat pe spate și primea fulgii pe obraji.

— Vîno, Domnîco, o chemă el pe fată.

Aceasta, cu brațele încărcate de daruri, coborî de pe terasă și veni lîngă Tache. El o prinse ușor, cu brațele de umeri, și începu s-o rotească în pași de vals. Dansau acolo singuri în parc, fără orchestră, doar cu muzica din ei. Deodată se auzi acordeonul, apoi ghitara. Cîntau un vals italian, „Domani”. Cîteva perechi coborîră alături de cei doi și, la fel ca la ieșirea din sală, îi urmară și alții. Se roteau cu toții în ritmul frumoasei melodii și notele ei se împrăstiau vibrînd printre oameni, printre copacii din parc, peste care cădea, albă, prima zăpadă.

CONSTANTIN PASCU

ÎNTOARCEREA PESCARIILOR

Fluviul stins, și totuși viu, intră în mare —
Ca o poartă e gura canalului strimb —
Și pe aici se întorc către seară pescarii
Cu lotcile pline de-argint fremătător ;
Aruindu-și brațul,
Aruncă lungi șringhii pe șarm —
Și ploaia, și vântul biciuindu-le fața
Ii întorc înspre marea vuitoare și rece.

A țipat pescărușul războinic, înșipt
În zidul ploii, înălțându-și zborul pînă
Spre norii căzuți, scâmoși, plumburii —
Și pescarii ageri au privirile limpezi
Urmărindu-l în trecerea lui peste mare.
Va fi vreme frumoasă, va fi vreme frumoasă —
Miine lotcile se vor înfișe în mare
Răscolind nemișcarea-i înșelătoare,
Și năvoadele largi, cuprinzându-i adincul
Vor culege argintul peștilor, viu.

Lotcile pline se zbat — și femeile
Au adus în bidoane rachiu pescăresc —
N-a pierit niciunul dintre bărbați,
De-o vreme oamenii sînt mai puternici ca marea.

TIMOTEI JURJICA

F E R I C I R E A D E A T R Ă I

Azi noapte nu a mai căzut zăpadă
Și dinspre sud porni un vânt mai cald.
Albastră, la fereastra dinspre stradă,
Lumina dimineții-i ca un șald.

Cu somnul încă tremurând în gene,
Incepi cîntînd o nouă zi,
Ah, sfinite bucurii cotidiene,
Măreață fericire de-a trăi !

VASILE ZAMFIR

I N S C R I P T I E P E U N P A H A R

Sonoră plâsmuire în mîini vibrînd, lumină
de-apururi înghețată în forme și culori,
de irizări și de lucire plină,
aeriană zbatere de zori,

Culcuș solemn al vinului bătrîn,
schimbîndu-te în zeci și zeci de fețe,
cînd te privesc, mereu uimit rămîn
îndrăgostit de marea-ți frumusețe.

Și-n clipa cînd te duc la buze plin,
stringînd în palmă forma-ți delicată,
ca niște albe păsări, gînduri vin
și mîna îmi rămîne nemîșcată.

Și mă gîndesc că-n liniile ține
n-ai fi putut niciotînd să îmi apari
de nu te-ar fi nviaț în forme suple.
suflînd fierbinte, meșterii sticlari.

MIRCEA MICU

DIN POVESTEA UNUI FIR DE APĂ

1. Dispăruta epocă de lemn

Istoria noastră ar putea începe în zilele tulburi ale ultimului război, când un vechi cunoscut, printr-o scrisoare în care slovele se așterneau gingașe și rotunjite ca florile de mărgăritar într-o grădină cu grijă orînduită, m-a poțit să-l vizitez. Dar, după cum vom vedea singuri din cele ce urmează, ea tot așa de bine ar putea să înceapă cu secole și cu milenii mai înainte, de atunci, de când omul a început să-și cioplească din lemn scule și unelte, pentru satisfacerea trebuințelor zilnice. Iată ce-mi scria cunoscutul :

— Vino la mine. Ți voi arăta lucruri interesante, lucruri pe care un iscoditor de frumuseți materiale și spirituale, izvorite din nesecatul geniu al poporului, trebuie să le cunoască. Dar vino cît mai repede. Pentru că nu se știe, ca mine fi-vor sau nu vor mai fi ; un gînd necugetat, sau vîltoarea evenimentelor, în orice moment putîndu-le preface în scrum. Te aștept deci, la trenul de seară . . .

Purtam mare respect celui ce mă chema în felul acesta, pentru că și el avusese același respect față de tatăl meu. De aceeași meserie, se întîlneau des pe la reuniunile învățătoresți, unde luau cunoștință reciproc despre ultimele lor lucrări și mai schimbau păreri cu privire la rosturile trecute, dar mai cu seamă la cele viitoare, ale lumii. Iar în anii copilăriei mele — aceasta în timpul primului război mondial — adescori îi vedeam numele în gazeta *Drapelul* care-i publica versuri. În consecință, dîndu-i ascultare, într-o seară am coborît din tren în gara satului său.

M-a condus fără multă vorbă acasă, m-a ospătat, apoi m-a invitat la culcare. Eram puțin nedumerit. Mă așteptasem la o discuție de cel puțin o noapte, cu memorări, cu efuziuni lirice, cu destăinuiri și el mă trată rigid, oarecum militarist. Crezui că poate fără să vreau îl voi fi supărat cu ceva. Rămăsese văduv de mai de mult și toate singur și le făcea. Mă gîndeam că poate venirea mea atît de promptă îi va fi deranjat tabieturile obligîndu-l să-și iasă din ele. Bătrînul însă îmi grăi cu aceeași intonație placidă menită să-mi împrăstie nedumerirea :

— Trebuie să trăim igienic la vîrsta aceasta. Culcarea de vreme și sculatul și mai devreme sînt cele mai de seama condiții ale unei sănătăți ce vrea să se păstreze. Deci, noapte bună.

Cu toată vocea lui blîndă, despărțirea mi se păru prea bruscă. Cred că a citit și el ceva din expresia feței mele, pentru că adăugă zîmbind :

— Să nu-ți uiți visul. Este interesant ce visează omul în prima noapte petrecută într-o casă străină.

Nu știu ce am visat în noaptea aceea și visurile nu mă interesează decât în măsura ciudatelor plăzmuiri ale unei fantezii necontrolate și de multe ori plină de exuberanță. Dar m-am trezit cu impresia că nici nu am avut timp să visez, pentru că era întineric de-a binelea cind amfitrionul a ciocănit la ușă. Incercai o rezistență timidă :

— Păi, nu e prea devreme ?

— Nu. E patru și jumătate. Dar dealul din fața satului acoperă soarele. Până ne îmbrăcăm numai bine se face ziuă. Și putem porni la drum.

Așa s-a întâmplat că am ieșit din casă cind cețurile dimineții răcoroase încă nu s-au retras în văgăunile munților. Cărarea noastră urca în lungul unei vilece care șerpuia mereu ocolind boturi de deal domoale. Eram trei în aceeași escapadă, eu, musafirul novice, ospitaliera gazdă și o vietate de sex feminin, o capră nervoasă, care privea lumea neîncrezătoare și cu ochi pieziși. Barba ei se clătina în ritmul pașilor grăbiți, parcă ar fi aprobat mereu cite ceva în dreapta și în stînga. O ducea de sfoară bătrînul învățător, care se oprea răbduriu cind ea întirzia smulgînd un bot din lăslărișul reavăn. Era cît se poate de posticioasă ființa aceea și o lua pe alătura adeseori, dar și ugerul ei atîrna pînă la pămînt. Așteptam cu legitimă curiozitate dezvăluirea frumuseților promise, însă interesul gazdei deocamdată era concentrat în jurul caprei :

— Hei, lasă tu firele acestea de spini, că acuși ajungi la iarba ta dulce și moale ca mătasa.

Apoi se întoarse spre mine, explicativ :

— Ea îmi asigură dejunul și cina zilnică. Mai sus avem o iarbă cum nu se poate găsi în alt colț de lume.

Încă două cotituri și în fața noastră se deschide un tăpșan. Apa șușo-tea la doi pași. Aci pațul ei era nisipos, iar pe tăpșan iarba de o palmă scîlpea de rouă.

— Aici e împărăția ei.

Era fermecătoare acea împărăție. Dealurile ce se deșteptau, copacii plini de vigoare împodobind coastele, cerul albastru pătat cu nori albi-bruni, catifelaji și tiviti cu bordura roz-aurie a zorilor și boarea aceea aducătoare de sănătate, care se strecura dintre dilme odată cu undele. Învățătorul însă nu dete nici o atenție frumuseților. Ținînd capătul sfoarei, se așeză în iarbă și începu să se descalțe.

— Fă și dumneata la fel.

— De ce ?

— Să ne plimbăm puțin prin iarba umedă, desculți, apoi prin undele pîriului.

— Prin apa aceasta înghețată ?

— Prin asta. Liniștește nervii. Eu, din școală, de cînd am citit cartea lui Kneipp, așa procedez în fiecare dimineață. Bine înțeles la pîriu ies numai vara. Cînd urlă viscolul iernii trebuie să mă mulțumesc cu ligheanul și să îmi torn apă cu cana pe genunchi. Afară de zilele cînd omătul e moale. Știi cît este de delicioasă o fugă prin omăt, pînă la capătul curții și de acolo prin grădină ? Și cît e de utilă ?

Cu toată insistența, el trebui să intre singur în apă. Se plimba în sus și în jos, trăgînd după el capra de sfoară, care, prudentă, rămînea pe mal. Chipul bătrînului, ascetic și cu pielea întinsă pe oase marcînd de pe acum formele craniului, trupul deșirat pîrînd și mai firav cu pantalonii sufulcați peste genunchi, părul alb, rar și pâlăpăind în boare, în sfîrșit, privirea fermă ce izvora din ochii arzînd de un foc intern și fața aceea palidă, îmi păreau ale unui profet fanatic, adept neîfămurit al credințelor sale. Dar nici acum vreo vorbă despre frumusețile promise. Scanda versuri, moralnice produse, îmbătrînite și ele, ale unor năzuințe mai mult didactice decît poetice. Imi cerea părerea asupra acelor îndemnuri versificate. Dar nu aștepta niciodată răspuns. Declama înaintea, călcînd cu nădejde în undele serpuitoare ale pîriului, iar eu îl urmaam complanzant, împreună cu capra prevăzătoare, pe țarm. Din cînd în cînd îmi arunca priviri, care îmi păreau pline de mustrare, dar și de compătimire pentru neputința mea de a-l urma în apa rece. Eu îl ascultam și impresia de posedat, pe care mi-o ciștigasem cu cîteva clipe mai înainte, devenea tot mai persistentă. Deodată se opri din declamare și fără nici o introducere prealabilă izbucni :

— Știi ? De patruzeci de ani m-am trudit să învăț pe oamenii aceștia și pe cei de la Jdioara, unde iarăși am funcționat douăzeci și cinci de ani, și unde condițiile sînt asemănătoare, două lucruri : omenia, o omenie înțeleasă în felul meu și dragostea de meserii. Unde am putut, la școală, în biserică, la circiumă, la cursurile de ucenicii, prefutindeni.

— Și a mers ?

— Asta va trebui s-o judecați voi, tinerii, care urmați după noi. Voi singuri vă puteți da seama în ce măsură corespunde generația pregătită de mine timpului ei. Noi am aruncat sămînța. Roadele trebuie să le vedeți voi.

Ieși din apă și se încălță repede. Apoi pornirăm, de data aceasta cu pași mai grăbiți, în susul apei. După o cotitură mă opri.

— Privește. Aici am vrut să te-aduc.

Pîriul cobora de după munte pe o pantă mai lungă. Pe maluri, din distanță în distanță, încălecau peste el cîteva mori primitive țărănești. Era cit se poate de pitorească priveliștea. Soarele, acum ivit de după deal, umplea acoperișele minuscule de lumină, iar verdeța le îmbrăca într-un cadru fermecător. În jurul morilor însă nu tropotea nimeni și prin șipote apa pîriului curgea peste stavile, în bobot, ale cărui șuvițe răsfrîngeau în mii de străluciri razele soarelui. Intrebarea izbucni spontan din mine :

— Sînt stricate ? Părăsite ?

— Nici stricate, nici părăsite.

— Apoi de ce nu macină ?

— Nu este timpul măcinîșului.

— Vasăzică sînt bune. Macină mălai și făină de griu ?

— Mai mult mălai, pentru că griul nu se prea face prin meleagurile noastre. Oamenii vin seara, umplu coșurile și leagă sacii la urdiniș. Apoi ridică stavila și după ce făina a început să curgă cu mărunțimea bobului dorită, pleacă acasă. Morile își fac singure datoria. În zori — să nu uităm că aici zori înseamnă ora trei dimineața — oamenii vin, opresc roata și pleacă cu făina spre casă, ca apoi să meargă la lucrul lor de toată ziua.

— Și nu se întîmplă ca vreunul să se amestece la făina străină ?

— Niciodată. Oamenii aceștia, care își câștigă traiul cu palmele lor trudnice, nu se fură unii pe alții. Sint egali de săraci. Iar legea aceasta necrisă, a omeniei, e tare. Ea e legată de mori și există de când există morile. De secole. Bunicul meu le știa de la bunicul lui. Dar ele sînt poate de pe vremea dacilor.

Tăcu tot atît de brusc, precum începuse. Însă inflexia melancolică din glasul lui răsună un timp în conștiința mea. Ochii i se pierdură în zare. Privea morile acelea gîrbovite și vîrîte parcă în pămînt de vreme, cu dragoste, cu nespusă duiosie. Apoi vocea lui sună din nou fermă :

— Prin aceasta ți-am atras atenția asupra unuia dintre aspectele frumuseților pe care le poți găsi aici. Asupra frumuseții de ordin moral. Este un aspect fundamental, pe care am putut să încep să clădesc. Pe oamenii aceștia viața i-a învățat să-și poarte traiul împreună și fără a se păgubi — prima etapă spre o colaborare armonioasă — în vederea binelui comun și prima condiție de existență durabilă a unei înjghebări omenesti. Apreciază singur la justa lui valoare acest fapt. Pentru că pe el am vrut să înalț ceea ce eu aș vrea să numesc treapta a doua, superioară, a omeniei. Să-i învăț să persevereze în muncă. Lucrul început să-l ducă la bun sfîrșit. Cu alte cuvinte, am vrut să desființez zicala populară : e greu începutul, că de lăsat ușor te lași. Dacă te-ai angajat față de cineva cu o lucrare, să te ții de ea. S-o isprăvești la timpul propus. Am urmărit acest deziderat pentru că el constituie, cred, introducerea la celălalt aspect, la celălalt țel al meu, al acțiunii mele.

Meditația mea prelungă bătrînul o intrerupse cu un oftat. Grăi ca pentru sine :

— Acesta al doilea aspect, ținînd de îndrumarea vieții lor viitoare, mi-a dat mai multă bătaie de cap.

— Despre ce este vorba ?

— Despre un aspect al muncii, mai bine zis despre raportul dintre talentul oamenilor și rezultatele acestui talent.

— Nu sînt îndeajuns de muncitori ?

— Nici gînd nu poate fi despre așa ceva. Pentru că, uită-te ! Morile acelea toate sînt opera lor. Deci ei muncesc. Și le place munca. Tot ce ai în față este lucrat de ei. Acestea și celelalte de pe văile de peste dealuri. Cu secura, cu mezdraia, cu briceagul — de la grindeiul cel gros pînă la titirez, pînă la cuie.

— Cum, pînă și cuiele și le meșteresc cu briceagul ?

— Păi nu e vorba de cuie de fier. În morile acestea nu a intrat alt material decît lemnul.

— Cu alte cuvinte sîntem în plină epocă de lemn ?

— Așa ar fi. Dar să nu iei în sens de persiflare vorbele acestea. O epocă mai veche nu se intrerupe brusc la începutul alteia mai noi, care vine să-i ia locul. Ea se întinde și se interpenetrează cu cea următoare. Persistă un timp, chiar dacă rămîne numai în forme subordonate. În viață, lucrurile nu se petrec ca la teatru, unde după terminarea unui act începe altul. Trebuie să treacă o vreme oarecare pînă cînd urmele celei mai vechi dispar cu totul. Te întreb, oare azi gospodînele voastre de la oraș, cu toată vesela de aluminiu, nu mai întrebuițează la bucătărie și linguri de lemn ? Și-apoi să

nu uităm un lucru. Din lemn oamenii aceștia au știut să cioplească lucruri minunate. Au un simț al formei și o iscusință prodigioasă. Cioplese artistice zeci și zeci de obiecte, furci, cești, chei, blide și alte creștături. Iar mori au așezat pe valea piriului Bigăr, a Sacraștiței și pe încă vreo două. Cu zecile, ca să nu aștepte prea mult unii după alții. Munca lor nu conta, s-ar părea că era și o bucurie pentru ei să așeze o moară nouă. Acest simț am vrut eu să-l transplantez pe alt tărîm. Pe tărîmul altor materiale. Cu alte cuvinte am vrut să-i învăț să lucreze cu insistență în diferitele meserii prelucrătoare.

— Cu alte cuvinte, ai vrut să-i împingi din epoca de lemn în epoca de fier?

— Acum iar iei lucrurile în deridere. Voi, orașenii, nu vă puteți stăpîni să nu faceți din toate glumă. Trebuie să știți că dacă ar fi existat un lemn destul de tare, țărani aceștia și piatra morii ar fi cioplit-o din lemn.

— Dar eu nu vreau să-mi bat joc de talentul lor de cioplitori. Eu știu ce sînt în stare, bunăoară, pădurenii dintre Hațeg și Ilia Mureșană să scoată dintr-o bucată de lemn și dintr-un briceag.

Ochii bătrînului scilipiră vioi.

— Ai umblat pe-acolo?

— Am umblat. Și am văzut tolbe legale cu lanț continuu, de vreo doi metri lungime, avînd zalele cioplite dintr-o singură scindură și intrînd unele într-altele fără nici o înclēire.

— Ei, atunci știi despre ce e vorba. Eu m-am străduit, pe cît mi-au permis puterile mele șubrede și singurătatea, să-i trec — ca să folosesc termenii extremi — de la *ciocirtirea* morilor de lemn la *fabricarea* morilor moderne. Și aceasta cu atît mai mult, cu cît aici, la fața locului, aveau ocazie potrivită.

— Cu alte cuvinte ai vrut să-i înveți meserii.

— Așa ceva am voit. Pentru că gîndește-te dumneata. Cît vezi cu ochii — dealuri. Pămînt arabil e doar o fișie îngustă și discontinuă pe lingă riul Cerna, care o spală de fiecare viitură mai mare. Deci, în agricultură, nici o perspectivă. Totuși, conservativi fără măsură, ei se legau de pămîntul sterp ca de fericirea lor veșnică. Evident, au fost înșelați. Pe de-asupra fără meserie nici în fabrică nu-și puteau cîștiga o piine bună, într-un timp, cînd și cea cîșligată cu meserie era amară.

— Și acțiunea dumitale? În această situație nu a putut da roade?

— A dat, dar prea puține. În raport cu puterile mele reduse. Aici trebuia o putere incomparabil mai mare. Trebuia o revoluție a sufletelor, o primenire a conștiințelor, o prefacere a condițiilor sociale. Ce să-ți mai spun. Eu le vorbeam că meseria e plug de aur, apoi cînd ei au dat din cap la cuvîntul plug, le-am vorbit că-i brătară de aur. Nu pot să zic că nu au fost cîțiva care m-au și ascultat. Unul, bunăoară, s-a apucat să *fabrice* slăvini. Și-a montat o roată de apă la un strung de lemn și dă-i înainte cu slăvinile. A fabricat cîteva mii. A vîndut cît a vîndut, dar stocurile au rămas. Și azi mai scot urmașii lui cîte-o mostră de slăvină. Prea era articol țărănesc ca să aibe un debușeu mare. Exemple singuralice ca astea nu lipsesc. Concluzia însă aceasta rămîne: trebuia o școală nouă a conștiințelor, trebuia să între

în ele o nouă învățătură, ca să aducă pe acești oameni la ziua de azi și la ziua de mâine. Să nu rămână la epoca de lemn, în glumeața, dar trista duminică de lemn...

★

Întâlnirea aceasta, a mea, cu învățătorul Gheorghe Bălțeanu, pedagogul atât de înflăcărat pentru „omenia și progresul” școlărilor și poporenilor săi și asiduu versificator de nesfârșite îndemnuri la cele două noțiuni, pe care le socotea drept simultană temelie a existenței umane, mi-a fost evocată în vara trecută de cuvintele tovarășului inginer Francisc Moisescu, directorul Uzinei de utilaj de morărit din Topleț.

— Directivele stabilite de către Partid în plenara din anul 1953 a Comitetului Central, cu privire la dezvoltarea agriculturii și a industriei bunurilor de larg consum, au pus bază nouă acestei, pînă aci neînsemnată, uzini și i-au deschis posibilități pentru o viață nouă, amplă, de o amploare cum n-a mai văzut vreodată. Pentru că profilul nostru de fabricație cuprinde mașini pentru agricultură, în special piese și instalații pentru mori mecanice de mare randament.

Aceste cuvinte au avut darul să scoată din negura uitării figura aceea de ascet, dobîndită prin truda unei vieți întregi, prin suferințe și privațiuni. M-am interesat de el.

— Era neclintită credința octogenarului într-un viitor frumos al poporului, mi se spuse. Și își împărtășea această credință tuturor. Oprea oamenii din cale și le recita poezii. Dimineața se plimba prin pîrîu și acolo declama. Pînă în ultimii ani ai vieții sale. Din cauza aceasta, unii îl credeau zănatic. Dar azi s-au convins că el avea dreptate și că din gura lui vorbea un vizionar. De aceea, toți ne aducem aminte azi cu respect de el. El nu mai trăiește. A decedat cu vreo doi ani mai înainte. Dar i-a fost dat să prindă marile prefaceri ale uzinei, să prindă viața cea nouă a poporului său, precum și calea ascendentă a lui. Mai mult, chiar și urmașii lui, o nepoată și soțul ei, lucrează în fabrica noastră.

La început a fost deci pîrîul, zdrobind stînci și măturînd borțoaie în prăvăla sa pe coastă. Și pădurea cu copacii drepți, care-i însoțeau cursul pînă jos în valea Cernii. Apoi a venit omul locului, omul codrului și al cîntecului, care, prinzînd năvala aprigă a pîrîului, a înhămat-o la morile sale cioplite din lemn, împletind deodată susurul neîncetat al undelor cu freacățul tăcut al codrului în doina care nu se oprește niciunde. A cioplit morile pentru el, pentru femeia, moșii și copiii săi. Pentru atîta îi ajungeau. Îi dădeau atîta, cît-a fost nevoie. La mai mult nu se gîndea pentru că nici n-avea de unde. Dar au venit alți oameni peste el, cîtă-i frunza și iarba, din pustiriile calde și cu lei, sălbatici ca și aceștia. Și i-au cotropit mult timp văile. Vieți de oameni, de-a rîndul. Și iarăși au venit alți oameni, tot atît de mulți, din orașele mari și luminoase, de către soare apune, și s-au bătut peste capul lui cu cei dinții, pentru capul și pămînturile sărace ale lui. Iarăși decenii și secole de-a rîndul. A stat omul codrului ascuns prin vîgăuni multe, multe și grele zile. Și au fost alungați aceia din pustiri și s-au înstăpinit peste ei bogătașii din oraș. Dar domnia celor din orașe s-a dovedit mai crîncenă și mai vicleană. Căci, iată, cu timpul s-au potolit și luptele și atunci oamenii

de la orașe tot scotocind și iarăși scotocind au găsit o vale mai largă, cu torrent mai îmbelșugat și s-au pus stăpîni pe ea, peste pămînturile și peste toate apele oamenilor pădurii. Și au construit o moară mai mare decît toate morile de pe văile acelea pitorești — pentru ei și pentru grînele aduse de dincolo de graniță și trimise apoi spre mari depărtări. Și iarăși a venit un om de la oraș și a construit lingă inoara cea mare un ciocan, cu care ciocănea sape și lopeți, hîrlețe, topoare și alte unelte, pentru plugarii din vale și de peste hotare. Au făcut afaceri bune proprietarii, s-au îmbogățit și au îngrămădit averi peste averi, îmbuibindu-se în toate bunătățile lumii și nelăsînd poporului decît fărămituri. Dar lucrurile nu puteau rămîne așa. Vîntul întimplărilor s-a iscat mare, a început să sufle filele istoriei, năpraznic, măturînd foile celor bogați din calea lui. Și așa îmbogățirea acelor a ajuns pe mina poporului, care a început să o chivernisească pentru binele lui și al altor popoare. Pentru binele tuturor . . .

2. Uzina zilelor noastre

Mașina spre Topleț am luat-o din Băile Herculane. La revărsarea Cernii cu Bielareca, față în față cu gara Băilor, am trecut podul și am cîmît-o spre stînga, la vale, pe malul apei. Din dreapta, în lucrîi paralele, șinele liniei ferate. Dincolo de aceasta sînt stîncile acelea pitorești care ne însoțesc tot drumul. Dar stînci se îngrămădesc și dincolo de malul celălalt. Șerpuieste printre ele, în ondulare simultană, apa Cernii, șoseaua, calea ferată și legendele. Povestea de mai sus și legenda lui Iovan Iorgovan, pe care ni le spune vecinul din mașină. E un țaran cu cămașă albă, cu privirea cuminte, scrutînd adînc lucruri și oameni. Peste cămașă el poartă o haină de orășan. Nici nu fluștură aceasta liber de la cîngătoare în jos. E virită, iarăși ca la orășan, în nădragii lungi, la capătul cărora vezi ghete. Nu-i prea pot zice, deci, țaran, cel mult sătean, pentru că înțeleg în scurtă vreme că el de mulți ani nu mai lucrează la țarină. El lucrează în fabrică. Dar și termenul de sătean este impropriu, fiind justificat doar prin faptul că locuința o are la sat. Atunci de ce i-am și spus eu așa? Pentru că s-a urcat în mașină într-un sat? Dar deasupra satului acela se împletesc într-o plasă nesfîrșită rețele electrice, sprijinite de o pădure întreagă de stîlpi și suportîi din beton armat; se înalță antene de radio și de televizor și stîlpi cu transformatoare electrice, în care energia zumzăie ca albinele în coș. Iar casele noi, care se înșiră în lungul șoselei pavate, casele oamenilor de aici, răsărite dintre flori, au aspect de vile orășenești! Mă întreb, intrigat, dacă mai pot să-i zic satului acestuia sat și omului sătean? Ce m-a făcut, în realitate, să-i zic sătean? A, am înțeles. Pălăria cu borurile ridicate în sus și poveștile frumoase pe care ni le spune în mulcom grai țărănesc. Povestea de mai sus și povestea lui Iovan Iorgovan.

— Cu cîțiva pași mai încoaci de podul Toplețului, se vede, adîncită în piatră, urma copitei, cînd Iovan Iorgovan a sărit cu calul său năzdrăvan s-o scape din ghearele balaurului pe frumoasa Ana Ghirozana. Acolo, în undele Cernei, fugise balaurul cu fata și acolo s-a luptat cu el, viteazul Iovan. Alături de copită se văd și urmele opincilor lui și urmele ciinilor săi.

Un „vecin” îl întreabă pe cel cu poveștile ceva. Căutînd cu ochii stîncă eu nu înțeleg despre ce este vorba, dar din răspunsul vecinului meu mă lămuresc :

— Baniî de inovație ? I-am luat. Acum mă duc la Orșova, la raion, pentru o hîrtie.

Ne apropiem de sat. Casele cresc în fundal. Priveliștea ne-o include pata neagră a unui cleanț imbulzit din dreapta peste șosea și peste apă voinđ pareă să urce pînă la soare și să-l întunece. Creasta lui e netedă, ca rețezată orizontal cu un paloș.

— Aceea e stîncă lui Iovan Iorgovan. De pe ea a sărit în Cerna la balaur. Pînă mai ieri, sus, pe creștetul ei, a fost arena de fotbal. Mai aflam tot de la ortac, că pînă la stîncă Iorgovanului partea de sat se cheamă Birza, de la numele pîriului tumultos care a dat naștere industriilor de aci, iar dîncolo de stîncă se întinde Toplețul propriu-zis.

Am intrat deci în Birza. Din sînga clădirile mari, cu etaje, ale uzinei, din dreapta, începe gara cu atenanțele ei. Pe rampă, ca într-un șir aliniat cu sfoara, mașini albe, nu prea mari și drăguțe, strălucesc în soarele dimineții așteptînd încărcarea în vagoane.

— Vezi, de astea facem acum. Batoze de porumb perfecționate, lămu-rește vecinul meu pe vecinul din cealaltă parte. Fabricăm cîteva sute, pentru străinătate.

Autobuzul se oprește dîncolo de intrarea în fabrică, la umbra unor copaci înalți. Facem cîteva pași întorși și intrăm pe primul pod de pe Cerna, dîncolo de care se înalță un portal cu inscripția sobră :

Uzina de utilaj de morărit Topleț.

Ne întîmpină un cadru de verdeață repetat din toate părțile. Pe malurile riului, aplecîndu-și coroana spre apă, prîntre clădiri, pe șosele și pe dealurile care îmbrălișează întreg tabloul. Și dacă prîntre copacii înalți nu am zări mai multe coșuri de tablă, negre și svelte, rivalizînd în înălțime cu aceia și indicînd caracterul industrial îndubitabil al locului, am putea trece pe neobservate pe lîngă clădirile uzinei culbărite în frunziș. Da, acesta este aspectul caracteristic al uzinei din Topleț. Cinci coșuri, izbucniri echidistante și paralele spre cer, și încă două mai mici la spatele lor, toate ale centralei termice, încadrate geometric între două grupuri de pluți tinere, care, toate, te întîmpină oarecum idilic din orice direcție te-ai apropia.

Trecem prin cabina cerberului de la poartă. Complezant el ne oferă un ghid care să ne însoțească pînă la direcțiune. În fața noastră, la sînga, ne explică ghidul, amintita centrală termică producînd apa caldă și aburii necesari procesului de fabricație. În față, halele noi, etajate, luminoase și aerisite. Dînspre dreapta, oameni cu cazmale se îndeletnicesc cu lucrări de pămînt, deocamdată nu știm pentru ce scopuri. Trecem prîntre clădiri. Desigur, ochii noștri aruncă priviri avide spre mașinile și instalațiile din interior. Oamenii nu par a se trudi prea mult. Totuși, la capătul celălalt al halelor, mașinile ies gata, roi, în curte. Lîngă una din hale revedem batozele drăguțe, înșirate în același monom ca pe rampa gării. Vopseaua albă, de un alb plin, compact, pareă ar fi de lac, strălucește ca fața unui om care ride din toată inima. Te umpli și lu, spectator grăbit, deodată, de veselie. Și nu-ți poți da seama cărui fapt se datorește această veselie, formelor drăguțe, soa-

relei care își răsfrînge privirea în albeața imaculată, sau așezării mașinilor în șir, înconjurînd, tot lungindu-se, hala uriașă, cum împresoară bobocul abia ieșit din găoace cloșca mamă, răzimîndu-se de trupul ei ocrotitor, arătînd prin aceasta legătura intimă cu care sînt legați de ea ?

Străbăteam înainte prin și printre hale. În niciuna nu văd fețe necăjite, încruntate. Oamenii se învîrtesc în jurul mașinilor, dar mai mult par a chibzui decît a munci efectiv cu brațele. Chibzuiesc, măsoară, potrivesc șuruburi și manete, apoi pun mașina să lucreze. Iată dezvelit secretul lipsei de istovire de pe figuri : oamenii nu se mai trudesec, cum eram obișnuit să văd mai înainte chiar și în cele mai moderne ateliere ale Reșiței, ci efectuează mai mult un control al mașinii care muncește în locul lor, chiar și aci, într-uzină așezată — folosind o comparație desuetă și fără sens, azi, — la marginea lumii. Iar mașinile, aceste neobosite unelte, sclicesc, obligîndu-ne să ne dăm seama că și ele sînt noi, că prin spațiul larg dintre ele, oamenii nu sînt stînjeniți de sentimentul unei înghesurii sufocante, care să le ia și respirația. Dimpotrivă, la Topleț totul este din belsug, lumina, aerul, spațiul, răcoarea — chiar și în căldurile caniculare ale lunii Cuptor și chiar și în hala de turnătorie. Dar cînd am ieșit din ea și m-am oprit într-un lăpșan plin de flori, aranjat între clădiri, lingă laboratorul fizico-chimic, mi-am dat seama de ce ori cît aș căuta, nu pot vedea fețe triste prin ateliere : toată uzina parcă ar fi așezată într-un parc. Pe tot drumul eu am pășit printre alei cu flori. Dar, în preocuparea mea de a vedea cît mai multă uzină, pe acestea le-am scăpat din vedere. Părculețul din față și florile acelea stropite proaspăt m-au făcut să privesc îndărăt și să le descopăr și pe celelalte. Deci flori, curățenie, aer, perspective largi și minunate spre coaste, dincoace și dincolo de Cerna, dar însăși coastele înfrunzite, modelate în forme atît de variate și atrăgătoare, cu ozonul care se rostogolește pe fața lor pînă la halele de la poale — toate, toate contribuie la o euforie ce nu mai pare să ia sfîrșit. Aceasta ca factori externi. Pentru că, după cum vom vedea mai încolo, muncitorii uzinei din Topleț au și motive de ordin intern să umble cu fața mulțumită și veselă.

În cele din urmă sosim la direcțiune, unde vorbele directorului îmi înviară, fulgerător, în gînd, figura învățătorului poet precum și rosturile de azi ale fabricii.

— Am pornit de jos de tot. În ultimii ani de pace, vechii proprietari ai fabricii au pus accentul pe confecționarea unor războaie de țesut mecanice și a unor piese, destul de puține ca număr și sortiment, pentru morile existente atunci. Iar în timpul măcelului următor, ca de altfel și în primul război mondial, vizînd un cîștig imediat și mare au trecut la fabricarea de materiale pentru ucis. Anii regimului de democrație populară au transformat și amplificat uzina pentru bunuri de pace. Fabricăm mașini și instalații întregi, necesare industriei morăritului și celei alimentare, mașini cerute de o agricultură atît de dezvoltată, dar mai cu seamă de prelucrarea industrială a produselor agriculturii. Ne-am specializat îndeosebi în producerea dispozitivelor și agregatelor, a pieselor și uneltelor confecționate din fontă cu crustă dură. Am putea spune că sîntem unici pe țară în acest domeniu, ca și în metoda turnării prin centrifugare verticală.

— Dar amplificarea și specializarea aceasta v-a costat un efort considerabil. Mă gândesc nu numai la cadrele de conducere, la ingineri, maștri, tehnicieni, ci în primul rând la muncitorii calificați, la felurile brațe de muncă necesare în alit de variate domenii. Cum ați făcut rost de ele?

— Ni le-am crescut. Este adevărat, la început am avut greutăți. A trebuit să învingem prejudecăți și mentalități îngroșate de secole. Dar exemplele și rezultatele obținute au fost decisive în schimbarea acestora. Un etnograf, mai corect un etnolog, ar putea face studii cât se poate de interesante cu privire la trecerea unei populații de la o agricultură deficitară și trudnică, în care totuși se complăcea îmbătrânind — amăgită — în ea, la o industrializare de proporții. Și procesul nu a mers tirîș-grăpiș, ci cu rezultate concludente.

Directorul Moisescu nu exagerează. Văd un tablou în care se arată diferite cifre caracterizînd evoluția uzinei. Luînd anul 1944 ca bază și notînd situația de atunci cu 100, pentru anul precedent vizitei noastre găsim numărul muncitorilor crescînd la 388, al investițiilor la 315, în vreme ce valoarea producției globale realizate s-a urcat la 532%.

— Ca să vă faceți o idee cât mai completă, urmă directorul, cred că ar fi bine să cercetați mai deaproape fabrica împreună cu un om de ai noștri care să vă dea în tot locul amănuntele necesare. Să cunoașteți și pe inginerul șef, care într-o oră se va întoarce de la conferința raională.

În felul acesta am ajuns să cunosc pe tovarășul Marius Simcelescu, merceologul uzinei. Călăuză mai bună nici nu mi-aș fi putut dori. Am parcurs a doua oară, acum pe îndelute, halele uzinei primind în tot locul explicațiile necesare. Nu pot să nu relev încă o dată condițiile de muncă raționale și igienice create odată cu reinnoirea fabricii. Aer, lumină, spațiu și temperatura moderată — pretutîndeni.

Și tovarășul Simcelescu începe să-mi înșire principalele produse ale uzinei: mori cu valțuri pentru grîu și porumb, tarare, adică curățitoare de corpuri străine din semințe, filtre de aspirație, care absorb praful la mori, sitele plane pentru cernutul făinii, aparate de procentaj...

— Ce sînt acestea?

— Aparate care sortează grăunțele după dimensiuni. Se folosesc în silozurile de cereale, la dozarea amestecului. Apoi, ca să le luăm la rînd, fabricăm mașini de periat grîul...

— Cum ați spus?

— Mașini de periat grîul.

— De ce trebuie periat grîul? Să se lase mai blind la măcinat?

— Nu tocmăi. Dar mașina aceasta curăță impuritățile rămase pe boabele de grîu tocite și cojite, îndeosebi tăciunile și mai elimină praful așezat în crăpăturile și adînciturile naturale ale boabelor. Ea face ca făina să iasă albă, așa cum o folosim la chifle. Dar totodată să se și păstreze mai bine. Mai fabricăm apoi mașinile șmirghel...

— Șmirghel?

— Da, șmirghel. Mașini șmirghel. Acestea îndepărtează în mod mecanic, prin decojirea boabelor de grîu și tăierea vîrfului lor, microorganismele vătămătoare care s-au prins de ele. Mai fabricăm mașini de periat tărîțele...

— Dar asta e ceva grozav. Se perie și tărîțele?

— Se perie. Și se perie cu multă grijă. Știți, după măcinare, de tărițe rămâne lipită o cantitate considerabilă de făină. Această trebuie desprinsă de ele și dată consumației. De aceea se perie tărițele.

— Am impresia că la sfârșitul convorbirii noastre voi ieși morar de-săvârșit.

— Hm. Până acolo mai sînt multe de văzut și de experimentat, își exprimă complexant îndoiala tovarășul Simcelescu. Dar să revenim la producția noastră. Fabricăm sortatoare de porumb și batoze mecanice pentru același material. La batoze avem mai multe tipuri, pe care le numim BMP—12, BMP—9 și BMP—6 după dimensiuni și capacitatea de producție, cifra arătînd tonele lucrute într-o oră. Cele mai căutate azi sînt cele de tipul BMP—6, acelea albe din curte, care merg în număr foarte mare la export. Dar sînt folosite de toate gospodăriile de stat și colective, precum și de silozurile noastre.

Trecem prin hale și vedem toate fazele de producție, de la mașinile unelte și prima înjghebare a pieselor componente pînă la standul de încercare, vopsirea și ambalarea mașinilor pentru expediție. Pretutindeni, curățenie, ordine, mașini noi, utilaje noi.

Într-un loc ne oprim mai mult.

— Aici se confecționează discurile pentru selecționarea porumbului. Pînă în 1961 acestea se importau din S.U.A. Era vorba de piese care necesitau o precizie mai mare la turnare. Americanii le turnau în chochilii de bachelită și astfel prețul era încărcat cu toate cheltuielile făcute în legătură cu experimentarea noului procedeu. Atunci oamenii noștri și-au zis: de ce să cheltuim bani cu marfă atît de scumpă? Oare în țară, mai cu grijă, nu le putem turna în formele noastre de pămînt? Așa pusă, problema a devenit de interes național. S-au făcut încercări în toate părțile. Muncitorii noștri — singuri — au rezolvat-o splendid și azi confecționează discurile cu metoda noastră obținînd preciza cerută de caietul de sarcini.

Gîndul îmi fuge iarăși la poetul slăbănog. Iată istețimea și precizia, calitățile remarcate de el cu atîta dragoste, ale oamenilor din loc la „ciocîrțitul“ în lemn, transpuse în alt material, transpuse și folosite într-o industrie de seamă! Cîtă satisfacție nu va fi simțit el cînd a văzut această realizare!

Cînd am ieșit din hală, tovarășul Simcelescu mă făcu atent.

— Uite mașina tovarășului inginer-șef. Semn că s-a întors. Să mergem să-l căutăm.

Intrarăm a doua oară în clădirea direcției. Recunoscuți, cu multă bucurie, pe colegul meu de școală Gheorghe Landt, acum inginer șef la uzina din Topleț. Îmi făcu un scurt istoric al reînnoirii uzinelor:

— În 1952, IPROMET elaborează primul plan de sistematizare a uzinii. Evident, după Plenara din anul următor, acesta a trebuit dezvoltat conform noilor directive. Deci lucrările de investiție pot începe în anul 1954, an care poate fi socotit drept an al renașterii pentru uzina noastră. Se construiește hala cea nouă, care sporește suprafața de producție cu 4000 m.p., și se clădesc anexele sociale. Urmează apoi ciocănăria, atelierul de sculărie, secția mecanică și de montaj și se face reparația capitală a tuturor clădirilor administrative și a locuințelor muncitorești. Se modernizează și se supra-înalță turnătoria de fontă și atelierul de forjă, înlocuindu-li-se acoperișele

din lemn cu acoperișe metalice și înzestrându-se cu luminatoare și cu toate accesoriile. Se montează centrala termică cu șapte cazane de apă, de joasă presiune. În hale, desigur, se introduc poduri rulante și electrocare, pentru transportul pieselor de la un loc de muncă la celălalt. Dar electrocare și locomotoare alegă și afară, printre hale, pe cărări așternute din plăci de beton. Însă, fără îndoială, una dintre cele mai de seamă realizări a fost construirea laboratorului fizico-chimic, care ne oferă posibilitatea unui control științific riguros asupra materialelor folosite în producție și deci asupra produselor. Perioada cea mare de reconstrucție a durat pînă în 1958. Evident, în acest interval, adică între 1954 și 1958, producția nu a încetat nici un moment. Dimpotrivă, atunci am început să participăm cu produsele noastre la expoziții din străinătate și pot să afirm că nu am fost cu nimic în urma altor expoziții. Comenzile primite de acolo o dovedesc cu prisosință. În privința aceasta caută să vorbești cu constructorul șef, care a însoțit mașinile noastre la tirgurile de mostre.

Așa am ajuns la inginerul Ernest Winkler, constructorul șef al uzinei. Ne întîmpină în biroul de construcții, o sală spațioasă, plină de aparate de desen automate, confecționate și acelea, după cum vom afla mai tîrziu, tot în cadrul uzinei.

— Într-adevăr întreprinderea noastră a participat la mai multe expoziții și tirguri de mostre din străinătate. În 1954 a fost în India la New Delhi și în Republica Socialistă Cehoslovacă la Brno. În 1956 am expus mașini la Ismir, în Turcia, apoi la Zagreb, Damasc și Salonic. La un an după aceea, am participat la tirgul de primăvară din Leipzig, unde ne-am dus și în 1960. Dar după succesul de la Ismir participăm regulat aproape la toate expozițiile internaționale de seamă. Toate mașinile le-am ținut în funcțiune, cumpărătorii și vizitatorii putînd să se convingă la fața locului de mersul bun al lor. Am și cîștigat clienți din multe părți ale lumii.

Iarăși îmi fuge gîndul la bătrînul Bălțeanu. Și aceste succese le-a prins în viață. S-a putut bucura de faptul că dibăcia și priceperea cea nouă a foștilor „ciocirtitori” în lemn a fost apreciată peste mări și peste țări. Îmi veni un gînd șagalnic și zîmbii.

— De ce rideți, mă întrebă inginerul Winkler.

— Mă gîndesc ce efect colosal ar avea expoziția, în care pe lîngă o moară din acestea ultramoderne ați așeza și o moară de lemn de pe valea Bigărului.

— Ar fi ceva impresionant dar în același timp și emoționant. Calea de la epoca de lemn la epoca fontei cu crustă dură ar fi ilustrată în aceea expoziție.

— Parcursul într-un timp atît de scurt, completează ideea un tînăr brunet cu ochii vioi, care lucrea la o masă față în față cu constructorul șef. Făcui astfel cunoștința cu inginerul Iosif Șoșdeanu, care-și urmă gîndul :

— Sînt acolo, la morile acelea vechi, imbinări foarte interesante, bine gîndite din punct de vedere tehnic, și executate cu o acuratețe remarcabilă, care se poate vedea și acum, după ce colții vremurilor au mai ros din ele. Îndeosebi merită atenție roțile de apă cu ax vertical și cu paletele scobite parcă după cele mai moderne calcule tehnice.

Și așa, din vorbă în vorbă, aflai că uzina furnizează și instalații importante. Instalații întregi pentru fabrici, pentru uzinele prelucrătoare de produse agricole din țară.

— Marea fabrică de uleiuri comestibile „Unirea” din Iași, una dintre cele mai noi și cele mai moderne, a fost utilată în întregime cu produse de ale noastre, ne lămurii inginerul Winkler. La fel și fabrica „Filimon Sirbu” din București. Iar în anul 1963 am început reutilizarea combinatului „Oltenia” din Podari. Trebuie să vă spun că noi fabricăm piese și instalații necesare atât fabricilor de ulei cât și celor de zahăr. Dar, adăugă constructorul șef, furnizăm piese turnate și altor întreprinderi metalurgice, care cer o anumită specializare, cum sînt „Tehnometalul” din Timișoara”, „23 August” din București și chiar Reșiței.

— Desigur, rezultatele acestea le-ați obținut și folosind inovații ale salariaților ?

— Fără îndoială. Mișcarea inovatorică se bucură de un sprijin deosebit la noi, atât din partea Comitetului de Întreprindere cât și din partea conducerii. La Cabinetul Tehnic veți afla toate detaliile privind această problemă.

Cabinetul tehnic este condus de inginerul Nicolae Ciocșinescu, ajutat de technicianul Gheorghe Dorobanț. Aflăm că pînă în vară s-au înregistrat 86 de propuneri de inovații, din care 35 au și fost aplicate.

— Străduința noastră este să urmărim realizările unei tehnici noi. Mereu căutăm să introducem tehnologii mai raționale, izvorite mai cu seamă din învățămintele culese din practică și din analiza atentă a procesului de producție. Ca să vă dăm un exemplu: la început am produs simple mașini manuale pentru desfacerea boabelor de porumb de pe știulete. Le zicea Standard sau Ideal. Dar ele nu au fost cîtuși de puțin ideale pentru producția mărită a gospodăriilor colective și de stat. Deci am trecut la o mecanizare a lor, respectiv a operației de desprindere a boabelor de pe știuleți, cum se numește ea în termeni tehnici. Am aplicat dispozitivelor motoare electrice. A mers, dar am observat că nu este suficient. Am început să modificăm însăși construcția dispozitivelor, care în urma experienței acumulate și a studierii neîntrerupte a procesului tehnologic au fost mereu perfecționate. Așa s-a ajuns la „mașina”, adică la batoza de porumb BMP-9, care, în realitate, este o invenție a colectivului de ingineri Iosif Șoșdeanu și Iulian Dumitrescu. Această invenție aduce țării o economie de 3,5 milioane de lei pe an.

Abia acum am înțeles de ce pentru inovații am fost îndrumat de la serviciul constructor-șef la Cabinetul Tehnic. Era vorba de un delicat sentiment de modestie al inginerului Șoșdeanu, unul din inventatorii batozei. Dar lămuririle curg mai departe.

Batoza BMP-9 este o mașină de capacitate mare, cu un randament foarte bun, ea dezghioacă 9 tone de porumb pe oră. Experiența gospodăriilor însă a cerut și o mașină de tip mai mic, mai portativă, care să dezghioace și porumb cu o umiditate mai mare. Așa s-a creat batoza BMP-6, o altă invenție de-a noastră datorită inginerilor Vasile Leonte și Pavel Ștraub. Ea dezghioacă porumb cu o umiditate pînă la 30%, funcționînd ireproșabil. Vă puteți închipui că batozele au fost brevetate în aproape toate țările socialiste.

— Vasăzică aceasta e mașina aceea albă drăguță ?

— Accea. Este una din mindriile noastre ca și BMP-9. De altfel, avem formate brigăzi de inovatori pentru rezolvarea și a unor probleme de pro-

ducție curentă. Ca să exemplific, vă arăt câteva. La tocătoarele de nutreț tractate și în general la mașinile care au rotoare cu turație mare, o operație cât se poate de importantă este echilibrarea rotoarelor. Fără această operație, mașinile ar fi supuse unor șocuri, unor smucituri periodice — așa zisele pendulări — care produc eforturi suplimentare mereu crescînde, puțin produc nu numai uzuri exagerate și premature, ci și ruperea axelor. Se cerea deci imperios un dispozitiv pentru echilibrare. După studii și încercări îndelungate el a fost realizat de către Vasile Leonte. Am realizat cu el 180 de mii lei economii. Altă problemă de prim ordin la noi este fabricarea tăvălugilor de la valțurile morilor de grâu și de porumb. Acestea trebuie să prezinte anumite caracteristici tehnice. Ele se turnau mai înainte în forme de pămînt, metodă care a adus multă pagubă uzinei noastre, mai cu seamă prin numeroasele rebuturi. Inovația tovarășului inginer Ilie Tătuțu, șeful secției de întreținere, a eliminat în proporția de 90% aceste rebuturi, realizînd o instalație completă pentru turnarea centrifugală a tăvălugilor. Prin acest procedeu s-a obținut o densitate uniformă în structura materialului, ceea ce înseamnă rezistență mecanică sporită, apoi o economie de material, un strat uniform și omogenitate mai mare pe toată lungimea tăvălugului, în vreme ce și randamentul operației însăși a crescut. Mai trebuie să subliniem activitatea tovarășilor Ștefan Ciobanu și Dumitru Coman, care în permanență studiază documentația tehnică ce apare în rafturile bibliotecii Cabinetului Tehnic și care în 1962 bunăoară, au propus douăzeci de inovații, cu zece aplicate pînă azi.

Cu gîndul la „ciocîrțitorii” propriu-ziși, întrebai dacă și muncitorii contribuie la această mișcare. Mi se răspunde pozitiv:

— Din 1956, cînd Valeriu Schulț și Vasile Suharu au realizat o mașină pentru ondulat tablă de grosimea de un mm și pînă la colectivul de muncitori, compus din Radu Drică, Nicolae Mantoc, și Victor Lazăr care au pus la punct un dispozitiv pentru strunjirea țevii de tracțiune a grapei cu șase cîmpuri, aducînd o economie de 16.500 lei pe an și pînă la muncitorul Nicolae Bobirsc, care prin aplicarea unei matrițe complexe rezolvă aplatizarea colților de grapă, cu economie de 32.000 lei pe an, muncitorii mereu au prezentat inovații. Chiar și la cele două batoze au colaborat muncitori.

În deosebită măsură sînt preocupați de problema inovațiilor muncitorii Moise Gogiltan și Pavel Stolojescu, care modifică construcția apărătoarelor din tablă de la batoza BMP-6, realizînd o economie de 21.800 lei.

Iau note, cu gîndul la bătrînul învățător. Antevorbitorul meu continuă:

— Un ajutor de neprețuit în perfecționarea produselor ne aduce laboratorul fizico-chimic. E bine să-l vedeți și pe acesta. Înainte de a ne despărți și ca să aveți o privire de ansamblu a mișcării inovatorice, vă mai spunem că din 1956, de cînd în urma modernizării fabricii i s-a putut da o amploare, s-au înregistrat 665 de inovații, care în 8 ani au adus peste 5 milioane și jumătate de lei economii postcalculate.

Am trecut la laboratorul fizico-chimic. Situat într-un pavilion aparte, înconjurat de straturi cu flori, el apare ca o vilă cu etaj în mijlocul unui parc. Găsim acolo pe tovarășa inginer Elisabeta Friedenwanger, conducătoarea laboratorului.

— Am terminat facultatea de chimie industrială la Politehnica din Timișoara. Ni s-a arătat acolo importanța calității materialelor în proce-

sele de producție și în aprecierea produsului gata. Dar numai aici, în practică, frecându-ne în fiecare zi de această problemă, ne putem da seama cu ce cotă importanță contribuie calitatea materialului nu numai la valoarea mașinii ci și la prețul de cost. Un material bun, cu rezistență mare, înseamnă un produs sigur în funcționare, un produs de calitate și ieftin. Dar un material mereu omogen și mereu de aceeași calitate înseamnă șerii succesive de produse bune, înseamnă permanentizarea bunului renume al fabricii producătoare. Ori aceasta contează foarte mult. Iată de ce examinăm neîncetat materialele prin nesfârșite analize chimice, fizice și de rezistență. Ne străduim ca ele să ajungă în fabricație cu aceleași caracteristici bune, constante. Evident, cele mai importante verificări sînt cele din domeniul metalurgiei. Examinăm, adică, mai cu seamă fonta, atît calitativ cît și cantitativ, asupra elementelor conținute în ea, al căror raport de procentaj determină calitatea sau defectuoșitatea ei. Aceea, a cărei compoziție nu este conformă cu cerințele, nu poate trece la turnare. Examinăm apoi toate piesele de oțel și de fontă care intră în construcția mașinilor produse cu privire la toate felurile de rezistență, la cea de întindere, de compresiune, de flambaj, de torsiune, de înconvoiere, de duritate și atîtea altele. Ce nu corespunde, se elimină. Și așa, zi de zi, an de an, tindem spre produse tot mai bune, tot mai perfecte.

Privim în jurul nostru. Omul, cînd zice laborator, implicît zice și ordine, curățenie. Problema în general se schimbă cînd e vorba de laboratoare pentru examinarea rezistenței materialelor. Acestea au multe din aspectul atelierului. Se ciocănește aci, se pilește, se laie cu feroștrăul de fier și se execută zeci și zeci de lucrări de felul acesta. Adică, să o spunem pe șleau, în atelier se mai văd și scule frînte, pilituri, bucăți de fier aruncate și alte deșeuri. Aici, în laboratorul tovarășei inginer Friedenwanger nimic din toate acestea. O curățenie exemplară și ordine excesivă pretutindeni. Mașina aceea mare universală, pentru încercarea rezistenței, microscopul metalografic și aparatul Brinell, strălucesc ca și balanțele analitice, sau utilajul mai mărunț al laboratorului chimic.

— Nu am putea lucra și nu ne-am putea îndeplîni miile de sarcini dacă nu ar fi așa, ne lămurește tovarășa inginer. Toate cele necesare trebuie să ne fie la îndemînă în momentul oportun și în curățenia cea mai desăvîrșită. Altfel nu se face treabă. Așinarea sau tărăgănarea operațiilor nu are ce căuta aci. Iar noi — și arăta cu mîna spre ajutoarele sale — ca și fabrica, sîntem plini de finerețe, plini de vigoare. Și nu cruțăm nici un efort.

Era atîta contrast între masivitatea mașinilor de rupt fierul și între figura gingașă și delicată a tinerei inginer, în mîna căreia îi-ai imagina mai ușor o floare decît maneta dură a unei mașini. Totuși, fermitatea din glasul ei, precum și cele văzute în laborator și în hale ne-au convîns de veracitatea cuvintelor ei.

VIRGIL BIROU

Sonete

49

*De teama clipei, dacă o să vie,
Cind'ne-implinirea-mi te va supăra,
Căci dragostea scăzută o să-ți fie,
Și este dreptul ei să fie-asa ;
De teama clipei când, străină, numai
Lumina din privire-o să-mi arunci,
Căci dragostea, schimbându-se, de-acuma-i
Tot mai severă-n ochii tăi adânci,
De teama-acetei clipe — aici, cu plînsu-mi,
În cuibul propriei nimicnicii
Mi-ascund, și mă lovesc pe mine însumi,
Ca tu îndreptățită-n veci să fii.*

*Putere să mă uiți ai totdeauna
Căci eu, să fiu iubit, nu am niciuna.*

55

*Nici marmoră, nici mîndre monumente
De prinți nu vor dura cît acest vers,
Mai trainic prin privirile-își prezente
Ca bronzul murdărit de-al vremii mers.
Cînd vor cădea zidiri sub cruntul crivăț
Al luptelor, Și vor pieri statui,
Nu vor putea nimica împotriva-ți
Nici sumbrul Marte, nici văpaia lui.
Sfidînd uitarea și rîzînd de moarte,
Prin gura generațiilor noi*

*De limpezi laude avea-vei parte
Mereu, pînă în ziua de apoi.*

*Și pînă cînd vei învia, afla-vei
În ochi de-ndrăgostiți lăcașul slavei.*

In românește de ȘT. AUG. DOINAȘ și VIRGIL NEMOIANU

Sonetul 10

Urăște-mă, de-așa voiești, chiar și acum.
Acum cînd toată lumea-mi stă-n împotrivire.
Cu soarta rea unește-te, mă frînge-n drum,
Dar nu mai reveni spre-o nouă despărțire.
O, nu, te rog, cînd inimă și gînd
De-abea că s-au desprins de-al chinului tumult.
Nu-mi da ploioasă zi după noaple de vînt
Ca-n năruirea mea să zăbovesc mai mult.
De vrei, ne despărțim, dar nu tirziu cînd toate
Măruntele dureri mă vor fi măcinat.
Acum lovească soarta, cu forțe adunate,
Și îi voi bea paharul de-otravă nesecat.

Iar de voi fi trăit și-această zi amară
Nu vor mai fi dureri pe lume să mă doară

In românește de NIYA CIONCA

Sonetul 123

A sufletelor nuntă, unite prin candoare,
Să n-o oprim. Iubirea nu e iubire dacă
Se schimbă cînd găsește întimplător schimbare
Ori piere cu plecarea a celui care pleacă
O nu ! ea-i totdeauna un semn în nemișcare
Sfidînd furtuni ce n-au s-o clintească niciodată,
Ea-i stea de călăuză la navei rătăcitoare
Cu-averi nemăsurate sub puntea măsurată.
A timpului paiață iubirea nu-i, cu toate
Că buzele ei roze sub secera lui vin ;

Iubirea nu se schimbă în clipe numărate,
Ci ea durează veșnic, cum dat e de destin —

Iar dacă mint în cele ce-am spus, și mi se-arată,
N-am scris, și nici nu-s oameni să fi iubit vreodată.

Sonetul 66

Obosit de-a vieții zarvă, chem odihna în vecie
De cât să mă văd în zdrențe meritul cum azi cerșește
Și nimicul, gol din fire, dichisit cu veselie
Și credința cea mai pură cum oricine-o terfelește
Și aurita cinste dată jos din locu-i de mărire
Și virtuțile fecioarei cu cruzime pîngărite
Și perfecțiunea însăși fără drept la prețuire
Și cel tare de-un becisnic răsturnat pe negîndite
Și cei mari cum limba artei ferecată vor s-o ție
Și prostia, ca un dascăl, lecții dînd înțelepciunii
Și-adevăr-u-n straiu-i simplu socotit drept negliobie
Și chiar Binele, ca robii, slugărind la Rău, în funii.

Obosit de-a vieții zarvă, eu de mult aș fi sfișit-o,
Dar murind, tu ai rămîne singură aici, iubito.

În românește de LEONARD GAVRILIU

ELOGIUL EROISMULUI LUCID*

Chiar și în epoca noastră, legat de împrejurările războiului și ale luptelor revoluționare, în genere, relevarea eroismului, a spiritului de sacrificiu unit cu tenacitatea morală, nu o dată, este vădită dintr-o perspectivă afectivă exaltată, patetică, totul fiind transpus într-o narațiune spectaculoasă, de auzență neobișnuită. De altfel, se pare că pentru unități transpunerea eroicului în epic este necondiționată implicată într-o asemenea viziune transmisă de romantism. Se înțelege, nu poate nega nimeni această direcție de dezvoltare a prozei veacului de față, întrucât numeroase exemple stau măturie indubitabilă. Astfel, ca să ne mărginim doar la epica noastră actuală, înfiltrațiile de romantism, în scrieri precum Șoseaua Nordului, Străinul, Eroica și Steaua bunei speranțe, impun tonul specific al narațiunii și particularizează viziunea naratorilor asupra eroilor lor.

În același timp, însă reține puternic atenția, constituirea, în epoca contemporană, a unei căi relativ opuse celei menționate. Anume, este calea concretizată în tendința vădită a unui însemnat număr de prozatori de reală notorietate de a pătrunde în zonele eroicului metodic, aparent detașat, înarmați puternic cu spirit analitic, cu luciditate. Faptul, cred, provine, pe de o parte, din natura impresionantă complexă și acută contradictorie a realității social-umane a veacului nostru și, pe de altă, din necesitatea imperioasă pe care o resimte scriitorul contemporan de a întreprinde epicul cu dezbaterea de idei, mai mult sau mai puțin disimulată. E o tendință pe care proza majoră modernă o ilustrează extrem de convingător: Șolohov, Hemingway, Marlin du Gard, Arnold Zweig, Constantin Fedin, Anna Seghers, Canul Petrescu, Liviu Rebreanu și alții. Pentru prozatori ca aceștia, războiul cu toate problemele implicate, devine o temă ce concentrează la maximum întregul ansamblu de sensuri ale existenței și ca atare eroismul luptei este, ca să spunem așa, cercetat în strânsă interdependență cu respectivele realități sociale și morale. Așa dar, în atare împrejurări, viziunea analitică lucidă se dovedește a fi o consecință directă a unor stări de lucruri caracteristice prin structura lor general obiectivă.

În scrisul lui Marin Preda (și aceasta explică cele spuse mai sus), procesul de însuflețire a epicului cu observația analitică lucidă, mai exact de asimilare reciprocă a unuia în altul, este izbitor în cel mai înalt grad, iar orientarea acestui fenomen pe direcția relevării eroismului contemporan se detașează ca una din formele sale particulare și pregnante de diversificare. La o aplecare mai atentă asupra operei sale, se va observa că zonele eroicului îl solicită permanent pe scriitor. Într-un fel, însuși Ilie Moromete, pe o anumită latură a caracterului său, vine în atingere cu eroismul, pentru că ce este altceva decît o dovadă de eroism efortul tragicomic al personajului de a se sustrage efectelor distructive ale ordinii sociale, spre a-și apăra integritatea și independența morală? La urma urmei, scepticismul hiltru și bagatelizarea șchiuitoare erau singurile forme posibile de eroism, în cazul dat, și marele merit a lui Marin Preda este de a le fi surprins magistral tocmai pe acestea.

Integrat în cotidianul vieții socialiste, eroismul își desvoldă potențele sale aparte în societatea noastră și în alte creații ale lui Marin Preda și în primul rînd în Desfășurarea și în Risipitorii. Căci, de pildă, personaje ca doctorul Sirbu, Vale și Constanța Sferian,

*) Marin Preda, „Friguri”, noulă, Editura tineretului, 1964.

prin finuta lor etică și prin aportul lor la dezvoltarea social-economică a vieții, fac douada puternică a unei asemenea însușiri.

Privită tangențial în Indrăzneala, în recenta narațiune a scriitorului, novela Friguri, problema eroicului legată de împrejurări istorice excepționale — în speță războiul — devine centrală.

Fiind vorba de un scriitor prin excelență antispectaculos și antianecdotie, este de presupus că, în ciuda sursei de inspirație, Friguri, prin structura ei, nu poate surprinde pe nimeni. Risipitorii a demonstrat elocvent că talentul lui Marin Preda este apt de a-și apropia cele mai neașteptate zone tematice, alături de cea rurală, iar recenta noulă vine să arate că n-a fost vorba doar de o simplă excepție în acest sens. De ce călătoria scriitorului în Vietnam nu s-a soldat cu un voluminos op de însemnări, de asemenea, nu trebuie să ne mai întrebăm, știut fiind că avem de-a face cu un prozator al îndelungitor și meticuloaselor elaborări. Caracterul de replică antiexotică al nuvelei Friguri despre care vorbeau, în pătrunzătoarelor lor cronici, Eugen Simion (Gazeta literară) și Nicolae Manolescu (Contemporanul), se explică tocmai prin rar întâlnita consecvență a scriitorului cu el însuși. Ni se pare că una din calitățile majore ale lui Marin Preda este aceea de a fi divers și unitar în același timp. Vreau să spun că epica acestui prozator, chiar atunci când își apropie noi și neașteptate zone tematice (Risipitorii și, acum, Friguri, de exemplu), evoluează consecvent pe aceleași cîteva coordonate stilistice aparte, proprii întregii sale creații. El respinge cu bună știință orice ispite venite din partea unui așa zis universalism, mai degrabă a unui anumit spirit extensiv, care, adesea, este fatal prin consecințele lui.

Dorința scriitorului, în împrejurarea de față, este realizarea unui prototip al eroismului contemporan. Acestui scop unic îi servește alt materialul de viață documentar — rezultatul călătoriei în Vietnam — cit și propriile-i resurse analitico-inventive. Faptul că acțiunea nuvelei se petrece într-o zonă geografică îndepărtată și că eroul se numește Nang, deci că este vietnamez, are semnificația unei parabole, a unei alegorii de un fel deosebit. Situuindu-se, polemic, pe firul tradiției literare, scriitorul a respins nu numai tentațiile exotismului și ale fabulosului, în același timp el s-a apropiat de izvoarele înțelepciunii asiatice, ale surselor ce furnizau material anecdotic-aluziv pentru vechii moralisți europeni, evitînd direcția bătătorită tradițional-folclorică și cercetînd atent istoria contemporană. Depășirea convenției este evidentă în sens multiplu și scriitorul, pe o asemenea temă și porînd de la o realitate ca aceasta, aduce în discuție o problemă generală de etică contemporană, integrată într-o construcție epică de un realism de-a dreptul impresionant, expurgat de orice artificii.

Sentimentul cel mai puternic pe care îl generează personalitatea lui Nang, luptătorul vietnamez în războiul de eliberare națională, este acela patrioț căruia, pentru el, eroismul este ceva asimilat organic, fiind de cotidianul existenței lui. Caracterul de podoaibă aureolată, determinat de o eventuală predispoziție pentru gesturi și argumentări augmentate romantic îl este total strădîn. Marele farmec al eroului este capacitatea sa de a trăi și rezolva excepționalul la nivelul stilului de viață cotidiană.

„Nang simți cum i se întelțesc bătăile inimii și ascultîndu-le se mira. Nu i se întimpla să-și audă inima decît foarte rar și încă mai rar de emoție, ci mai mult de efort și numai dacă era prea flămînd și prea oșosit”. Această obsesivitate a scriitorului, făcută într-un moment de încordare sufletească maximă pentru erou (Nang, ascuns într-o oază), caracteristică prin peisajul ei „gras de apă și de verdeașă fără anotimpuri”, asistă nepuținios la un bombardament sălbatic al colonialiștilor asupra populației civile, este definitivă.

Modul acesta de a gîndi și de a simți al lui Nang izvorăște din convingerea că misiunea pe care el o are de îndeplinit — pătrunderea cu un grup de luptători pe aerodromul de la Kat-Bi, pentru incendierea avioanelor, — deși este grea, plină de riscuri aproape de neevitat, nu trebuie privită ca ceva ieșit din comun, nemăintîlnit pînă atunci. Atitudinea afectiv-etică a eroului vrea să arate, la tot pasul, că asemenea fapte la care el este chemat să participe fac parte din însuși modul de a judeca și a acționa al întregului său popor. Tragedia istorică a acestuia din urmă este alt de altocuprînzătoare și de adînc înrădăcinată în existența sa, incit, literalmente, traiul zilnic, pînă în cele mai neînsemnate amănunte, se consumă sub semnul ei.

Din această pricină, necesitatea acută pe care a resimțit-o prozatorul a fost aceea de a-și surprinde eroul în cotidianul vieții și luptei întregului popor.

De fapt, firul epic al întregii narațiuni tocmai aceasta și urmărește. Drumul parcurs de Nang de la unitatea sa militară (cu retrospectivile în propria biografie și cu introspecțiile în propria-i psihologie), pînă la aerodromul de la Kat-Bi, într-un fel, reface însăși epopeea luptei eroice a personajului și a semenilor săi. Folosirea cuivintului epopee, inten-

ționată, se cere a fi înțeleasă tocmai în sensul ideii generale care stă la baza nuvelei. Poetism subtil cu tradiția, Marin Preda își apropie și valorifică asemenea trăsături ale epicului într-un mod aparte, personal, din perspectiva predicției sale pentru unghiul de vedere analitic și lucid. De aceea, nu văd de ce atributul de epopee n-ar putea fi acordat unor asemenea întâmplări ca cele povestite în navela Friguri. Caracterul lor dramatic și eroic nu scade cu nimic prin faptul că scriitorul recurge la reconstruirea minuțioasă și sobră, ocotind gesticația spectaculoasă și starea sufletească exaltată. Dimpotrivă, acesta sporește simților și, mai ales, primește pregnant pecetea impusă de spiritul epocii contemporane.

Dincolo de rezistența sa morală și fizică și de capacitatea sa de a discerne lucrurile, îndeplinirea sarcinii de luptă primite, pentru Nang, este condiționată de aportul colectivității, a masei. Și, cu o naturalețe surprinzătoare, parec ar fi trăit el însuși evenimentele, autorul ne poartă printr-un întreg șir de întâmplări semnificative, menite să pună în lumină acest fapt. Cu o economie maximă de mijloace, ca într-o gravură de o austeritate clasică în linii, tragedia pașnicului și înțeleptului popor din Asia ne este dezvăluită în toată nuditățile ei. E o atmosferă de mare autenticitate. Între condiția umană și structura peisajului natural, în asemenea împrejurări, se stabilește, de la sine, același raport de aderență. Titlul nuvelei, Friguri, tocmai aceasta vrea să sugereze. E o stare de friguri generală, și în sens propriu și în sens figurat. Războiul atrage după sine, datorită mizeriilor materiale, boala frecventă în acele regiuni umede și mlăștinoase a frigurilor și, în același timp, întreținere permanent o stare de spirit agitată, de neliniște, în viața oamenilor, sint, ca să spunem așa, frigurile luptei și ale urei nestăvilite împotriva dușmanului. Uzind mereu de un real simț al măsurii, scenele descrise, furturile de dialog, scurte gesturi și reacții, toate acestea la un loc reconstituie fidel atmosfera locurilor și a anilor evocați.

Particularizarea sensului implicat în titlu cunoaște expresia ei cea mai înălțătoare, sublimă, în latura sentimentală, intimă în viața lui Nang, în dragostea simplă, de o poezie robustă, discretă și eroică a acestuia pentru Thanh, tinăra întâlnită de el, în împrejurări neprevăzute, dureroase și atrasă în lupta pentru libertate. Chiar în acest aspect al vieții lui Nang, iubirea este urmărită de prozator din perspectiva aceluiași eroism bărbătesc și lucid. Locul poeziei exotizante, al divagațiilor romantice, îl ia poezia aspră a luptei, istoria, cu elementele ei ineluctabile, își spune cuvântul și aici. Nu mi se pare o exagerare, de aceea, cînd spun că în navela Friguri, Marin Preda realizează pe cuprinsul întregii sale proze, poate cele mai dense pagini de analiză, în spirit contemporan, a sentimentului erotic. Cred că de la Risipitorii (cuplul Constanța — doctorul Sirbu) pînă la această navelă, scriitorul a parcurs un drum ascendent, posibilitățile sale de relevare a inefabilului implicat în erotic fiindu-ne relevate deosebit de puternic, de data aceasta.

Experiența încununată de succes, nu numai pe cuprinsul prozei lui Marin Preda, ci și pe acela al epocii actuale în genere, navela Friguri vine să demonstreze încă o dată că numai marile probleme ale epocii în care trăim sînt în măsură să dezvăluie pecetea imprimată de contemporaneitate sentimentelor și atributelor permanente ale omului.

Se pare într-adevăr că luciditatea și spiritul reflexiv al eroului de azi merg mîna în mîna cu aceste atribute și sentimente și că reala cucerire a fericirii în frământatul nostru beat solicită, artistic vorbind, un atare unghi de înțelegere a lucrurilor. Navela Friguri o dovedește convingător.

NICOLAE CIOBANU

AUTOBIOGRAFIE ȘI CONFESIUNE LIRICĂ*

In biografia literară a unui scriitor, momentul debutului reprezintă adevăratul său certificat de naștere. Cîteva versuri imprăștiute în coloanetele unor reviste ospitaliere se pot strecura multă vreme neabăgate în seamă. Cu cea dintîi carte, situația se schimbă. Ea este rodul care mijeste pe o creangă în care au zvonit pentru intîia oară puterile pămîntului și

*) Damian Ureche, Temperamentul primăverii E.P.L. Colecția „Lucașfărat”.

ale soarelui. E semnul ieșirii în lume. E un manifest și o făgăduință. De la acest început de drum se vor măsură urcușurile, obstacolele și biruințele ce vor veni.

Cititorul care răsfoiește volumul semnat de Damian Ureche înregistrează o impresie clară de varietate în unitate realizată pe o porțiune de spațiu restrâns. Poetul s-a străduit și într-o bună parte a reușit să se definească pe planuri diferite, oferind un tablou în care elemente distincte se caută pentru a se aduna într-un întreg.

Nu ne vom îngădui să mergem prea departe cu supozițiile, atribuind autorului țeluri care n-au stat în intențiile sale artistice cuprinse în acest volum. Impresia de lucrare încheiată simetric pe dinlăuntru și odihnitoare prin liniile de dinafară ale desenului este rezultatul firesc și binevenit al căutărilor poetului. Aceasta poate însemna două lucruri: autorul s-a lăsat prins în vîrtejul unor emoții care-l solicitau de pretutindeni și-l stăpîneau fără prea multă tiranie, sau că poetul își experimentează variantele unor formule artistice care să-l poată cuprinde pe cif e cu puțință în întregime. Și într-un caz și în altul, nu vom spune că avem a face cu o situație singulară, căci ea caracterizează, dacă mai e nevoie s-o spunem, primele creații ale multor scriitori și de aceea volumele debutului pot anticipa la o scară nu întotdeauna redusă profilul operei ce va urma, după cum pot fi contrazise în unele trăsături, ce se anunțau specifice, de evoluția ulterioară a scriitorului. Cu alte cuvinte, cel dintîi volum vestește în primul rînd o sumă de posibilități care vor trebui în principiu să se cearnă și să se verifice prin adîncirea ideii poetice și rotunjirea expresiei. Cel puțin acesta este drumul care vine în sprijinul clasificărilor și al exegezelor obișnuite, efectuate de istoria și critica literară.

Reverînd la discuția care face obiectul acestor rînduri, să notăm că în versurile adunate în volum de Damian Ureche te întîmpină de la început imaginea vie și pregnantă a prezentului. Te întîlnești cu oamenii lui, cu munca lor, cu aspirațiile epocii noastre, răsfrînte și împlinite în certitudini. Dar cartea nu e, în cele mai bune pagini ale ei, o suită de poeme croite epic și scldate de un patos grandios însoțit de gesturi declamatoare. Ea nu cuprinde nici umuri de slavă îndalțate zgomotos în bătaie de aripi largi și egale. Ea este în primul rînd o autobiografie lirică înscrisă în biografia vremii și a generației poetului. În cele mai izbitie versuri ale volumului, ascultă o confesiune făcută pe tonul discret al omului care vorbește despre alții ajunge să vorbească și despre el, ca dintr-o întîmplare. Și atunci lumea i se înfățișează într-o viziune în care se surîșează amintirile trecutului, ca umbrele care pun într-o lumină mai clară chipul zugrăvit pe pînă. De altfel, cu ce-și poate măsura poetul icoana de azi a vieții sale? Cu imaginea unei copilării din care se desprind imaginea mamei cu mîini asprite de sapă și leșie (Schiță de portret). După ce a învățat că „lingă fierul izbit în țărîna / Din pămîntul pietros / Porumbul crește frumos”, tata întors din război cu limbele sure îi strînge „brațele în palmele lui / Să vadă dacă-s bune de secure”. Din păduri a coborît pe șantier, apoi în mînd „Apoi, într-o seară tîrzie / Pădurile m-au petrecut pînă la tipografie”. (Autobiografie).

Damian Ureche își amintește de copilărie, de jocurile prin ierburi, de păstrăvăii apelor de munte, ca de un trecut peste care s-au scurs parcă ani mulți. De aici sentimentul înduioșător și stenic al legăturilor îndepărtate și totuși vii cu un univers de care nu se poate instrăina.

În ciuda unor poeme mai avîntate, poetul nu-și flutură în general eul liric ca pe un stîndard cu falduri mari. El se destăinuie în versuri de o vibrație cumințe și potolită. Cititorul are sentimentul că versurile sînt așternute pe hîrtie după un răgaz de meditație care sfîrșește prin stăpînirea emoțiilor și prin adoptarea unei atitudini de superioară înțelegere a lucrurilor, lădă versurile intitulate Cînd vii, cu frumoase acorduri de led și cu ecouri din poezia noastră clasică, Jericit captate: „Te-adun în mine, dulcea mea risipă, / Te cer luminii, nestatornic dar, / Ca să oprești eternul într-o clipă, / Și cerul tot într-un suris fugar. / Te-adun în clipa dintre două soapte / Cu scintelei de crini și de zăpadă, / Cînd lași pe ochii mei de zori și noapte / Petala gurii, tremurînd să cadă! / Vii ca o boare de tăceri topite, / Să împletrești un fulger ling-o stea, / Și să întorci în fluvii domolite / Furtunile iscate-n timpla mea”.

Cititorul căruia îi vin în mînte versurile „Tu nici nu știi a ta apropiere / Cum ini-mă-mi de-adînc o liniștește...” va regreta probabil că pentru a ajunge la imaginile de o mare plasticitate din ultima strofă (viu ca o boare de tăceri topite, / Să-ntorci în fluvii domolite / Furtunile iscate-n timpla mea), trebuie să treacă pe lingă altele prea familiare lui: suris fugar, scintelei de crini, și chiar petala gurii care sună „prea frumos”. Dar mai e și altceva. Este vorba de eternul unei clipe, în altă parte de veșnicia privirilor, de un veac de doruri, adică de o anumită modalitate lirică și stilistică transmisă de autorul Luceafărului, ceea ce în definiție nu trebuie menționat ca un semn de primejdie. O altă poezie începe

astfel: „M-am aplecat cu templele-n țărină / Dar n-ai ajuns la gândul meu înalt”. De aceea „Se sparge-n țăndări” clipe rănită, căci visul poetului nu s-a împlinit: rămasă pe matul celălalt, rubita nu se poate zmulge din țărina (Clipa rănită).

Mai e nevoie de comentarii? Chiar dacă ele s-ar face, versurile poetului n-ar pierde nimic prin faptul că s-ar identifica și de data aceasta anumite izvoare și modele stilistice. Cu altă mai bine când ele se descoperă în cele mai valoroase tradiții ale literaturii noastre clasice. Poetul are conștiința unei superiorități care, am zice, îi sade bine, atunci când aspiră spre o mai înaltă trăire a sentimentelor omenești, la care își invită ființa în ai cărei ochi citește veșnicia dăruită clipei. E o năzuință spre îndăjare în care se amestecă însă și un suav orgoliu de Hyperion ...

De altfel, această aspirație spre certitudine și împlinire străbate și din alte versuri ale volumului. „Dorurile” poetului nu sîntesc însă spre îndăjiri amestecate de dincolo de zare, nu-i dau înfiorări grave, ci neliniști de-o clipă pe care vrea să le alunge pentru a se regăsi. „Mi-e dor de mine să mă văd zimbînd, / Mi-e dor de cel ce aş putea să fiu, / Mi-e dor de un deget înghețat de frig, / Să-î țin în palma slîngă și să scriu” (Temperamentul primăverii).

Facilitate? Poate, pe alocuri. Dar nimeni nu va trece prea ușor peste ultimele două versuri din strofa citată, admirabile prin puritatea și grația lor firească. Cînd la cercul literar „Studenta a citit înția oară / Cel mai frumos, cel mai teribil vers”, iar „Stelele au criticat-o aspru / Că versul prea miroase a pămînt”, fata zimbește netulburată, iar poetul se simte învîltit de un sentiment vag și odihnitor: „Plea ceva din mine pe rîuri să se culca / Și pieptul se-norda amenințat / De-o bănuț oboseală dulce” (Temperamentul primăverii). Astfel de strofe salvează multe poezii în care tensiunea e nu rareori coborîtă și risipită în jocuri de imagini convenționale.

Există unele versuri în care poetul se arată preocupat să dea expresie originală impresiilor culesse dintr-un univers ale cărui miracole se ascund ochiului obișnuit să vadă în ele doar fazele unui ciclu vegetal obscur. Este vorba de Minunile grădinii, una dintre cele mai reușite poezii ale volumului, care ar merita transerisă în înregime: „Vin liniștite ploii orizontale / Să-î dea grădinii pîrguirii domoale, / Să prîndă zarzavatul în tulpină / Acumulări de-amurg și de lumină” etc.

E o pagină poetică în stil argezean de fiziologie vegetală, dacă se poate spune așa, urmîrită de privirea atentă, aproape rece a poetului și totuși încîntată să surprîndă alchimia secretă și savantă petrecută în lujere și în fructul care se împlineste în rodul strălucînd aprins pe masă. Este o expresie în fond alegorică a vieții și creației mereu reinnoite în care se string și se absorb ca în mărul fermecat din poveste stihile și frumusețile unui lărim întreg. Nimic mai potrivit pentru redarea ideii de prefacere lenită și nevăzută, liniară și ritmică decît distihurile ce se succed în rime împerechiate prin care seva „urcă” în tulpină și în fruct ca pe niște trepte. Cred că poetul a găsit în aceste versuri o cale inspirată de utilizare cumpănită a termenului popular și propriu asociat cu neologismul a cărui întrebuintare este împusă de caracterul „quasi-botanic” al ideii poetice: ploii orizontale alături de pîrguirii domoale, dogoare născută din energii solare, răsfrîngerii policrome ale zonilor pătrunse-n sucuri și arome, fată o serie de raporturi inedite și fencite care se subordonează intenției poetice și o realizează deplin.

Dar dacă ritmul lăuntric al unor astfel de versuri urmează un drum ascendent, ca și în Aleargă pădurile, remarcabilă prin finalul ei („Brazii aleargă pe scocuri / Cu respirația frîntă, / Pădurea s-a îndepărtat de tăcere / Și-acuma ciută”), în schimb alte poezii sfîrșesc printr-o notă, dacă nu falsă, cel puțin minoră, cum se întîmplă cu Artă, încercare altmînteri laudabilă, mai ales prin concentrarea imagistică, dar inegală, cu toată aptitudinea poetului de a cultiva în vers formularea aforistică. Procedeu cere însă o mai mare și mai întinsă explorare a zonelor meditației, pentru ca sentința să se îndepărteze de formulele prea învecinate cu locurile comune. Există totuși suficiente temeuri că Damian Ureche va putea să-și găsească aici una din sursele specifice ale artei sale.

Alături de gama emoțiilor aparținînd lirismului intim, autorul trăiește cu luciditate vibrant sentimentul de răspundere care-l face sensibil la imperatiile vremii sale. Un ciclu întreg intitulat Veghe la liniștea omului este dedicat idealurilor umaniste de înfrățire și muncă creatoare. Dimineața dramatică pornește de la un sir de imagini puțin cam descusute pentru a se încheia într-o caldă, patetică chemare a liniștii, condiție a vieții și a creației, ca aerul și apa. Se aud visele cum curg de la o simplă la alta, o frunte creează dimensiunile viitorului „se naște cel mai frumos poem / Despre etică, despre cum știu să se poarte / Gîndurile cu surorile lor, miinile” (...) / Un oțelar inventează cuptoare (...) / Liniște. Se naște cea mai frumoasă dramă despre frămîntările noastre”. A tulbură această lume de visuri încordate și ațîntite spre un viitor care pășește pe aproape înseamnă a curma

zoviturile vieții și a-i strivi semințele înfăptuirilor ei viitoare ce se ascund în gânduri și în surorile lor miinile. În Lacrimi albe sinceritatea poetului găsește o expresie aproape riscant de simplă și totuși emoționantă, când atribuie semnificații noi atât de des cîntatului zbor de petale albe: „Picură din pomii niși de floare / Lacrimi albe, lacrimi vegetale / Plins primăvăratec de petale / Optimist mă tulburi, mă-nflori / Lacrimi albe, spulberate-n vînt, / / Voi ce prevestiți rodirea lumii / Vreau să fiți în orice colț al lumii / Singurele lacrimi pe pămînt!”.

Aici, ca și în Autobiografie, în Minuniile grădinii și în unele crîmpee din ciclul purtînd titlul volumului poetul este el însuși și mult mai puțin în contorsionatele Vîilor și Nocturnă sau în acel pastel cu desen și colorit de carte poștală, ilustrată, intitulat Porumbelii Timișoarei. Căci autorul volumului în discuție este puțin egal cu el însuși în cartea sa. Armonia despre care vorbeam la începutul acestor rînduri apare uneori stricată și echilibrul întregului ciclu se pierde cînd poetul recurge la tipare artistice care nu-l prind. Din nefericire, citeva din poemele închinete muncii, mai cu seamă în ciclul Alegorie despre oțel, poartă această amprentă a imagismului dilatat și strident. Începutul poeziei Ora minunilor sună astfel: „Dimineața descheie cămașa nopții / Și pe pieptul gol al cerului se vede zviernind singele sălbatic al zorilor”, oamenii își proplesc umerii în zare, razete soarelui bat în toba pămîntului etc., prin urmare un fel de „Zori de zîud se revarsă peste veseleia natură” a lui Alecsandri, de proporții gigantice, aproape mitice, nu neapărat necesare, credem, pentru a evoca o dimineață în care omul își reia liniștit munca, oricît de încordată ar fi eforturile care-l așteaptă. Altfel, imaginea e premedială abstractă, născută dintr-o încercare de transpunere intelectualistă ca viziune și inovatoare ca „stil”, cum se întîmplă în Profilul șantierului, din care cităm începutul: „Mi-am dezbrăcat mantaua somnului / / Prea lungă pentru mine, / Am zvirilit eu tălpile-rajoi / Drumul mișcat în sens invers, cu fuga mea / Și-am alergat, pînă cînd / Drumul s-a lîpît cu un capăt de cer; / În urmă rămîneau elaje, / Coloane suspendate-n simetria / Prea linăruului peisaj concret” etc.

E aici un metaforism algebric căutat și rece, care se opune limpezimii și sobrietății din versurile de tip „clasic” ale poetului.

Nu spunem nimic nou cînd afirmăm că substanța poeziei și a creației artistice în general crește din atingerea vie și dramatică a creatorului cu realitatea aptă să pună în mișcare și să zgudue zona cea mai adîncă a sensibilității lui. Dar adevărata poezie nu se poate situa în afară cîmpului de influență prin care problemele mari ale omului vorbesc conștiinței lui prin limbajul artei. Iar pentru a face ca versul să fie arcușul plimbat peste fibrele maste sonore — cum dorea Anatole France — e nevoie ca scriitorul să fi adunat ca într-un receptacol, distilate și cristalizate, pulsațiile vieții trăite direct, aprins și lucid și văștrinte în lentila unei viziuni proprii. Privind faptele din perspectiva lor primară, ajungem la datele unei experiențe umane multilaterale și adînci, selectate și convertite în reprezentări durabile, măreașă poetul să nu se poată sustrage. „Pentru a scrie un singur vers, observă undeva Rainer Maria Rilke, trebuie să fi văzut multe orașe, oameni și lucruri, să cunoști animalele, să simți cum zboară păsările și să știi ce mișcare fac florile cînd se deschid dimineața. Trebuie să-ți amintești de oameni și locuri necunoscute, de întîlniri neașteptate, de plecări pe care le presimțezi de mult, de acele zile ale copilăriei al căror mister nu s-a luminat încă, de părinții tăi pe care i-ai jignit tocmăi atunci cînd îți aduceau o bucurie rămasă neînțeleasă (...) și trebuie să-ți amintești de zile petrecute în camere calme și închise, de dimineața la malul mării și de nopți de călătorie care tremătau intens și zburau împreună cu toate stolele...”.

O lume întreagă de amintiri, de percepții și emoții se întîlnesc astfel jesute într-o imagine nouă și unică prin care lucrurile capătă înțelesuri noi și cuvintele străduciri parca abia atunci născute. O astfel de topire a unui material de viață divers, citit cu ochiul poetului care distinge firele de aur de cele de nisip, și străbătute de fiorul unei conștiințe trăind la rădăcinile prezentului am dori să ne întîmpine și mai stăruitor în viitorul volum al talentului poet.

ȘTEFAN MUNTEANU

DRUMUL SPRE ÎMPLINIRE AL EROULUI

Pădurea nebună, recentul roman al lui Zaharia Stancu, a prilejuit numeroase comentarii critice care au subliniat că ne aflăm în fața unei cărți de certă valoare. Articole mai întinse, ale lui Radu Popescu (*Viața românească* nr. 12/1963) sau S. Damian (*Gazeta literară* 50--51/1963), s-au oprit îndelung asupra particularităților *Pădurii nebune*. Radu Popescu sublinia în articolul său particularitățile romanului lui Zaharia Stancu, făcând diferențieri interesante între romanul biografic, (sau autobiografic) obișnuit și felul de a scrie al lui Zaharia Stancu. Considerațiile lui Radu Popescu au meritul că tind să evidențieze structura originală a operei lui Zaharia Stancu. Din păcate, nu toate observațiile sînt în întregime justificate. „*Dacă Darie există pentru Stancu, în sensul că este în Stancu, pentru Darie, Stancu e omul de la antipod, nu e nimica, nu e...*” Observația pare că se susține pe afirmația de altfel justă, că „*verbul uriașei narațiuni e prezentul*”. Dar prezentul acesta este totuși ca o scenă imensă, peste care cortina se lasă uneori ca autorul să apară în fața spectatorilor în postura lui Zaharia Stancu, și să povestească următoarele: „*Pot, totuși să vă spun, că liriza...cînd amintirea Urunei se stînese cu totul în inima mea, și cînd numele meu devenise destul de cunoscut, am scris un mic poem pe care l-am numit „Obraz de lună...”*” (urmează poemul) etc.

Observația lui Radu Popescu nu ține seama de libertatea compozițională a lui Stancu și anume de cazul cînd Darie=Stancu. Dar, e drept, aceste cazuri sînt, în *Pădurea nebună*, doar cazuri limită.

Observații pertinente face Radu Popescu în legătură cu viața orașului burghez de provincie și cu complexul „pribeag” al lui Darie, ca și în legătură cu anumite procedee vizibile la Zaharia Stancu. Dar credem că se exagerează paralela cu procedeele folclorice, mai ales atunci cînd se ajunge la egalități genul Darie sinonim cu Harap Alb.

S. Damian relevă în articolul său cele două axe ale romanului: cea de evocare (orașul de provincie) și cea de confesiune (aventurile lui Darie). Criticul polemizează, pe bună dreptate, cu Virgil Ardeleanu, în legătură cu construcția romanului. Ipoteza unei construcții balzaciene acreditată de criticul de la „Steaua” e respinsă de S. Damian care arată că înclinarea spre visare, ca și felul specific al eroului central determină construcția *Pădurii nebune*, cu alternanța ei de capitole referitoare la satul tătăresc Sorg și la orașelul Ruși de Vede. Dar justificînd prin „visare” și prin tendința lui Darie de a căuta un echilibru în amintiri, S. Damian reduce capitolele despre Sorg la o „anexă” a romanului.

De fapt, interpretarea romanului *Pădurea nebună* fără legătură cu celelalte cărți ale lui Zaharia Stancu, implică riscuri. Pădurea nebună continuă evoluția lui Darie din *Desculț, locul cu moartea*. Într-o redactare inițială, materialul (acțiunea în ansamblu) era inclus în *Rădăcinile sint amare* vol. al II-lea. Scriitorul l-a modificat, l-a amplificat considerabil, a exclus unele părți (dintre acelea care duceau și la stufozitatea „Rădăcinilor”, a estompat anumite linii caricaturale, a fixat mai puternic decît în *Rădăcinile sint amare*, portrete și caractere.

Istoria lui Darie a fost „conectată” la aventurile lui anterioare, străduindu-se asupra vieții lui sufletești, asupra frămîntărilor lui, asupra „formării” eroului. De cerințele „conectării” se leagă și schimbarea (pe alocuri) a timpului narațiunii (imperfectul) prezent

din cînd în cînd în relația din „Rădăcini” e înlocuit cu prezentul: „Ochii unchiului Tone obosiseră. Dacă trebuia să facă socotele, scoate ochelarii din buzunar și și-i pune pe nas.

Strimb și-i pune. Se chioră prin ei (Rădăcinile sînt amare, vol. II). Iată aceeași situație în *Pădurea nebună*:

Acum ochii căpriei și rai ai unchiului Tone au ostenit, s-au tulburat, au fugit și s-au pîit în adîncul capului. Cînd e nevoit să socotească, scoate ochelarii și și-i pune pe nas. Strimb și-i pune. Se chiorăște prin sticlele lor tulburi, neșterse de praful, de-l trec nădușelile. „Nuanțele sînt diferențiate mai fin, cu o atență centrare a umbrelor.

Ideile și preocupările lui Darie sînt legate de cele din *Jocul cu moartea* (conceput inițial ca *Desculf* vol. al II-lea).

Perspectiva „realist-critică” intuită de Ov. S. Crohmălniceanu pentru *Jocul cu moartea* era valabilă dacă ne concentrăm atenția doar asupra acestei cărți. Judicînd tot în felul acesta, prua departe de o perspectivă realist-critică n-ar fi nici *Pădurea nebună*. Dar, trebuie să ne gîndim că ne aflăm în fața unui ciclu de romane în care punctul terminus (contactul lui Darie cu mișcarea muncitorească, adeziunea lui Darie la ideile cele mai înaintate) va apăru în volumele ulterioare. Compoziția romanului în discuție e în legătură și cu compoziția ciclului în general. Chiar în *Jocul cu moartea*, unde în aparență povestirea se desfășoară linear, amintirile scriitorului fac salturi în trecut, completînd „goluri” ale biografiei lui Darie, oprînd legături între diferitele planuri ale ciclului. Acțiunea din *Jocul cu moartea* începe într-un beci, unde Darie fusese aruncat împreună cu mai mulți vagabonzi culeși de pe străzile Bucureștilor. Aici, Darie își amintește de zilele petrecute în București. Deși firav, legătura cu *Florile pămîntului* se stabilește. Un singur cuvînt auzit aiurea dezlănțuie asociații și amintiri mai vechi, care completează firesca și biografia lui Darie. Desigur, avea dreptate S. Damian afirmînd că temperamentul lui Darie justifică arhitectura romanului. Dar arhitectura ciclului e determinată de materialul de viață pe care romancierul îl prezintă. În *Jocul cu moartea*, în planul central era confruntarea Darie-Diplomatul. Darie aude cuvîntul oșoare și își amintește alte situații în care îl auzise. În *Pădurea nebună* amintirile din Sorg revin mereu pentru că autorul vrea să-l explice pe Darie, să-l caracterizeze, să arate de unde provine o mentalitate a lui și un sistem de a gîndi. Proustianismul lui Zaharia Stancu e de suprafață.

Geografia orașului o cunoaștem din *Desculf*. Aici, orașul era un mediu auxiliar, oarecum expocativ, al satului. Era orașul în care țărani veneau la procese, în care avocați ca Milita Bîrcă și Olimpie Chelu îi înșelau fără milă și în care căutau, la farmacie, leacuri pentru bolile pricinuite de mizeria vieții. Acesta e orașul din *Desculf*: negustori mărunți, lără „dever”, meșteșugari care-și bat zdravăn vecinii.

Experiențele lui Darie din acest complex „la stăpin” vizează, abstracție făcînd de vîrsta eroului principal, orașul unui anumit cadru istoric. În *Pădurea nebună* perspectiva se schimbă. Orașul e în altă epocă. *Desculf* era romanul satului aproximativ din perioada 1907—1917 — *Jocul cu moartea*, pe o anumită direcție, e romanul unor aspecte ale primului război mondial. *Pădurea nebună* e romanul orașului de provincie în perioada 1920—1921.

În Rușii de Vede s-a întemeiat o școală, ca mai în toate orașele și satele mari. Profesorii sînt adunați de pe drumuri. Mascaradele electorale iau proporții. Campaniile electorale sînt însoțite de muzică și tîmbalau. Se înființează ziare. Studenții care se întitulează „Generația nouă” se lansează în luptele politice cu manifeste de tipul: „Pînă cînd vei fi guvernata fără de vechi politicieni necinstiți corupți și afaceriști? Pînă cînd generația tinăra va fi ținută de o parte și oșoarea de a conduce? A sosit timpul tineretului”. Studenții ajung în orașul de provincie unde manifestează. Tinerii recrutează acoliți și devastează o farmacie.

Sintem, deci, departe de monotonia obișnuitului tîrg patriarhal. Pe ziduri apar manifeste cu „Trăiască Partidul Comunist din România”. Greva generală bagă groaza în arendași, negustori. De pe amvoane, popii blesternă greviștii. Pe străzi se aude „*Internaționala*”. Au loc intruniri muncitorești. Se scandează „Jos guvernul”, „Jos oligarhia”. Intră în funcție armata.

Cadrul istoric al acțiunii se conturează clar, chiar dacă unele personaje care definesc momentul istoric rămîn scheme. Deși nu ajunge întotdeauna în centrul tabloului, Darie este strîns legat de aceste mișcări ale urbei: El nîmerește la o intrunire muncitorească și-l aude pe Anghel Socol vorbind despre cauzele grevei generale. Va discuta cu Lăpturel despre perspectivele poliției sale. Dar va rămîne, întotdeauna reticent, deși simte că drumul lui ar fi cu muncitorii. În *Jocul cu moartea*, însușirile lui Darie se relevau în împrejurări tragice, prin confruntarea cu un singur individ, coșocvile intime avînd un rol redus, în

Pădurea nebună confruntările capătă un caracter mai larg, dezbaterele interioare sînt mai acute. Darie păstrează, ca în toate celelalte romane, conștiința apartenenței lui la o familie de oameni săraci, la o clasă socială și acest lucru îi dă dreptul de a aprecia și a disprețui de pe pozițiile moralei acelei clase. Sînte că „nu trebuie să uite nimic”, că este dator față de cei din care se trage. Morala lui Darie este morala țărănească la care se adaugă o experiență de viață, precum și încercarea neobosită de a înțelege lumea. Dar acestea nu l-au împiedecat, ci chiar au contribuit ca nu odată să evolueze sub semnul scepticismului (mai ales în peregrinarea „balcanică”).

„*Blestematul dar folositorul dar (al poreclirilor, n.n.) îl moștenisem de la mama. Tot din partea ei îmi veneau și acele visuri bolnave și acele speranțe cu aripi murii, de nestăpînit, care nu aveau să se împlinescă niciodată, dar care mă chinuiau*” sau, tot acolo: „*Semănăm a cinoșie cu aspra-mi bunică de la Cîrlomanu. Unei călcături pe picior îi răspundeam cu ruperea în bătai a celui ce mă călcase. Așa mă învășase să mă port străvechea lege a vieții, care-mi striga din toată carnea mea chinuță: dacă vrei să trăiești trebuie să te aperi*”. *Jocul cu moartea* îi prezintă lui Darie o fațetă întunecată a lumii, în care iluminările sînt excluse. Convingerea cu diplomatul, om putred pînă-n măduva oaselor, nu-i zdruncină valorile pozitive, dar are influență asupra tînarului în căutare de valori. *Jocul cu moartea* nu înseamnă doar pericolul morții fizice, ci și acela al zdruncinării echilibrului moral. Între *Pădurea nebună* și *Jocul cu moartea* s-au interpus probabil alte experiențe. Sîrșitul „*Jocului*” îl arată pe Darie pe străzile Bucureștilor, vinzînd ziare care anunșau căderea lui Kerenski. În *Pădurea nebună* eroul se află într-un stadiu ceva mai ridicat. Atitudinile sceptice sînt mai rare. Mesajul străbun și-l formulează mai clar, mai bătaios, și, poate, mai optimist: „*Gădesc în mine, mai mult decît aș fi dorit-o... cite ceva din firea iute și sălbatică, aprinsă și napraznică. Toate cite te-au îndurat înaintașii mei, care au fost și care acum nu mai sînt, am de gînd să te răzbun*”. Și această conștiință de comuniune cu oamenii simpli se păstrează nealterată pe tot parcursul romanului, oricîte ar fi asociațiile lui Darie. De aici și mindria lui neștrămutată. De exemplu, mort de foame, Darie nu acceptă să fie dator unchiului Tone care îl jignise.

În Rușii de Vede, Zaliaria Stancu, își caracterizează eroul raportîndu-l la o serie de hainanale, oameni mai mult sau mai puțin „adaplați”. Este, astfel, memorabilă scena cu Dobrică Tunsu, fostul lui prieten de la jupin Moțatu.

Dobrică Tunsu e un om ajuns. Are bani, pămînt, ucenicii și-i dă sfaturi lui Darie. „*Cămașa e mai lipită de piele decît zabunul, iar pielea mai lipită de trup decît cămașa*”. Dobrică e un om „ajuns”.

— „*O să mori plin de păduchi pe o rogoșină*” îi spuse Dobrică.

— „*Și tu înconșurat de familie, pe o saltea de puș*”, replică Darie, vizînd valorile esențiale ale vieții. Disprețul pentru cuile lumii „acesteia” pe care se ridică oameni ca Dobrică Tunsu sau vărul-său Mișu e total.

Darie îi opune în permanență valorile pe care el le consideră valabile. (Ia care Dobrică Tunsu îi răspunde cu suveran dispreț). Se creaza un fir subtil. Darie își amintește de ucenicii exploatați de jupin Moțatu și de sărăceanii din Ornița, jeluții și ei de oameni ca Dobrică Tunsu. Într-o izbucnire patrunșă de remușcare, de autoironie, Darie gîndește: „*Așa prieten ziceam și eu!... Îmi veni să-l pup pe obraz. Ori să-l palmui*”. Dar meritul lui Stancu este că nu simplifică acest portret al lui Darie, că nu-l lustruiește. Darie mai păstrează în el ambiguită care-l face să judece cam ca unchiul Tone: „*Dacă și eu aș fi mers cu picioarele pe pămînt, numai pe pămînt!... Încă odată amii dovada că, în ciuda ifoselor pe care mi le luau uncori, nu eram decît un zgîrie-brînză...*” Îndoielile îl copleșesc nu odată, în această vîrstă a căutarilor. Întîlnește în Rușii de Vede pe Zoie Paleu, o fostă iubire a lui. Zoie însă e căsătorită cu Pandele Paleu care o bate toată ziua. Zoie s-a încadrat sistemului. În Rușii de Vede nu există dragoste. Mezalianțele se bazează doar pe avere. Șoferul lui Coișan (mare senator) juge cu tata acestuia din urma, deși trăia cu Nigrita, vără lui Darie. Mișu, alt văr al lui Darie, se căsătorește cu tata unui negustor de brînză. Lăpturel își caută o soție cu sonde de petrol. Nu iubirea, ci interesul, destrîul animalic, instinctul primar — iată ce tronează în urbea Rușii de Vede.

Instinctul primar la o cale de evadare a fecioarelor din monotonia exasperantă a tirgului ceea ce duce la tragedii de felul Despei, fata enigmatică și voluntară care se sinucidde dîndu-și foc.

Darie alege alte căi. Amintirile i-o aduc în față mereu pe Uruma, romantica lui dragoste din satul tăărăesc de pe malul mării. Sufletul lui Darie se apropie de ființele acestea simple, pure, ca Zambila (allădată) sau tăărășca-amazoană. Această permanentă aspira-

ție spre puritate îi amplifică disprețul pentru lumea aceea de ardori mocnile: „*Ce-mă pasă mie că Zoie Paleu îi mai rădscuse lui Pandele Paleu încă o fetiță? Putea să-i mai nască...*”

Mircea Tomuș (Steaua nr. 11/1962) spunea că Zaharia Stancu a reactualizat tipul „*martorului romantic al vremii*”. Afirmția nu este lipsită de adevăr, chiar dacă păcătu-lește trezind în minte un lanț de asociații mai mult sau mai puțin nimerite. Darie, cu toate trăsăturile sale sensibile diferențiate, nu intrunește trăsăturile unui erou obișnuit. Latura romantică, înclinarea spre visare joacă un rol în definirea profilului său. De aici descrip-țiile fastuoase, dese dialoguri cu elementele naturii (de altfel ca și în cărțile anterioare) cavalcadele imense pe malul mării, pasiunile enorme, mistuitoare, indivizii care ard în flăcări la propriu. De aici, regresivitatea la natură și nostalgiile după „*Pădurea nebună*”. Uruma este dragostea pură, femeia arzătoare și intransigentă. Eroul a păstrat-o așa și mai tirziu și o notă romantică nu lipsește din întâlnirea lui de mai tirziu cu Uruma (nemări-lată, cu un copil de la el) (Rădăcinile sint amare, vol. III).

Alt element esențial în definirea lui Darie, (cel din acest roman) este elementul con-fesional mai bogat aici ca oriunde. (Acesta în sensul în care prin „*confesiune*” înțelegem datelo unei biografii care nu suferă decât o minimă generalizare). Romanul care ne înfăți-sează pur și simplu viața scriitorului. Dacă în romanele anterioare „*cronica*” alcătuita latura hotăritoare a cărților, în *Pădurea nebună* ne aflăm în fața unui echilibru confesiune-cro-nică. Echilibrul nu se realizează numai din zbaterele interne ale lui Darie cu privire la viață (cu cursive în text) ci și din tendința lui Darie de a înțelege viața ca scriitor (a se vedea deplasările lui în mahalaua țigănească în perspectiva alcătuirii unui roman despre țigani) început de colaborări la reviste etc. Drumul spre literatură e subliniat și pe plan compozițional. Dacă în celelalte cărți poezia rămânea în proză, aici, în momentele de ten-siune, relatarea se continuă în versuri nu odata remarcabile. În *Jocul cu moartea* dezba-terea interioară se consuma într-un dialog al gândurilor deseori fantastice și năzdrăvane, ale eroului central:

— „*Esti mulțumit cu vremelnicul tău inveliș, Darie?*”

— *Cum aş putea să fiu? Înăuntru invelișului meu sint rob. Povară de piatră inimă e acest trup*”.

Iată cum revine acest gând obsedant (pentru Darie) în *Pădurea nebună*. „*Dacă aş fi izbutit să mă lepăd de trup (ca de o covârșitoare și inutilă povară) și totuși (să trăiesc) să trăiesc!*”

Dar care sint raporturile lui Darie cu forțele progresiste? Arătam (s-a mai arătat de altfel) că Darie are un slab contact cu lupta maselor populare din Rușii de Vede. Darie e un spectator. Dar contactul cu ideile înaintate, măcar în postura de „*spectator*”, îl face să-și pun tot mai multe întrebări, care, spre sfârșitul cărții, îl fac să tragă concluzia: „*Trebuie să plec. Repede. Cit mai repede. Să încerc să duc o altfel de viață. Să mă ostene-sc să scriu altfel. Cum? Aveam să mă trudesesc s-o aflu*”. *Pădurea nebună* e romanul ora-șului de provincie înăbușilor și fals, cu viață subterană, cu consumări în ardori lente, de care Darie vrea să scape prin regresivitatea în „*Pădurea nebună*” a trecutului inițial. Între-bările pe care și le pune în fragmentul citat presupun o altfel de evadare, o clarificare hotăritoare a sa.

Ce realizează, în concluzie, în mod deosebit Zaharia Stancu în acest roman? O at-mosferă demnă de oraș de provincie, un roman al adolescentului Darie și câteva minunate pagini de dragoste pe malul mării. Tipuri? Mai puțin. Din roman se reține însă, o „*aven-tură*” semnificativă și caracterizantă a lui Darie, în drum spre împlinirea sa umană.

C. UNGUREANU

REPORTAJUL CONTEMPORAN ȘI DIMENSIUNILE NOULUI*

O analiză literară „pe viu”, concretă, a citorva volume de reportaje apărute în ultima vreme, ar putea prilejui, cred, unele observații utile. E vorba de evoluția îmbucurătoare a reportajului, de lărgirea echipei de reporteri și de căutarea unor forme și modalități noi, inedite, în arta reportajului. Aplicarea la obiect, analiza citorva volume de reportaje mai are apoi avantajul vădit de a reliefa sporirea capacității de investigație a reporterilor și astfel ridicarea măiestriei lor artistice, sau dimpotrivă, pe alocuri, rămânerea lor în urmă față de iureșul vieții și astfel, ca un corolar firesc, aplicarea unor procedee stilistice facile și învechite. Căci primenirea mijloacelor artistice, ținerea lor la zi, trebuie raportată, neconținut, la capacitatea reporterului de a descoperi și a comunica noul. De aici înoirea mijloacelor artistice în reportaj apare cel puțin tot atît de necesară ca, de pildă, în poezia lirică sau în dramaturgie. Eterogenia genului, mijloacele artistice hibride pe care reportajul le folosește, polivalența reportajului însfîșit (literar, dramatic, cinematografic) nu poate conduce la concluzia că reportaj se poate scrie oricum și la voia întîmplării.

Ca o ilustrare a celor amintite se poate lesne bănuî că alegerea celor trei volume de reportaje care formează obiectul analizei nu a fost făcută la întîmplare. Cei trei reporteri, în pofida particularităților lor individuale au unele trăsături comune, dintre care cea dintîi e relativ noua lor indelețnicire cu reportajul. Romulus Rusan, tinărul reporter clujean, e, cu *Expres* '65, la al doilea volum de reportaje, apărut numai după un an de la debutul său editorial (*Rîul ascuns*). Pentru Mihai Negulescu *Rapsodie în Oaș* e primul volum de reportaje, iar în activitatea lui Victor Kernbach, poet și traducător mai înții, reportajul e, mai mult, „un violon d'Ingres”: poet e, de altminteri și tinărul Mihai Negulescu, astfel încît reportajul său și acela al lui Victor Kernbach va putea prilejui, măcar în trecut, răspuns la întrebarea frecventă a raportului care există între poematizare și reportaj și, ca un corolar, a raportului între realitate și fantezie.

Dintre cei trei reporteri amintiți, Rusan îmi apare dealtminteri acela care a scris un reportaj ce se apropie cel mai mult de respectarea rigorilor genului. La Rusan cunoașterea celor înfățișate e mai adîncă și mai statornică, în timp ce pe undeva reportajele lui Victor Kernbach și Mihai Negulescu se apropie mai slăruilor de notele de călătorie. Distincția între reportaj, și note de călătorie nu mi se pare a fi formală. Căci reportajul literar nu mai e echivalentul vechiului reportaj jurnalistic și senzational, nu mai cere o elaborare pripită, din fuga condeiului, pentru a fi incredințat liparului. Operă literară, în adevăratul sens al cuvîntului, reportajul literar solicită o adîncită și temeinică cunoaștere a realității și nu o deseriere a ei la suprafață, la modul estival, ceea ce uneori — cum vom vedea — se întîmplă în reportajele lui Victor Kernbach și Mihai Negulescu.

Reîntorcîndu-ne la Romulus Rusan să observăm că, dintre cei trei reporteri, el singur și-a organizat reportajul pe o idee, o temă centrală, care se dezvoltă în mod unitar. Rusan încearcă o investigație a vieții și muncii feroviarilor, viață și muncă din care sînt selectate aspecte semnificative, aspecte care sead în relief biruința noului nu numai în tehnica mijloacelor de transport ci și în mintea și în sufletul oamenilor. *Lumini pe strada mare* și *Rapsodie în Oaș*, au o altă asemănare tematică. Reporterii încearcă, aici, să fixeze dimensiunile noului în viața a două regiuni ale țării: regiunea Bacău și Țara Oașului. Compoziția unui astfel de reportaj apare dificilă. Reportajul solicită reporterului cunoașterea unor aspecte diferențiale, felurite, ale realității, aspecte nelegate între ele decît prin comuna lor arie geografică. Tentativa notelor de călătorie, a înfățișării doar a ceea ce se vede și a poematizării, mai mult sau mai puțin reușită, îmi apare astfel evidentă și, din păcate, ispita aceasta e, în reportajul lui Kernbach și Mihai Negulescu, destul de des întîlnită. La Roman de pildă, vizitarea laminorului e descrisă, de către Victor Kernbach, din fuga condeiului, dar, în schimb, reporterul își permite divagații livrești (de altfel sprintare) pe marginea evoluției fabricației cărămizilor, ajung să înjghebe un colocviu imaginar cu Assurbanipal. Fugară

* Romulus Rusan: *Expres* '65, Victor Kernbach: *Lumini pe strada mare*, Mihai Negulescu: *Rapsodie în Oaș*. Editura tineretului, Colecția Patria noastră, 1963.

este trecerea și prin fabrica de rulmenți de la Birlad, iar despre Onești ni se vorbește entuziasmat, dar mai mult despre evoluția edilitară a orașului și mai puțin despre specificul industrial al urbei. Mi s-ar putea obiecta, poate, că reportajul nu are menirea să înlocuiască un manual de tehnologie. E perfect adevărat, dar, fără a deveni tehnicist, un reportaj trebuie să familiarizeze pe cititorul său îndeaproape, așa zice pînă la modul palpabil, cu cele descrise. Amintiți-vă, de pildă, descrierea minei de mercur în reportajele lui Kish (*Oameni în argint viu, argint viu în oameni*) sau a minei de cărbuni la Geo Bogza. Rămîne a se examina întrucît modalitatea de a cultiva reportajul în genul mai apropiat notelor de călătorie, cum fac Victor Kernbach și Mihai Negulescu, își are și aspectele sale pozitive, valabile. Comparația între maniera mai precisă a lui Romulus Rusan, cultivînd minuția și amănuntul, un reportaj care se apropie de reportajul monografic, cu reportajele lui Kernbach și Negulescu, în care își ia avînt imaginația poetică, ne va putea, astfel, prilejui, în ceea ce privește capacitatea reporterului de a sesiza și comunica noul, concluzii revelatorii.

Rusan excellează prin efortul continuu și adesea izbit de a crea o atmosferă. *Expres '66* debutează prin înfățișarea unui compartiment de cale ferată și prima caracteristică, constantă apoi în întregul reportaj, este încercarea de a schița o psihologie a profesiei. Astfel, din enumerarea caracteristicilor comune ale feroviarilor, veșnicul lor cutreer pe calea ferată, comuniunea de preocupări, conduc la conturarea unui portret colectiv al feroviarului, portret care, apoi, pe parcurs, se particularizează în aspecte individuale: revizorul de linie, conducătorul locomotivei Diesel, impiegații de mișcare din lumea triajelor etc. Examinarea feroviarului din unghiuri diverse, cunoașterea intimă a muncii acestuia, îi permite tînărului reporter să se încerce în schițarea psihologiei profesiei. Ea e surprinsă în gestică ce apare reporterului de o „*înfelepciune bătrînească*” sau în caracterizări care, de astădată, părăsit fiind domeniul minuției tehnice, sînt generale și vagi. Astfel feroviarii sînt „bonomi, altruști și volubili” de o „volubilitate aparte însă, mai mult spirituală decît fizică”. Aici efortul de investigație s-a oprit la datele exterioare, iar fantezia nu mai e sprijinită pe cercetare, astfel că sferturile ei în direcția caracterizării pregnante nu sînt întotdeauna cele mai fericite. Alte ori însă (în *Oameni și poduri*) efortul spre investigația psihologică, efort sprijinit, de astă dată, pe date concrete, e adîncit și dă bune rezultate. Feroviarii muncitori însărcinați cu repararea podurilor, „specialiști-podari” dobîndesc, datorită profesiei lor care îi însingurează, o psihologie aparte. Intii, ca o primă caracterizare, nomadismul. Casa lor e o casă pe roate, azi pe un șantier, mîine pe altul, la sute de kilometri, principalele evenimente ale vieții lor se petrec pe șantier, ceace îi transformă pe podari într-o mare și unică familie, atentă și sensibilă la toate evenimentele întimplute unui podar la sute de kilometri. Aici profesia îi transformă și îi cizează pe oameni, le dă o amprentă specifică, aparte. Bine, s-ar putea spune, dar unde e reliefată aici amprenta noului? Ea apare marcată vizibil, dar fără ostentație. Începînd cu mecanicul, mai de grabă zis electricianul locomotivei Diesel, aici nu e vorba numai de perfecționarea locomotivei, de modernizarea mijlocului de transport, ci de ceva mult mai important, de modificarea structurală a omului însuși. Ridicarea sa pe scara perfecționării profesionale duce la mutațiuni valorice, caracterologice, „*firea emancipată a omului cărui parcursul rapidă a multor trepte ierarhice i-a inoculat o încredere firească în propriile forțe*”. Noul apare și în aspectele cele mai periferice ale profesiei feroviare, acelea ale desîșurării muncii anonime a revizorului de cale ferată, odinioară izolat în cantonul său pustiu, iar astăzi la curent cu noutățile din întreaga lume.

Victor Kernbach e, mai intii, un vizual, iar contrastul între trecut și viitor se evidențiază, mai ales, prin opoziția între ceace se vede și ceace a fost. De aici și titlul evident al titlului pe care îl poartă reportajul: *Lumini pe strada mare*. Într-unul din bunele capitole ale reportajului contrastul între vechi și nou îl conduce pe reporter la aventuri polemice. Strada mare de odinioară din Irgurile Moldaviei, citeva dughene mizere, e opusă arterei moderne din zilele noastre, noilor și masivelor construcții edilitare. Rîtmul vertiginos al construcțiilor noi în orașele Moldaviei „*noile constelații urbane*”, cum poetic le denumește reporterul, sînt, de altminteri, subiectul unui comentariu continuu entuziasmat, euforic. Transformarea peisajului urban e comentată în maniere diverse. Comentariul începe, astfel, cu amintirea unui citat din Vlahuță, din *România pitorească*. Pe atunci, pe cînd Vlahuță își scria notele sale de călătorie, Oneștii apăreau în ele ca un simplu sat, veche așezare de răzeși. Astăzi reporterul surprinde cu incintă panorama în veșnică și trepidantă transformare a orașului, „*Onești, oraș al chimiei și electricității*”. Dar, cînd e vorba ca să ne introducă în această lume a noului, sesizat în aspectul său mai pregnant, acela al industrializării, eforturile sînt mai puțin fructificate. Chimia? Un portret, mai de grabă o schiță, a unei tinere inginerie localnice. Electricitatea? Cîteva cifre statistice despre barajul de la Bicaz, convorbirea cu un tinăr care s-a urcat pe Coahlău și descrierea unei navigațiuni pe

marca artificială, pe lacul de acumulare al barajului. Toate făcute dezinvolt, sprintar, cu un stil lejer, atrăgător, care lasă să zburde fantazia reporterului, dar care propriu-zis, despre baraj ne spune prea puțin. Informația solidă, documentată se pare că aici, ca și aiurea, îl interesează pe reporter mai puțin, anecdotica și comentariul *nu-i vorba interesant*, primează. Imaginea noului apare astfel prea generală și deci aburită și aproximativă.

La prima vedere s-ar părea că modul cum reflectă noul cartea de reportaje a tinărului Mihai Negulescu nu ar fi cea mai esențială problemă pe care o ridică acest reportaj. Oașul, depresiune muntoasă din nordul Ardealului, e cunoscut, sau mai bine zis era cunoscut, mai cu seamă prin pitorescul portului său, prin instinctele agresive ale feciorilor săi, mai apoi. Aici noul și-a făcut apariția mai încet, mai pe indelele, dar a-l căuta, a-i sesiza coordonatele a fost totuși una din preocupările permanente ale reporterului. O bună metodă mi se pare aceea de a căuta descoperirea firii oamenilor din Oaș, în studierea adincită a folclorului. Atenția de care se bucură cîntecul popular în cartea lui Negulescu e constantă, iar comentariul reporterului e, îndeobște, bine venit și aduce o contribuție remarcabilă la cunoașterea oamenilor și a locurilor din țara Oașului. Aici, ancestrala sărăcie a locurilor a seos mai evident la lumină ascuțita luptă de clasă între „bocolani” și săraci, iar cîntecele populare din partea locului sînt pline de răsunetul acestei lupte neîmpăcate, ca și de slăvirea mindriei și dirzeniei oamenilor de aici: „*Oșania nu-i ocară / Inima-i de foc și pară / De-o aprinzi, arde o țară*”. După această prealabilă fixare a particularităților regiunii, Negulescu împinge investigația la examinarea transformărilor oamenilor. El arată, că agresivitatea cunoscută a celor din Oaș nu își are obirșia într-un fond de primitivitate și impulsuri anarhice ci în exploatarea nemiloasă a lor de către capitaliști. Bogăția țării Oașului, pădurile, au prilejuit exploatarea forestiere sălbatice, sărăcia silindu-i pe flăcăii din Oaș să-și caute de muncă oriunde numai acasă nu.

În contrast cu vremurile vechi, a căror descriere ocupă locul de căpetenie în economia reportajului, reporterul ne înfățișează aspectele de azi ale vieții noi. Se pare însă că aici efortul a mai slăbit din intensitate și rezultatele nu sînt de aceeași calitate artistică. Pornindu-se de la o constatare reală, risipirea neștiinței de carte, dragostea pentru lectură, reporterii au înscris în canoanele artei lor, ca o regulă obligatorie, popasurile în bibliotecile sătești și o discuție mai mult sau mai puțin revelatorie cu bibliotecara, sau considerații marginale, mai mult sau mai puțin miezoase, însălate pe cotorul buletinelor de lectură. Nici Negulescu nu scapă acest prilej și-o vizită în librăria din Negrești îi oferă ocazia să noteze cărțile pe care cititorii ar dori ca să le găsească în librărie. În subsolul paginii (125) o statistică ne învederează „*setea de lectură a oșenilor*”. Efortul spre sesizarea noului e redus aici la adoptarea unui șablon. Dar aceasta înseamnă reeditarea unor procedee și lăsarea altor aspecte în conul de umbră. Ne-ar fi plăcut, de pildă, ca interesantele considerații asupra firii oșanului să fi fost continuate și spurite, cu observații asupra transformărilor caracterologice ale oamenilor survenite astăzi. Dar eforturile, în această direcție, sînt sporadice și aproximative. Reporterul i-a surprins de pildă, pe oșani, la o oră de agricultură, a poposit, nu știm dacă pe indelele, într-o gospodărie agricolă colectivă (la Turț), unde ne vorbește mai mult de planurile de viitor ale colectivelor; însirșit, la Negrești, preocupările edilitare ale orașelului îi sollicită atenția, iar la Bixad constată cu satisfacție că apa minerală aparține astăzi poporului și nu răposatului conte Szantvanjy. Acestea toate sînt și firești și adevărate. Dar, în efortul său de investigație nu i se pare oare reporterului că a descoperit cam puțin?

Răspunsul la această întrebare, care nu îl privește numai pe Negulescu, e legat de examinarea mijloacelor literare pe care le folosesc cei trei reporteri, de măiestria lor literară, de înclinația spre un procedeu literar sau altul.

E aici prilejul nimerit să stăruiem, mai pe indelele, asupra unei scăderi care, într-o oarecare măsură o găsim la toți cei trei autori: delictarea artă a portrelului. Dacă într-un reportaj jurnalistic, informativ, portrelul poate fie să lipsească, fie să se rezume la o schiță mai mult sau mai puțin vie, lucrurile, cred, se schimbă în reportajul literar. Căci de îndată ce reportajul e „literar”, iar literatura e arta care are în centrul obiectivului omul, imaginea realității ar fi considerabil diminuată dacă omul și mai cu seamă, aici, omul de azi, nu ar sta în centrul reportajului. Cum stau lucrurile în scrierile de care ne ocupăm aici?

Expres '65 izbutește, cum văzurăm, să schițeze trăsăturile definiției ale unei psihologii colective. Mai puțin a stat în atenția reporterului fixarea unor individualități distincte. Cînd se încearcă în această direcție, rezultatele sînt inegale. Să le amintim, întii, pe cele bune. De pildă, elocventul contrast între trecut și prezent, realizat aici prin comparația între acarul Păun, cel care odinioară trebuia să fie găsit vinovat de cunoscuta catastrofă de cale ferată de la Vintileanca, și imaginea unui feroviar reprezentativ al epocii noastre: împieșgatul de

mişcare Nicolae Danciu. Acesta a preferat să moară decît să predea cheile de la casa de bani ale stației. Atractivă și instructivă e și înfățișarea portretistică a mecanicului și fochistului Gheorghiu Suru și respectiv Alexandru Stanciu, oameni reprezentativi ai muncii lor pe care reporterul i-a însoțit pe o locomotivă. În reportajul lui Victor Kernbach portretele sînt rare și, îndeobște, se rezumă la scurte schițe, din fuga condeului. Reporterul, în veșnicul și probabil grăbitul său cutreer, a schimbat o vorbă două cu cițiva oameni pe care i-a crezut mai reprezentativi și dialogul e aproape singura posibilitate pentru a ne informa ce cred și pentru ce muncesc acei oameni. Uneori portretul e vag, generic („inginerul”, „brigadierul”, „președintele”), iar atunci cînd el depășește însemnarea fugară sporește regretul că nu e adîncit. Așa e tînăra chimistă Constanța de la Onești, sau, la Roman, un tînăr brun, Niculae, unul blond, Duca, muncitorii la agregatul de laminare etc. Aici pitorescul, anecdotica, referire la o amintire livrescă dau vivacitate dialogului dar nu scoț în relief personalitatea personajului. La Birlad, reporterul se întâlnește cu un tînăr moldovean din nord care, în două trei propozițiuni, îi povestește cum a ajuns muncitor, venind de la țară. Întîmplarea care ar fi putut fi adîncită, e expedită. Studiul îndelungat al unui om nu îl preocupă pe reporter decît în mică măsură. Puținătatea portretelor o întîlnim și în cartea lui Negulescu și e păcat, pentru că atunci cînd efortul de investigație și caracterizare se îndreaptă în această direcție rezultatele sînt bune. Iată, de pildă, imaginea medicului Pop Vasile, născut în Bixad și întors ca medic în comuna sa natală. Aici, se încearcă, fugar și explicația încetării nefastei tradiții de a se „cușita” a oșenilor. Viața a devenit mai bună, arată tînărul medic, datorită și educației sanitare, ea prețuiește și e prețuită mai mult decît odinioară. Haïdu Iuliu de asemenea omonimul celebrului minier din Valea Jiului, fochist pe trenul forestier, mecanic apoi la instalația de forjă de la gaterie, are nu numai o autobiografie bogată, ci concentrează, în persoana sa, cinstea și demnitatea proprie oșenului.

Dar, în pofida reușitei parțiale a unor schițe de portret, cred că în general, în reportajele amintite, arta portretului e, încă nemulțumitoare. La Romulus Rusan și Mihai Negulescu se pare că din lipsa unei măestrii artistice mai accentuate, iar la Victor Kernbach din cauza expeditiei portretelor. Documentarea s-ar cere înțelegea nu numai ca o frecvență mai mult sau mai puțin regulată a unor uzine, gospodării colective sau instituții, ci și ca o reliefare a unei capacități care ține de meseria reporterului: aceea de a ști să intri în vorbă cu oamenii, cu oameni interesanți remarcabili, reprezentativi. Dacă te gîndești bine, nici un om nu vrea să candeze la anonim, ceea ce i se cere reporterului e să-l descopere pe omul de azi, în ceea ce are mai semnificativ. E o încercare care nu se poate face din fuga condeului. Eforturi mai adîncite, mai constante, preocupări continue, în această direcție, se dovedesc necesare. Noul nu se manifestă numai în blocurile care se ivalță pretutindeni. El apare mai semnificativ în sufletul oamenilor. Artă reporterului trebuie să-l descopere și aici, sau, mai bine zis, mai cu seamă aici.

Una din caracteristicile, am zice principala caracteristică a reportajelor lui Victor Kernbach și Mihai Negulescu, e izbucnirea puternică, frecventă, a temperamentului poetic și, adesea, a capacității poetului de a descoperi imaginea noului și de a o releva pitoresc, plastic, atrăgător. Intuiția artistică a poetului descoperă într-un fapt mărunț o semnificație care îi scapă celui inclinat de a judeca totul numai sub înfățișarea concretului sau a raporturilor matematice. Iată, la Victor Kernbach, un exemplu, între multe: la Onești, în vatra vechiului sat de odinioară, acum în paragină; lîngă el se înalță noul oraș; un puștiu de o șchioapă, îl îndeamnă pe reporter să se ducă să bea apă în oraș căci aici ea nu e: „potabilă”. Nu e vorba numai de însușirea unei terminologii de către un ține el de o colitură radicală, din beznă spre civilizație. Kernbach a reușit dealtminteri, chiar dacă uneori plutește la suprafața lucrurilor, să scrie o carte vie, interesantă. Stilul său excelează în varietatea mijloacelor compoziționale, trăsătură care nu o găsim, de pildă, la Romulus Rusan, a cărei compoziție literară e amenințată uneori de repetiție și monotonie. Adesea, în stilul lui Kernbach revine cultura livrescă a autorului. Fervoarea și entuziasmul reporterului acordă stilului său nimerite accente polemice. Iată, de pildă, o diatribă împotriva falsului romantism, atît de propice, în trecut, Moldovei. În locul poeziei ruinelor, reporterul se declară adeptul spațiilor verzi, a poeziei moderne a blocurilor. Preocuparea pentru imaginea plastică reprezentativă o găsim și la Mihai Negulescu. Iată, de pildă, arborele care servește astăzi, cu trunchiul scobit, ca jgheab de adăpat pentru vite, într-o gospodărie colectivă. Odinioară, cu trunchiul înfipt în pămînt, el servea ca stîlp de hotar despărțitor între două terenuri de pămînt, pentru statornicirea întînderii floacăruia se purtasera nesfîrșite judecăți. Odinioară motiv de gîlcoavă, astăzi el servește unui lucru de strictă utilitate, fiind o pildă elocventă a transformărilor survenite.

Dar invederarea laturii poetice a stilului celor doi reporteri in contrast cu trăsăturile mai sobre ale stilului lui Romulus Rusan, devin mai vădite in limbaj, in vocabular. Ca figură de stil toți trei reporterii cultivă, cu predilecție antiteza. Antiteza scoate mai evident in relief contrastul între trecut și prezent. Minuirea sa conduce însă la reliefaarea unor proceeede distincte, felurite.

La Romulus Rusan antiteza scoate in relief, pe un plan mai larg, contrastul care a intervenit in viața muncitorilor de la C.F.R. Intra-un capitol de început al reportajului, cutoresul prin atelierelor de reparații C.F.R. (A.M.C.-ul) amintește viața grea de odinioară a feroviarilor. Alteori, in „depoul alb”, modernizarea locomotivelor, trecerea la locomotiva electrică Diesel, scoate in relief contrastul între locomotiva cu aburi și cea electrică un contrast care nu se rezumă numai la datele exterioare, ci caută să împingă analiza și mai adinc, la transformările survenite și in comportarea oamenilor, a noilor mecanici cu o tehnică avansată. Antiteza este folosită de Victor Kernbach cu o preferință evidentă pentru viziunea globală, fresca de mare întindere. Poetul se simte evident atras de pitoresc, de situații caracteristice și, într-o plimbare pe lacul de acumulare de la Bicaz, după ce își exprimă ferveea sentimentelor nu uită să scoată in relief un fapt semnificativ. Pe bordul navei, alături de el, se află un țăran care îi povestește, imperturbabil, că in momentul convorbirii navighează tocmai pe deasupra fostei lui grădini. Contrastul între mentalitatea îngustă a fostului proprietar de pământ și dezvoltarea noului muncitor e astfel exploatată cu suculență. Kernbach e de altfel singurul din cei trei reporteri care stăpânește umorul ca și arta divagației, amenințată însă uneori de anecdolica nesemnificativă.

Notabilă e apoi, la Kernbach, mai ales, folosirea hiperbolei. Sub ochii reporterului totul apare dilatat, cu dimensiunile mărite, spre colosal. Oneștiul e astfel „marele oraș” clădirile sint „uriaeș”, ceea ce nu le împiedică să aibă o „delicatețe magnifică”, vitrinele sint „de cristal” și au suprafețele „imense”, tot „imense” sint și blocurile din Piatra-Neamț și, înflșrit, palatul telefoanelor din urbe e „uriazș”. Hiperbola constantă ademenește și reține ochiul reporterului care ne înfățișează peisajul in transformare, dar care își îndreaptă atenția mai puțin asupra noului in aspectele care nu sint imediat vizibile, in sufletul oamenilor. Această primejdie a hipertrofierii o regăsim și la Mihai Negulescu. Reportajul său e invadat stăruitor de dimensiunea pitorescului. Se simte bine că pentru reporterul descins in țara Oașului, ținutul și oamenii săi l-au fermecat. Multe din bunele pagini ale reportajului sint închinată astfel cîntecelor populare, descrierii bătrîneții ceteri cu care ele se cîntă, analizei dansurilor proprii Oașului, peisajului local. Ca și lui Victor Kernbach, ceea ce li putem solicita lui Negulescu nu e o demolire a entuziasmului, ci o îndreptare a lui de la ceea ce e vizibil spre ceea ce e semnificativ. Revenind la Romulus Rusan, al cărui mod de a concepe reportajul ni s-a părut cel mai nimerit, credem că putem reproșa încă scriitorului o relativă sărăcie a mijloacelor de expresie. Relatarea celor descrise e îndeobște corectă, aspectele semnificative sint sesizate cu promptitudine, analiza psihologică a personajelor a însă deficitară, limbajul artistic e susceptibil de perfecționări multiple.

Desigur că toate aceste observații și încă altele care s-ar fi putut face nu umbresc meritele acestor cărți de reportaje. Ceea ce se poate solicita e însă o exigență artistică mărită. Ea nu se raportează la formularea stilistică, pe alocuri și ea criticabilă, ci mai ales, la necesitatea unei adinciri a cercetării realității. Numai astfel reportajul literar, scoțind in relief aspectele cele mai caracteristice ale noului, poate cu îndreptățire revendica calitatea sa de operă literară majoră.

TRAIAN LIVIU BIRĂESCU

PAUL IORGOVICI

Schița biografică și câteva probleme nerezolvate

*„Schintea ce s-a aprins în mine la Roma nu
a pot stinge și ardouea cătră iubita mea Nașle nu
a pot stîmpăra altfel, decît prin scrisorile mele
aceste...”*

La 10 mai a. c. se împlinesc 200 de ani de la nașterea învățatului cărlurar bănățan Paul Iorgovici care, prin valoroasele sale „*Observații de limba rominească*”, apărute la Buda în anul 1799, și-a asigurat un loc merituos în istoria culturii și chiar a literaturii rominești incipiente, prin năzuința lui accentuat patriotică de a contribui la formarea unei limbi literare-științifice, capabilă să exprime cele mai alese sentimente, dar îndeosebi ideile științifice ale vremii.

Apariția lui Paul Iorgovici noi am vrea s-o lămurim prin biografia lui, prin originea familiei lui, prin venirea ei în Banat și prin școala făcută de el independent de orice influență de afară, cu atât mai puțin provocată de vreun curent cultural inexistent pe atunci la noi.

Tatăl său, preot în Vărădia începînd cu anul 1740 și abia sosit din Oltenia cu familia sa, nu a avut de unde primi un imbold extern pentru a-și crește la școli acest al treilea fiu al său, decît minat de dorința de a-l face și pe el ca pe ceilalți doi, preot sau poate învățător, ca să-i asigure existența. Este cunoscut că mai departe, la studii medii, nu l-a dat decît la insistența altora. Să fi avut totuși ca mobil conștiința lui că e de origine nobilă și boierească, chiar de membru al familiei Brincoveanu, cum ne asigură o variantă biografică, ce pretinde a reproduce o tradiție familiară? Noi nu credem aceasta din mai multe motive. Mai întîi, originea nobiliară ardeleană a unui prelins strămoș Iane*), care ar fi fugit din cauza „persecuțiunii religioare a principilor calvini”, poartă prea vădit pecelea a ceva livresc și nu popular, ea fiind născocită de biograful Tincu-Velea, poate avînd la bază de fapt o tradiție familiară ca attea alte familii de țărani bănățeni imigrați în Banat în cursul secolului al XVIII-lea, cu o anumită tendință de a-și descoperi un strămoș de viță mai înaltă. În al doilea rînd, predicatul de Brincoveanu, „primit” după căsătoria cu o tinără din familia Brincoveanu în România de atunci, unde „stabilindu-se și cumpărîndu-și unele bunuri” (s. n.), dau dovadă de îndoială chiar la născocitor că el însuși cu greu își putea explica cum ar fi putut intra cîineva în bogata și influenta familie boierească a Brincovenilor. E și neobișnuit ca cîineva, fără a fi intrat ginere în casă, să preia numele familiar al soției sale. Și, în sfîrșit, cine și-ar putea imagina ca un Brincoveanu refugiat pe teritoriul austriac, mai ales după ce voievodul Constantin Brincoveanu fusese cîțva timp pe partea austriecilor în războiul acestora cu turcii, să se mulțumească aci, la Vărădia, cu situația unui simplu jobag, și să nu reclame respectarea privilegiilor lui de clasă de către curtea din Viena. Avem un caz oclatant în această privință în strămoșul Bredicenilor Iugojeni, care a mers

*) Un biograf zelos crede, pueril, a-l fi descoperit într-un Iane de pe la 1582, colaborator al lui Corad, zînd în tradiție se spune exprsa că Iane al nostru era moșul lui Marcus, tatăl lui Paul.

pină la împăratul la Viena pentru a-și asigura în mod provizor o „subsistență”. Și ce boier va fi fost un Brediceanu pe lângă acei vestiți Brincoveni !

Noi credem că toate acestea nu sînt decît o legendă explicativă fie a familiei, fie mai ales a unor străini de familie, care au încercat să lămurească pur și simplu supranumele ce arată locul de obîrșie al familiei, care aici în Banat a primit apoi numele de Brincovean de la satul lor oltean Brincoveni din fostul județ Romanați. George respectiv Gheorghe, tatăl lui Marcu, e un bufan venit la Vărădia, fără nume de familie, unde i s-a zis Brincovean ca în cazuri analoge Mărginean, Vărădean, (la Varcovăji) etc. Că moșul lui Paul Iorgovici, Gheorghe, n-a avut nume de familie ne-o dovedește felul cum acest nume de Iorgovici s-a dat tatălui, cărturarului Marcu, care acesta tot fără un nume precis de familie a făcut cursul de teologie la Carlovei, dacă de fapt l-a făcut. Ipocristul de formă precească al lui Gheorghe, „în țară”, este Iorgu sau Iorga. Acestuia i s-a adăugat sufixul patronimic sîrbesc — *ovici* — pentru a fi numit după obiceiul sîrbesc printr-un patronim.

Și făcînd această constatare putem să mai răspundem la o întrebare de asemenea rămasă deschisă, anume cînd a venit familia Iorgovici la Vărădia. Date fiind pricinile pentru care au fugit toți bufenii veniți din Oltenia, familia Iorgovici s-a refugiat în Banat deodată cu ei, adică după 1738. Aceasta pare a se confirma și prin alte două fapte. Mai întîi Marcu, care s-a născut la 1712, ajunge cam tîrziu preot, abia la 1740, cum am spus mai sus, deci doi ani după sosire. Apoi, nu mi se pare fără tîlc împrejurarea că un „dascăl venit în țară” se oprește tocmai și numai la preotul Marcu, pentru a fi angajat de acesta să-i învețe pe cei trei fii ai săi și pe un nepot scrisul și cititul. Va fi țînt Marcu Iorgovici încă legături cu satul de origine? Se prea poate, fiindcă la plecarea sa din sat el era, de 26 de ani. În orice caz Marcu avea încă vie în amintire viața lui din Brincoveni, ca să se bucure că a găsit un compatriot pentru instrucția fiilor săi. Astfel școala bănățeană sătească a austriecilor, chiar dacă ea a luat ființă încă de pe la 1763, nu a putut să joace rol în creșterea lui Paul Iorgovici ca să ne mai punem problema ei în aceste rînduri.

Dacă Paul Iorgovici a urmat școala trivială orășenească din Virșeț terminînd-o la vîrsta de 12 ani, dascălul a venit la Vărădia cel mai tîrziu prin 1772—73. Întregul merit de pînă aci în „școlăria” lui Paul Iorgovici îl are venerabilul său tată Marcu.

★

De aci încolo tînrul școlar „talentat” își va lua zborul antrenat în altă lume decît aceea de exclusivă ocrotire a tatălui.

Cu regret trebuie să constatăm aci că cercetătorii noștri mai noi nu au adus aproape nimic nou în ce privește viața literatului bănățean, față de primele două relatări de la 1862 respectiv 1865. Prin calcul putem doar fixa anii de studii în felul următor : 6 clase gimnaziale la Seghedin, 2 ani de filozofie la Pojon (?) și 3 ani de drept la Budapesta ; la vîrsta de 23 de ani, a terminat studiile devenind notar jurat.

De la Budapesta va trece pentru un an la Viena ca să studieze dreptul austriac, deci în 1787. Dar se pare că în același an el pleacă la Roma.

Am ajuns astfel la un moment de extremă importanță pentru Paul Iorgovici. Pînă la această dată el nu a avut ocazia să facă cunoștință cu niciunul din corifeii școlii ardelenne. Dar a putut lua cunoștință de gramatica limbii rominești a lui Micu și Șineai în limba latină, apărută la Viena în 1780. *)

Hotărîrea lui de a primi invitația celor trei prieteni, rămași aci necunoscuți, din care unul era romîn, ar putea apare aventuroasă, văzută cu ochii noștri de azi. Cunoșcînd însă spiritul timpului, — sîntem în epoca luminismului —, și aducîndu-ne aminte că un lanțman de-al lui, Dositei Obradovici „s-a aventurat” tot astfel înspre necunoscut, numai și numai de dorul de a învăța, gestul lui Paul Iorgovici nu trebuie să ne surprindă.

Se pare că la această dată „juratul notariu a preamăritei tabule de județ” a trecut printr-o puternică criză sufletească. Încă din anii de elev el va fi avut conflicte cu colegii săi cu blazoane nobiliare și va fi avut de suferit și de pe urma situației sale de iobag, cu deosebire la Budapesta, ca student în drept, căci chiar pe atunci avusese loc marea răscoală a lui Horia, și se știe că studențimea este un sensibil seismograf al evenimentelor mari. Și chiar dacă am admite că trăia cu totul absorbit în studii, momentul a trebuit să-l determine la o cumpănire a lucrurilor, cumpănire care îl va fi determinat să facă balanța aplecată spre suferințele poporului său, spre problemele poporului său asupra. Trezit astfel

*) Poate că a cunoscut și țînt și de *Observațiile* lui Ienăchija Vacărescu: identitatea de titlu a celor două lucrări ar fi un indiciu.

la conștiința sa de român el trebuie să se fi hotărât de pe acum — era doar în pragul maturizării la vîrsta de 23 de ani — să caute argumente istorice și apoi de limbă pentru a justifica dreptul nu numai la viața biologică, ci și la libertate și cultură a poporului său. Altfel nu ne putem explica, de ce activitatea lui de mai târziu este închinată exclusiv acestor probleme.

El trebuie să fi simțit un gol în tot ceea ce îi oferiseră studiile juridice de pînă aci, și să ahtieze după noi adevăruri, pe care le putea descoperi știința istoriei și a limbii.

Roma era focarul de cultură și știință cel mai imbielor, o putea afla de pe urma celor care trecuseră pe acolo, iar limba italiană soră, modelul de urmărit pentru a perfecționa limba sa românească, săracă în vocabular. Și el a reușit să acumuleze acolo cunoștința noi, revelatoare pentru el atît pentru a dovedi gloriosul trecut al poporului căzut de la gloria străbunilor și originea măreață în ochii lui a limbii populației din Carpați.

Totuși se pare că el nu se mulțumește numai cu atît. Franța marelui revoluții burgheze cu drepturile omului — importante mai ales pentru un jurist — l-a atras desigur în mod irezistibil, cum îl va fi ademinit nu mai puțin și cunoașterea unei limbi surori și mai dezvoltate, aproape de perfecție, după părerea enciclopediștilor. De aceea după trei ani petrecuți la Roma se va îndrepta spre Parisul în clocot. Marca enciclopedie îl va fi uimit cu bogăția vocabularului limbii franceze intralită, încît progresul unei limbi va deveni în concepția lui pentru totdeauna, și nici nu va mai fi altceva, decît îmbogățirea lexicală a unei limbi.

Ce-l va fi determinat după toate acestea să mai treacă și Canalul Mîneci, nu o vom ști poate niciodată. E totuși ciudat că face perfect aceeași rută ca și Dositei Obradovici și pîosește la Londra exact 11 luni ca și acesta. După întoarcerea lui la Viena, la sfîrșitul anului 1793, sau începutul lui 1794, activitatea lui devine febrilă: în calitate de corector al tipografiei el sprijină un ziar românesc al lui Molnar — Pinariu, face parte împreună cu acesta dintr-o societate, se pare, cu baze francmasonice, mișcare cu antene pînă la Sibiu; scoate un calendar literar pentru anul 1794 pe seama „norodului slavenosîrbesc și rumineș”, în care publică — ca prima și unica lui lucrare beletristică — în traducere „*Cei doi excessivi a amerii...*”, în care apar deja neologisme formate de el atît de abundente mai târziu.*)

Se simte aci la Viena atît de mult în elementul său, încît nici prin gînd nu-l trece să plece. În zadar încearcă episcopul Vîrșăului, Iosif Joanovici Șacabent, să-l atragă oferindu-i postul de avocat al diecezei, probabil bine plătit. A fost nevoie de intervenția energetică a tatălui octogenar ca să cedeze în sfîrșit și să vină pe la mijloc anulul 1796 la Vîrșău. Aci apoi, în doi ani și jumătate, după propria lui mărlurisire, el termină glosarul său, din care cunoaștem azi doar partea inferioară păstrată în „*Exemplurile*” din *Observații*. Trebuie deosebit subliniat enormul efort depus într-un timp atît de scurt și care, poate, trebuie explicat așa că la el va fi început să lucreze încă din anii petrecuți la Roma.

Și aci trebuie să ne oprim puțin asupra unei probleme dificile. S-a susținut, probabil după informația nepotului Iosif, fostul profesor de la Institutul „preparandial” din Arad, că Paul Iorgovici ar fi avut gata de tipar, la 1799, un *dicționar în patru limbi*, pe lângă glosarul amintit. Presupunerea aceasta pare a fi confirmată de însuși textul literatului nostru din *Observații*. Anume la pag. 29 Paul Iorgovici spune: „*Care cuvinte (cele ce sînt în limba cea veche) eu le-am pus în Dicționarul meu cel voi da în tipari cu ajutorul patronilor mei*”. Fraza aceasta, scoasă așa din context, pare într-adevăr a confirma aserțiunea. Nu însă dacă o vom așeza în context, căci Iorgovici spune mai departe: *Dicționarul acela care va fi înscris (s.n. va fi intitulat!) Glossariu, adică carte scurtă de cuvinte, în care să tilcuiesc nomine și vorbele cele de acum după pîderea rădăcinii din limba cea veche...*” Aceasta dovedește că și în fraza precedentă trebuie să înțelegem sub cuvîntul de Dicționar, și

*) N. A. Ursu într-un articol: „*Un calendar istoric-literar publicat de Paul Iorgovici*”, publicat în *Limba română* nr. 3 1963 dovedește cu argumentări de natură lingvistică solide că acest calendar a fost în întregime redactat de Paul Iorgovici, și noi ne bucurăm îndeosebi de o nouă pagină de glorie pentru cărturarul bănațean. Avem însă unele rezerve:

1.) Cu greu a putut Paul Iorgovici să primească postul de corector într-un timp atît de scurt: a venit din Anglia după snapreșee luni petrecute acolo, după depotarea lui Ludovic al XVI-lea, întimplată la 21 ianuarie 1793; chiar dacă a sosit înși la Viena în cursul lunii decembrie același an, el nu a avut timp să redacteze un calendar întreg, care de obicei se pîrștea încă dela Crăciunul (25 dec.) anului precedent.

2.) Paul Iorgovici, care a fost la început cancelist apoi după o oarecare trecere de timp, „hokontepist” și poate concomitent corector la tipografia Ilirică, nu a putut ocupa aceste posturi atît de repede, cum ar dori autorul articolului. Așadar, noi credem că traducerea „istoriolei” ar putea fi considerată ca sigur tradusă de Paul Iorgovici, nu însă întreg textul calendarului.

glossarul, și nu un dicționar aparte. Și cui nu-l ajunge acest argument îi mai servim un text din *Observații*, pag. 32: „...eu... am pus osteneala a îndrepta *limba mea*... și *am alcătuit... o carte de cuvinte luate una dintr-alta* cu întreaga filicuire a lor”. (s.n.)

E clar, Paul Iorgovici nu a scris nici un dicționar ci doar un *glosar* cu corespondențele în patru limbi, al neologismelor formate de el și așezate „pe rădăcini” firește în mod alfabetic.

★

Răsplata acestui minunat efort explicabil numai prin profunzimea lui „ardoare” către „Nația” sa a fost pe cât de fulgerător pe atât de uluitor, în sens negativ. Dușmanii „Nației” sale și ai lui personal, nobilimea privilegială, a procedat categoric și la rezezeală, și nemai-așteptând judecarea procesului intentat a reușit să determine autoritatea comitatensă să-l întemnițeze înaintea pronunțării judecării. Aceasta nu a fost posibil decât în lumea administrației, împinzită de o rețea de spionaj cu ajutorul căreia împăratul Francisc II, îngrozit de urmările revoluției franceze, înțelegea să-și asigure domnia șubredă. Un astfel de spion trebuia să fi fost și acel cineva ce se numea Zsiday și care a provocat și devastat casa inculpatului om de drept.

Nu știm cu precizie unde a trăit Paul Iorgovici după această catastrofă din viața lui, care se pare că l-a abătut pentru totdeauna, contrar afirmației unora dintre cercetători că ar fi continuat să lucreze mai departe la glosarul său, de la preocupările lui dragi. Unii susțin că el ar fi petrecut pînă prin 1802 la Timișoara. Dacă acest lucru se va dovedi exact, atunci vom avea și explicarea unui alt fenomen, anume acela de mișcare de reînnoțire culturală românească, ivită cam în acest timp la Timișoara, mișcare ce se crede a fi fost inițiată de Mihail Roșu-Martinovici și continuată de Dimitrie Tichindeal. După părerea noastră Mihail Roșu a fost o personalitate prea puțin pronunțată, un om prea modest și prea nehotărît ca să fi putut deveni șeful unei astfel de mișcări.

Pe de altă parte Tichindeal cunoaște, la 1802, pe înțeleptul și prea învățatul Paul Iorgovici ale cărei *Observații* constituiesc pentru el un model de principii de limbă și ortografie, ca să nu tragem concluzia că spiritul rector al acelei mișcări timișorene nu a putut fi decât cărturarul nostru de mare prestigiu și înlocat luptător pentru drepturile poporului său și asiduul cercetător pentru îmbogățirea și înfrumusețarea limbii românești, atât de dragi lui. E desigur aceasta un capitol din istoria culturii bănățene ce se cere lămurit definitiv.

Deocamdată tragicul intrat în viața sa îl va urmări pînă la moartea surprinzătoare la vîrsta de 44 ani neîmplinită, într-un moment de perspective mai luminoase, odată cu numirea sa de director al școlilor naționale grănicerești din Caransebeș.

Neurotul îl va urmări însă și dincolo de mormînt, căci „opul” lui cu atîtea nădejdi de bine exprimate în paginile lui se va împărtași cam de aceeași soartă. El dispare aproape de pe piață. Dușmanii care îi vor fi nimicit multe exemplare au secontat bine: „*Observațiile de limba românească*”, ce-au dovedit din partea autorului lor un simț al limbii aproape neegalat de alții inovatori de limbă românească, nu și-au atins scopul, și n-au avut efectele așteptate asupra contemporanilor, decît cu întîrziere, la Eliade Rădulescu. Pentru compatrioții lui pe care i-a lăsat în urmă cu cel puțin trei generații în ce privește dezvoltarea limbii românești, cu foarte mici excepții, el pare a fi rămas necunoscut vreme îndelungată. Dar cam începînd de la a doua generație și la cele următoare în șir mulți se mîndresc a fi fost aceia dintre „*urmasorii (lui), la care vor plăcea ce e a Nației noastre, și se vor sirgui a mai adauge la folosul Nației*”.

VICHENTIE ARDELEANU

PROFILUL UNUI TEATRU*

Cu stagiunea 1963/1964, Teatrul de stat din Arad intră în al 16-lea an al existenței sale. În timpul scurs de la înființare, prin activitatea sa, teatrul s-a făcut apreciat de spectatori, a reușit să-și creeze un public permanent și credincios și a devenit una dintre cele mai importante instituții de cultură ale orașului. Stagiune de stagiune colectivul teatrului a făcut eforturi pentru a răspunde cât mai mult exigențelor mereu sporite ale publicului spectator, obținând numeroase rezultate remarcabile.

În stagiunea de față, repertoriul Teatrului de stat din Arad cuprinde o listă bogată de titluri. Până în prezent s-a jucat *Grădina cu trandafiri* de Andi Andrieș, revista *De la caz la caz dar cu haz*, *Jocul de-a vacanșa de M. Sebastian*, *Însiră-te mărgărite* de Victor Eftimiu și *Discipolul diavolului* de G. B. Shaw. În continuare, teatrul își propune să prezinte în premieră *Surorile Boga* de Horia Lovinescu, *Pescărușul* de Cehov, *Nu puneți dragostea la încercare* de Basilio Locatelli și una din comediiile lui Shakespeare. În paralel, teatrul va relua unele piese din stagiunile trecute.

În stabilirea repertoriului teatrul a avut câteva criterii al căror fir conducător a fost răspunderea față de imperatiivele actualității. Interesul pentru dramaturgia originală de actualitate s-a manifestat prin includerea în repertoriu a piesei *Grădina cu trandafiri*, iar atenția pentru valorificarea dramaturgiei clasice prin alegerea amintitei piese a lui M. Sebastian; ultima dintre ele fiind cerută, de altfel, de public într-o constatare pe care teatrul a organizat-o cu spectatori săi. Aniversarea a 20 de ani de la Eliberarea patriei noastre de sub jugul fascist va fi sărbătorită de teatrul arădean prin prezentarea în premieră a piesei *Surorile Boga*, piesă a cărei acțiune evocă evenimentele petrecute acum două decenii. Revista *De la caz la caz dar cu haz* inspirată din realitățile Aradului și realizată exclusiv cu forțe locale a răspuns necesităților și preferințelor unei largi categorii de public. Piesa intitulată *Nu puneți dragostea la încercare* este o prelucrare de George Carabin după un scenariu de Basilio Locatelli și includerea ei în repertoriu urmănește să facă cunoscut publicului genul de spectacole teatrale ale comediei dell'arte, familiarizând totodată actorii cu un mod de a juca rar întâlnit astăzi. În fine, pentru a sărbători 400 de ani de la nașterea celui mai mare dramaturg modern, Shakespeare, se va prezenta una din operele marelui Will; alegerea nefiind încă făcută, și un festival Shakespeare care va cuprinde, în afară de spectacolul shakespearean al stagiunii, reluări ale unor spectacole din stagiunile trecute, cu *Othello* și *A douăsprezecea noapte*.

Se remarcă în primul rând bogăția și varietatea repertoriului pe care teatrul și-l propune și, din care, o parte a devenit realitate. O analiză, chiar sumară, scoate apoi în evidență multitudinea de preocupări care au stat la baza alegerii repertoriului și grija cu care el a fost alcătuit. Nu poate fi scăpat însă din vedere faptul că repertoriul nu cuprinde nici o piesă din dramaturgia străină contemporană (Bernard Shaw, chiar dacă a trăit până în 1950 fiind totuși un clasic) deși repertoriul mondial cuprinde numeroase piese de valoare care ar avea ceva de spus spectatorilor arădeni. Se remarcă, de asemenea, o preferință pentru repertoriul care nu pune probleme mai dificile. Piese din repertoriul actualei stagiuni sînt fie dintre cele jucate pînă în prezent de numeroasele teatre din țară, fie dintre cele ale căror autori nu pot suscita discuții. Au fost jucate piese de Shakespeare, Cehov, Mihail Sebastian,

* Teatrul de stat din Arad.

G. B. Shaw. De asemenea, dramaturgia originală recentă putea fi reprezentată și prin alte piese în afara recentei lucrări a lui Anđi Andrieș. În afară de acestea, fără a încerca să ne impunem gusturile, să nu uităm că există și dramaturgi ca Ibsen, Brecht, Dürrenmatt — ca să nu amintim decât câțiva — dramaturgi care, dacă nu sînt întotdeauna unanim apreciați de public, au meritul de a fi spus cu o mare forță anumite adevăruri. Nu este un merit al unui teatru faptul de a face educație preferințelor spectatorului prin a-l scoate din inerția propriilor sale gusturi?

Regizorul Dan Alexandrescu, care semnează regia la spectacolele *Grădina cu trandafiri* și *Jocul de-a vacanța* este întotdeauna fidel textului literar, încercînd, prin linia regizorială imprimată spectacolelor, să scoată în evidență mesajul pieselor. Există însă, la ambele spectacole, pe alocuri o anumită lipsă de ritm, anumite scene care trenează în mod nejustificat. Acest lucru se datorează poate, în parte, și actorilor, nu întotdeauna foarte siguri pe text. Regizorul Nic. Moldovanu, care semnează în această stagiune regia spectacolului *Înșiră-te mărgărite*, a izbutit în mare măsură să creeze atmosfera de basm impusă de textul piesei, fără să neglijeze totuși ei, dimpotrivă, reușind să scoată în evidență anumite aluzii la realitate, pe care piesa le conține.

Teatrul din Arad dispune de un număr de actori cu posibilități remarcabile care fac față în bune condițiuni exigențelor roluri ce le sînt incredințate, uneori depășind chiar, prin interpretare, roluri mai puțin generoase. Se cuvine amintită în primul rînd artista emerită Elena Bodi, care, dacă în rolul Raluca din *Grădina cu trandafiri* a interpretat remarcabil personajul pe linia unui gen de roluri în care are o îndelungată experiență, în rolul Vrăjitoarei din *Înșiră-te mărgărite* a fost surprinzătoare și incedită prin alternanța subtilă, de nevolnicie și satanism a personajului. Costel Atanasiu, pitoresc în rolul lui Alb Impărat din *Înșiră-te mărgărite*, are o creație de o remarcabilă autenticitate în Sava din *Grădina cu trandafiri*. Viorica Popescu, optimistă, și plină de viață în rolul Ancăi din aceeași piesă, a fost nostalgică în rolul Sorica din *Înșiră-te mărgărite*. Victor Ionescu a realizat în rolul lui Ștef din *Grădina cu trandafiri*, un personaj negativ, onctuos și insinuant. Vasile Varganici distribuit în mai multe rînduri în roluri de vizitor timid a avut o bună creație în spiritul textului în rolul dl. Bogola în *Jocul de-a vacanța*, cu rezerva dicțiunii care se cere îmbunătățită. Ion Borsî în rolul unui Făt-Frumos și Ricardo Colbert în rolul Samenul smelilor în spectacolul *Înșiră-te mărgărite* au realizat un bun cuplu; primul intruchipînd un Făt-Frumos fără teamă și fără prîhăni, în întregime alb, de la costum pînă la sunet, în timp ce al doilea a fost mai nuanșat (diferența e impusă și de textul piesei), intruchipînd genul rău, damnat. Gelu Ivașcu în roluri asemănătoare de adolescent timid și reticent, Jeff din *Jocul de-a vacanța* și Mihai din *Grădina cu trandafiri* este autentic și convingător. Lista reușitelor actoricești ar putea fi continuată. Ceea ce se cuvine remarcat este însă în primul rînd faptul că în general se lucrează cu seriozitate și conștiințozitate pentru obținerea unor rezultate cît mai bune.

O contribuție însemnată la reușita spectacolelor o are, după cum se știe, scenografia. În general, scenografiile teatrului din Arad merg pe linia unor decoruri simple, adesea formate din îmbinări de panouri sau elemente de decor cu perdele, ceea ce, în afara faptului că nu aglomerează inutil scena, sînt mai expresive și slujesc mai bine ideea piesei. Astfel de decoruri au realizat Francisc Toth la *Grădina cu trandafiri* și Hanișal Teodorescu la *Jocul de-a vacanța*. Decorurile lui Sever Frențiu la *Înșiră-te mărgărite*, bazate pe stilizarea unor motive de artă populară, au contribuit în bună măsură la realizarea atmosferei, fiind, în același timp, în perfectă armonie cu spiritul piesei (bazată, la rîndul ei, pe prelucrarea și stilizarea unor motive folclorice).

Activitatea teatrului din Arad nu se rezumă însă la realizarea de spectacole. În această stagiune teatrul și-a propus să inițieze, pentru public, un ciclu de conferințe de istoria teatrului care urmează să fie susținut de conferențieri invitați din alte localități. De asemenea, se preconizează înființarea unui studio al tănărului actor.

În afară de activitățile care au drept scop ridicarea nivelului de cultură teatrală la spectatori, teatrul organizează și anumite activități menite să ridice calificarea profesională a personalului din teatru. Astfel, s-a inițiat organizarea unui curs de dicțiune asigurat cu conferențieri exclusiv din cadrul teatrului.

Colectivul teatrului arădan, așadar, depune o activitate intensă cu rezultate adesea foarte bune, lucru concretizat, printre altele, în cele cinci premii obținute la ultimul concurs republican al tinerilor actori (doi actori, un reglor, un scenograf și spectacolul *Antigona* de Peter Karvas, în întregimea lui).

N. CORBEANU

Radu Theodoru: „Interceptarea”*

R'od al preocupărilor din ultima vreme ale autorului, preocupări orientate în două direcții, anume în aceea a însușirii unui limbaj abstract și aceea a însușirii unui stil și unor procedee specifice creațiilor dramatice, nuvela lui Radu Theodoru *Interceptarea* reflectă multe din problemele esențiale destinului său de scriitor. Plecat el însuși din aviație, Radu Theodoru vrea să închine rînduri rupte din inima sa vieții frumoase și eroice a aviatorilor, înălțătoarelor amintiri de zbor, ceea ce în mare măsură izbuteste. Cum însă viața își are complexitățile ei, raportate la orice profesiune, prozatorul încearcă, îndrăzneț, să deslușească sensurile etice mai profunde pe care le pot avea raporturile dintre soți într-o căsnicie amenințată de o criză sentimentală, implicațiile aptitudinilor profesionale și problema terapiei morale a cunoașterii prin artă. Nu cred că unele deficiențe ale acestei nuvele sînt străine preocupărilor semnalate mai sus, în ciuda faptului că frumusețile ei sînt, fără îndoială, condiționate de pasiunea adînc simțită pentru zbor a scriitorului.

În familia și existența malorului Radu Belcătă — eroul nuvelei — își strecoară efectele nefaste rutina. Soția sa, Maria, medie cu nestatornice înclinații în spre specializarea profesională și în spre arta de actor, e pe cale să devină iubita unui pictor despre care ni se spune că slujește adevărul și că are puterea de a arăta semenilor drumul către ei înșiși. Generozitatea artistului și talentul lui îl ajută pe aviatorul victorios, la 8000 de metri, să-i privească pe oameni dincolo de aparențe și să-și înțeleagă datoria morală de a descifra sufletul fermecătoarei sale soții, precum și valoarea de cunoaștere a artei. *Interceptarea* inamicului la înalta altitudine a avioanelor cu reacție, admirabil imaginată prin descrierea unei misiuni într-o noapte de furtună și prin monologul interior al ofițerului, e transpusă simbolic în planul terestru al vieții de familie, unde, însă, eroul victorios e mai mult pictorul Dragomir decît Radu sau Maria.

În efortul de a repudia în scrisul său „o atitudine evazionistă, superficială față de viața familiei”, Radu Theodoru îi pune pe eroi să se caute pe ei înșiși și folosește în acest scop, destul de artificial de altfel, tehnica, nu în tot timpul deplin motivată, a monologului interior. Maria, de pildă, mirîndu-se de sinceritatea și certitudinea dragostei care a unit-o cu soțul, își spune: *„Unde era el cel adevărat și eu cea adevărată, dincolo de toate astea? Unde eram? După un an sau poate după doi, sau poate după trei n-aveam ce să ne mai spunem”*. Ca și cînd personalitatea, caracterul omului ar preexista și s-ar ascunde misterios și nu se formează mereu, clipă de clipă!

Dacă am admite premiza egotică, individualistă a Mariei, atunci dragostea, simulacru al vanității, este doar curiozitate și durează numai cîtă vreme nu izbutim să descifrăm personalitatea partenerului, cît timp acesta nu se știe ascunde și minți. Există o inerție „o zonă amorțită” în dragoste ca și în viața de toate zilele, dar nici într-un caz nu în „cloroformul” activității sau în „anestezia acțiunii” nici în metaforica „matematică care-l (sic) conduce în noapte, care-l leagă de pămînt”, ci în rutină și conformism, în lipsa de ideal care să depășească sau chiar să spargă limitele înguste ale eului. Dragostea este dăruire, atașament tovarășesc și credincios, bazat pe o prețuire mereu verificată, devotată.

*) Editura militară, colecția „Cartea ostașului”, 1963.

E foarte greu de presupus că o femeie care e atât de conștientă de valoarea umană a soțului ei și de simțul lui de responsabilitate (ca un erou al lui A. de Saint Exupery) să nu-l mai poată iubi. Între Radu Belcolă și pictorul Dragomir există, ce e dreptul, o accentuată deosebire de temperament, dar Maria rămâne loială, fidelă fiziceste. În schimb, cu toate că autorul o consideră perfectă și vrednică de iubirea și sacrificiul tuturor (Alecă e o victimă pe viață), e foarte greu de admis că femeia aceasta ar fi putut vreodată să-și înțeleagă soțul care-și iubea atât de mult meseria, dacă ea însăși nu-și prețuia de loc propria-i meserie și nu fusese credincioasă nici vocației de actor. De altfel, problema aptitudinilor, așa cum a fost pusă în această narațiune, rămâne o falsă problemă, cărei principalul lucru este ca omul să-și facă bine datoria și să devină, prin efort și neistovit interes, cât mai bine pregătit. Nu există profesii mai valoroase decât altele, atunci cînd ele se fac în mod conștient.

Cînd nu abstractizează faptele de viață, Radu Theodoru realizează pagini impresionante, de forță epică și plasticitate. Personajele sale sînt vii și interesante, deși sînt mai „filozofici” decît în viața reală. Tensiunea dramatică e, din păcate, diminuată, atât prin stilul invariabil al personajelor, excesiv meditative, cît și prin procedeul neverosimil al transmiterii monologului interior. Autorul ne asigură că reproduce mărturisirile unui prieten, dar nimeni nu urează intimplările și gîndurile sale în stilul atribuit lui Radu Belcolă. E și mai greu de crezut explicația finală, că scriitorul a cunoscut monologul interior al Mariei, intercalat în cel al soțului ei, din pictura lui Dragomir, văzută incidental. O condiție a ficțiunii epice este să fie cît mai verosimilă, iar procedeele teatrale folosite în *Interceptarea* dau un caracter ermetic ideilor frumoase despre valoarea de ceremonial a activității profesionale, poeziei trăirilor în carlingă, epiceii zborului și veridicității personajelor cu „mecanismele subtile, dezvoltate de milioane de ani, mecanismele aceleu care au creat sensibilitatea și gingășia, tandrețea și dărîrea”.

NICOLAE TIRIODE

I. L. Caragiale: „Scrisori și acte”

După ce în 1942 a publicat *Opere VII, Corespondență*, Șerban Cioculescu, cel mai prestigios exeget al creației și vieții scriitorului, publică acum un nou volum din corespondența lui I. L. Caragiale, cuprinzînd piese inedite ori publicate în diverse periodice. Documentele sînt grupate după conținutul lor, fiecare piesă fiind însoțită în subsol de bogate și precise explicații asupra momentului și persoanei căreia îi era adresată. Volumul e precedat de o introducere scrisă sobru și concis, dar cu neștirbită exactitate, prin care editorul conturează aspectele noi ale personalității marelui dramaturg, așa cum se desprind din documente. Utilitatea publicării unor astfel de scrisori și acte rezidă în posibilitatea oferită lectorului atent și perspicace de a desluși noi și necunoscute fațete ale scriitorului, fie în legătură cu creația sa, fie cu factura omenească a artistului. Editorul însuși își încheie introducerea cu un deziderat: „*Fie ca aceste pagini inedite să contribuie la conturarea cît mai desăvîrșită a profilului moral caragian*”.

Cercelătorul are meritul incontestabil de a fi descifrat atât prin masiva lui biografie cît și prin volumele de corespondență pe adevăratul Caragiale de sub noiannul de știri și informații contradictorii și, multe din ele, tendențioase. Cu răbdare de benedictin, pe temelii documentelor al căror grai este indiscutabil, Șerban Cioculescu a restabilit, pentru posteritate, adevăratul profil moral al marelui dramaturg.

Volumul publicat în 1963 se adaugă la strădania de pînă acum confirmînd aserțiunile anterioare despre Caragiale și dezvăluind fațete noi. I. L. Caragiale a fost, ca om, în primul rînd, capabil de o profundă vibrație sufletească deși cea mai mare parte a creației sale literare stă sub semnul ironiei, al causticității. Aceste două coordonate ale personalității lui I. L. Caragiale nu se exclud, ele nu sînt antinomice, ci coexistă în aceeași fire. Ba se poate afirma că satiricul, moralistul pe plan social, se compensează prin efuziuni lirice pe planul existenței intime.

Din actele și scrisorile cuprinse în acest volum apare în lumină deplină sociabilul Caragiale, omul care simțea adânc nevoia de a se dăruj prieteniei, de a fugi de solitudine și mizantropie. Caragiale a cultivat cu fervoare relațiile prietenești cu diverși oameni aparținând tuturor categoriilor sociale. Prietenii și-i recruta din felurile domeniilor de activitate: muzicienți, pictori, medici, cei mai mulți dintre scriitorii. A intrat de mult și definitiv în istoria noastră literară prietenia lui Caragiale cu Al. Vlahuță, Barbu Delavrancea, C. D. Gherea, Paul Zarifopol, Mihail Dragomirescu, Octavian Goga și alții.

Documentele publicate adaugă și alte elemente, la cele deja știute, care confirmă că autorul comediilor a fost un foarte bun fiu, soț și părinte. E cunoscută afecțiunea fiului pentru mama sa și cea frățească pentru sora sa, concretizată în grija constantă ca ele să aibă o viață omenească și demnă. Chiar când se afla în mare lipsă pecuniară, cum s-a aflat de multe ori înainte de a intra în posesia moștenirii Momuloaiei, Caragiale se lăcea luntre și punte să găsească sumele necesare celor două femei care n-aveau alt sprijin decât pe el. Soț afectuos și părinte grijuliu, Caragiale a risipit multă energie spre a-și scuti familia de griji și de lipsuri.

Un element deosebit de prețios, relevat și în introducere de Șerban Cioculescu, este patriotismul scriitorului. Reacția profundă trăită la auzul știrii despre răscălele din 1907 este un argument parentoriu despre adânc dragoste de patrie a scriitorului. Iar într-un bilet adresat directorului general al Casei de depuneri, care-l felicitase cu ocazia împlinirii vârstei de 60 de ani, Caragiale se exprimă astfel :

„Trăiască frumoasa și cumplita țară română. Fie în vezi păstrată cu sfințenie această scumpă Carte-de-boterie a unui neam călît la focul atitor încercări de pierzare !”

Comentariul lui Șerban Cioculescu pe marginea acestei formule merită să fie reprodus :

„Caragiale avea dreptate. Nu ne puteam jăli, în împrejurările istorice de acum o jumătate de veac, ca alte popoare de veche formație feudală, cu o aristocrație de sine, multi-seculară, genealogicește confirmată cu pergamente autentice. Singurul nostru atestat istoric ne rămâne limba, cu monumentele ei scrise de peste patru sute de ani, cu evoluția ei lentă, dar sigură, către tiparele minunate ale scrisului cronocăresc și cu folclorul tot atât de vechi, sau poate mai adânc înșipt în trecut, ca acea baladă a Crioășului, care eternizează într-o legendă înedită dezastrul armatei lui Malcoci Pașa la sfârșitul sec. al XV-lea. Neamul nostru a fost într-adevăr, cum atât de frumos spune Caragiale”, „călît la focul atitor încercări de pierzare”.

Lectura acestui volum o revelatoare, ea procurind o adevărată desfășurare spirituală. Autorul ei a realizat o operă exemplară de bibliografie care se cuvine a fi urmată de toți cei care sîndelețnesc cu publicarea de documente literare. Semnalăm autorului existența și a altor scrisori, încă nepublicate, în special către Al. Ciura, scriitorul ardelean; cel puțin una aflată în posesia fiicei acestui militant cultural din Transilvania.

C. N. MIHALACHE

Sergiu Fărcășan: „Atacul cesiumiștilor”

Literatura științifico-fantastică, deși are o mare răspindire în cele mai largi cercuri de cititori — de unde derivă și importanța educativă pe care o are —, este considerată de unii un fel de „a cincea roată la cărușă”, un gen literar prea puțin important. De aceea rareori găsești în paginile presei literare analize ample asupra acestui gen, fapt cu atât mai regretabil cu cît, genul, în ultima vreme este abordat de către scriitorii avînd un prestigiu recunoscut.

Un exemplu edificator, în această privință, îl constituie și Sergiu Fărcășan, a cărui diversitate literară a atras de mult atenția. În afară de gazetărie, unde a dovedit o pană ascuțită, cu mult simț de observație, activitatea lui literară propriu-zisă, s-a îndreptat înspre cele mai diferite genuri: escuri, pamflete, schițe, povestiri și romane satirice, piese de teatru și, în sfîrșit, romane de anticipație. Încă mai de mult cititorii au urmărit „cu inima la gură” palpitantele peripeții ale inginerului Mușat, sau au urmărit cu interes modul de viață din

mileniul 42, cînd societatea omenească a atins un grad de dezvoltare excepțional, în romanul *O iubire din anul 42 000*.

În *Atacul cesiumiștilor*, autorul investighează într-o epocă nu chiar atît de îndepărtată. Acțiunea se petrece aproximativ peste două secole și jumătate, cînd comunismul mondial a fost instaurat și oamenii își amintesc de epoca zbuciumată de astăzi încă plină de contradicții, doar din manualele de istorie, de aceea neînțelegînd pe deplin care au fost cauzele ce au putut determina războaiele și multe alte contradicții între oamenii secolului XX. În secolul XXIII oamenii, avînd alte preocupări, vor să-și facă viața cît mai frumoasă; eu ajutorul științei caută să obțină cît mai multe binefaceri pentru ei, tînd din ce în ce mai mult, spre perfecțiune. Cercetările multor savanți („samanți” este o profesiune obișnuită pentru oamenii secolului XXIII) își îndreaptă activitatea locmai spre atingerea acestui țel. Totuși omenirea și acum, pe cînd duce dispute aprinse pentru perfecțiune, trăiește evenimente zguduitoare. Din unii părinți sănătoși, frumoși, care se conduc după cele mai stricte reguli de igienă și care respectă întru totul normele sanitare, se nasc copii fără brațe, sau cu brațele strimbe, copii cu două capete, monștri a căror apariție nu-și găsește explicația, la început. Savanții sînt îngrijorați, la fel întreaga omenire. Încep cercetările, lupta se duce pe tărîmul științei, prin munca, iar aventura constă în descoperirile care depășesc cadrul calculelor logice și limitele închipuirii. Această muneă uriașă nu este dusă de un singur om sau numai de cîțiva, ei întreaga omenire se alătură descoperirii misterului. Aici intervine noua etică a vieții oamenilor secolului XXIII, puternicul spirit colectiv. Misterul este în cele din urmă descifrat. Apariția monștrilor se datorește faptului că părinții respectivi au fost contaminați cu *Cesiumradioactiv*, care acționează în mod nelast asupra organismului părinților și asupra urmașilor acestora.

Dar lucrurile nu se opresc aici. „Cataclismul”, cum e considerat de oamenii secolului XXIII, periclitează însuși viitorul omenirii. Cercetările continuă. Se pun în funcțiune cele mai moderne mijloace de investigație; mașinile electronice de calcul, în primul rînd. Coeficientul de probabilitate, în cercetări, devine din ce în ce mai mic, făcînd loc certitudinii. Contaminarea cu *Cesium radioactiv* amintește de un fapt care s-a petrecut în anul 1945; zguduitorul bombardament atomic de la Hiroșima. Pentru oamenii secolului XXIII faptul este inexplicabil, căci în secolul XXIII, cine ar fi putut avea interesul să dorească distrugerea omenirii? Cine îndrăznește să se opună progresului omenirii? De ce fel de arme dispune acesta? Unde este locul în care își duce existența? Răspunsul la aceste întrebări sînt date prin acțiunile întreprinse de Milton Kipfer, Loreta Durand și de alți adepți ai perfecțiunii umane, care fac, parte din marea familie unită a oamenilor de pe globul pămîntesc.

Maniera în care sînt tratate faptele, cu toată aparența de piese de dosar judiciar, dau cititorului senzația că participă direct la evenimentele respective, că trăiește alături de eroi, că se integrează și el în concepțiile și modul de viață al societății viitorului.

Un alt merit al autorului este acela de a prezenta faptele cu o logică atît de puternică, încît impresia de verosimil se formează de la bun început. Bine înțeles fantezia își are un rol bine stabilit. În această privință Sergiu Fureașan a dovedit, nu odată, că este inzestral cu o fantezie bogată, ce procură cititorilor adevărate clipe de desfătare.

Romanul *Atacul cesiumiștilor* prin maniera de tratare, prin faptele povestite, se adresează în special cititorului tînăr, care, în paginile cărții, face cunoștință cu o serie de date științifice interesante și cu un mod de viață și o etică socială, care, prin perfecțiunea ei, dezvăluie omenirii un viitor plin de măreție, fericit.

D. BALAN

Nicolae Tăutu: „Așa cum a fost”

Cuprinzînd „anii de început ai Armatei noastre populare”, romanul *Așa cum a fost* își propune să prezinte viața ostașului educat și călîit de partid, așa cum precizează însuși autorul în introducere.

Axat pe evoluția sufletească a soldatului Ștefănoiu Ioan un tînăr muntean, care zi de zi, în viața colectivă a unității, se desprinde din starea de sălbăticie și timiditatea cu care-l

înzestrare viața „hapsină și ciunoașă” de slugă la bogăteni, și de asemenea pe munca de educație depusă de căpitanul Liveanu Victor, loctiitorul politic, romanul urmărește caractere multiple, complexe, în continuă desfășurare și creștere.

Oamenii au venit cu manifestările lor proprii, cu ceea ce a imprimat în sufelele lor viața pe care au dus-o pînă la îmbrăcarea uniformei ostășești. Ofițerii, la rîndul lor, au caractere și trăsături diferite, comportindu-se ca atare.

Întîmplări menite să scoată în evidență aspectele pozitive și negative ale unității, viața personală a oamenilor îmbinată cu aceea de ostaș, atitudinile greșite sau exagerate ale unora, metodele de lucru birocratice, înguste ale altora, efortul pentru desăvîrșirea educației ostașilor și ofițerilor etc., constituie aspectele ce-l preocupă pe scriitor.

Înainte de începerea propriu-zisă a acțiunii, în viața batalionului existau multe lipsuri, în ceea ce privește pregătirea de luptă, politică și culturală. Se săvîrșeau unele abateri grave și totuși domnea un spirit de autolinăștire, de delăsare, de automulțumire.

Această stare de lucruri a făcut ca maiorul Andrei Vasile să fie numit comandant iar căpitanul Liveanu Victor loctiitor politic.

În fața celor doi comandanți stă marea sarcină de răspundere de a lichida rămînerea în urmă a unității, de a o ridica la un nivel superior.

Dar, în această muncă, metodele unuia se deosebesc de ale celuilalt. Pentru maiorul Andrei pedepsele constituie baza disciplinei iar disciplina este „*A-ul alfabetului militar și fără ea orice altă literă nu mai are nici o valoare, nici o bază de susținere mai bine-zis*”. Pentru căpitanul Liveanu convingerea, apropierea de oameni, de sufelele lor, constituie condiția mersului înainte și a cimentării unității.

Pentru amîndoi însă e clar că trebuie dusă o muncă atentă și susținută, cu ofițerii, cu cadrele. „*Să-i trezim din lunga somnolență*”, spune maiorul. „*În primul rînd să-i învățăm să se apropie de oameni, de ostași*”, răspunde căpitanul Liveanu.

Urmărind îndeaproape procesul sufletesc prin care trec eroii, autorul relevă complexitatea muncii de educație, a modelării sufleteste, lichidarea metodelor de conducere și a rămășițelor din mentalitatea unor ofițeri și ostași.

Soldatul Ștefănoiu Ioan, cu ajutorul lui Roman, își continuă pregătirea școlară, capătă încredere în viața nouă, adevărată. Alexandru Păun se debarasează de tot ceea ce vagabondajul imprimase în limbajul și manifestările lui șmecheresti. Căpitanul Marian renunță la practica de a cîmăși oameni cu ajutorul carnetului de însemnări, locotenentul Darie, băiatul frumos și euecitor, își găsește adevărata dragoste în împrejurări tragice pentru el, în munca de zi cu zi însuși familia maiorului Andrei se reface și se consolidează, iar locotenentul Dan, întîlnind pe cercetătoarea științifică Zamfira, sub troienele revărsate de o avalanșă, în munți, părăsește poza de însingurat, de blazat.

Personajele romanului, au o evoluție firească, în cadrul colectivității, se regăsesc, își trăiesc viața lor adevărată.

Nu lipsesc nici elemente de senzație. Agenții imperialiste pun la cale acte de spionaj și diversione. În acțiunea de prindere a spionilor, cade soldatul Ștefănoiu Ioan ca un erou, amintirea lui rămînind vie în viața unității.

Romanul lui N. Tăutu se situează pe linia ascendentă a creației sale, continuînd progresiv scrierile sale precedente.

Fără a face incursiuni sufleteste prea adinci, hotărîtoare, scriitorul își prezintă eroii din viața cotidiană, cu preocupările lor obișnuite. Se pare însă că intenția de a urmări prea multe personaje, dăunează analizei, altfel de necesare în consolidarea deplină a romanului. Așa se explică impresia de prea multă ușurință cu care Dana, soția maiorului Andrei, numai la simpla invitație a Zoiei Liveanu, se reîntoarce la soțul său, deși era ferm hotărîtă să rămînă în capitală, unde, după părerea sa, pulsează adevărata viață. La fel, căpitanul Marian renunță neașteptat de lesne la carnetul său de însemnări. Spionul Gogu, e facil motivat în nostalgia sa, atunci cînd își revede locurile copilăriei, și apoi e pierdut pe drum.

NICOLAE BUSUIOC

O antologie a poeziei africane

Astăzi avem o bogată literatură a popoarelor africane. Poezia africană a zilelor noastre nu se mai compune exclusiv din creațiile poezilor anonimi, aiezi ai triburilor, ci și din creația unor personalități poetice, a căror operă se poate măsura cu unitatea de măsură cea mai riguroasă.

Publicul cititor din țara noastră a cunoscut din traduceri apărute sporadic, în reviste, creații caracteristice ale acestei poezii noi. O culegere antologică însă apare pentru prima dată la noi, în limba maghiară, datorită poetului și scriitorului timișorean Franyó Zoltán. E vorba de volumul său intitulat *Alarma în Africa* (Africa! riado) în care apreciatul lălmăcitor ne oferă un bogat florilegiu din opera celor mai cunoscuți și mai reprezentativi poeți ai Africii. Răsfoind paginile acestei culegeri facem un instructiv, documental și savuros incurs într-un domeniu poetic inedit. De la primele pagini ne împlinim elemente străvechi, păstrate în folclorul african, ca în niște miraculoase „rezervații” spirituale, iar alături de ele întâlnim produse care numai prin tematică și mesaj se deosebesc de creațiile ogorului poetic mondial. Algeria, Angola, Coasta de Fildeș, Guineea, Madagascar, Mali, Mauritania, Mozambic, Nigeria, San Tome, Sierra Leone, Senegalul, Uniunea Sudafricană, Africa de Vest, Insulele Capului Verde sînt prezente cu cele mai reprezentative personalități poetice. Poeții africani scriu cu toții o poezie proaspătă, plină de imagini suave, inedite, colorată, bogată în frumuseți fie că scriu în limbile mondiale de mare circulație (franceza, engleza, portugheza), fie că se exprimă în graiul arab. Antologia însă cuprinde și opere semnate de poeți care încearcă să adapteze și să îmbogățească limbile locale, tribale, spre a le face capabile să exprime gândirea poetică cea mai nuanțată.

Mario del Andrade este, de exemplu, un pasional cultivator al limbii angoleze *KIMUNDU*, Herbert Dholmo (Africa de sud) face același lucru pentru limba *ZULU*, în ocurență cu compatriotul său Jamme lobe, care, în poftida serioasei sale culturi angoleze, își scrie operele în limba *KHOSA*. Poeții din „Africa francofonă” sînt, adeseori, bilingvi.

Antologia cuprinde astfel, alături de lucrările unor poeți care au preluat aproape total unele poetice ale celor mai moderni creatori francezi și englezi, și poezii în care autorii folosesc exclusiv mijloacele de expresie ale folclorului străvechi, prin care dau temelor militante și mesajului lor agitar, anticolonialist, o eficiență deosebită.

În acest sens este de subliniat poezia *Daba* de Martial Sinda, în care poetul dă expresie suferințelor și revoltei indigenilor în versuri de un ritual sacadat, sincopat, în continuu crescând tumultuos, al ancestralului instrument melodic consacrat în titlu. La alți autori forma, expresia versurilor sînt moderne, purtînd tot specificul literaturilor la tradițiile cărora s-a format poezia continentului negru, în schimb, fondul lor tot ce poate fi mai patriotic ideilor vehiculate de literatura matcă. Un singur exemplu: Malek Haddad, poet algerian, în perfectă prozodie franceză modernă, polemizează cu Baudelaire, strivește sub desconsiderarea sa Cartierul Latin numai fiindcă aparține odioasei „metropole”. În versuri îmbinate de energie, Mabel Ialoso (Nigeria) ne înfățișează tripticul specific al sensului contemporan al vieții și luptei popoarelor africane: suferința, lupta, speranța, cu cele trei corolare ale lor pe planul realizărilor: viața omenească, independența, libertatea în pace!

O mare varietate de sentimente, ritmuri și tonuri noi, nuanțe inedite în descrierea naturii, elanuri nestăvilite, entuziasme pure și cuceritoare în căutarea idealului, iată ce cunoaștem prin această culegere.

Seleționarea materialului, realizarea unei unități armonice reprezentative, este în sine, o sarcină dificilă, după cum consemnează în postfața care însoțește volumul, semnatul ei, Lőrinczi László (un merituos traducător, care s-a distins prin transpunerea în limba maghiară, la un nivel stilistic remarcabil a prozei lui Mihail Sadoveanu).

Munca desfășurată de Franyó Zoltán cu întocmirea volumului merită aprecieri tot atât de complete ca și străduințele sale de traducător.

În lipsa textelor originale nu ne putem pronunța asupra fidelității traducerilor, dar știm că aceasta este în mod constant „qualitée maîtresse” în arta de traducător a lui Franyó, deci nu avem nici un motiv să ne îndoim de respectarea ei, integrală. În schimb se cuvine sublinia expresivitatea stilistică proprie, diversificată, pe care a dat-o fiecărui autor și poezie. A realiza, pe parcursul a 160 de pagini, care conțin 50 de poezii de 32 de poeți din 18 țări, un volum stilistic atât de diferențiat, este o sarcină pe care nu o putea duce la bun sfîrșit decît un traducător dispunînd nu numai de experiență ci și de limbajul poetic atât de bogat în tonuri, culori, și nuanțe, și de stăpînirea deplină a celor mai subtile virtualități ale prozodiei, care sînt specifice poeziei timișoreane.

După transpunerea lirice antice elene, a poeziei chineze, a unei bune părți a celor mai frumoase poezii din Pușkin, după antologia „Pe strunele milenilor” și după într-ari-pala versiune maghiară a celor mai de seamă creații ale marelui nostru Eminescu, Franyó Zoltán dă acum glas „strunelor continentelor” trezite la viață; dovedindu-se și la vîrsta sa înaintată

nu numai acelaș artist complex cunoscut din operele anterioare ci și un explorator al celor mai nedelirșate regiuni poetice.

Editura pentru literatură a pus la dispoziția cititorilor maghiari o culegere valoroasă și substanțială din care aceștia pot să-și facă o idee justă asupra artei poetice a continentului african.

AUREL BUTEANU

Epistole de pe malul mării

La începutul acestei primăveri, a apărut la Constanța o elegantă culegere de poezii intitulată *Epistole de pe malul mării*. Editată de Casa regională a creației populare Dobrogea, sub îngrijirea lui Marin Porumbescu, cartea are un aspect grafic remarcabil. Lectura ei îți dă o senzație tonică. Multe poezii de real nivel artistic te fac să uiți că ai în mână, totuși, o culegere de poezii aparținând unor tineri scriitori al căror profil literar abia începe să se contureze.

Cartea aceasta de poezii dovedește că la Constanța și-n Dobrogea în general, „se duce o intensă viață literară” cum arată criticul literar Aurel Martin, semnatarul prefeței.

Reținem, în primul rînd, prospețimea versurilor, care împrumută ceva din mișcarea și aerul mării. Tinerii poeți răsfrîng în cîntecele lor peisajul fastuos al construcțiilor de pe litoral, munca rodnică a colectivitășilor și pescarilor dobrogeni. Poemele sînt luminoase, pline de elan, de dragoste de viață și de muncă, de încredere în viitorul înșorit al patriei noastre socialiste.

Se remarcă poemele lui Vasile Petre Fati și Octavian Georgescu, tineri poeți care stăpînesc un limbaj liric evoluat și dovedesc putere de transfigurare. Numele lor, cunoscute din revistele literare, pot fi găsite în această culegere sub cîteva poezii de autentică vibrație. Astfel, *Zidînd, Fata care a plecat, La cîpătul digului*, și mai ales, *Profil*, aparținînd lui Vasile Petre Fati, sînt poezii de un viguros lirism care vestesc un talent dintre cele mai interesante.

Cităm bunoară din poezia *Profil* :

„Dormi cu umărul desgolit de-atîta lună
Și seara e albastră ca după-un dans împreună
Părul rîvășit peste suris, frumos,
În zbatere înă lasă pleoapa-n jos.
Cînd mă aplec să te cuprind cu mina,
De ochii tăi, nu mai văd luna.
Poate-i de vină vîntul ce-ți dezmiardă
Părul tău negru cu miros de iarbă”.

Octavian Georgescu semnează cîteva poezii autentice : *Blocuri pe litoral, Iarnd marină, Regăsire, Aurul Dobrogei*. Mai ales, ultimele două ni s-au părut întru totul relevabile. Versul lui e uneori amplu, străbătut de freatice emoții, de ușoară rezonanță rilkeeană ca în *Regăsire* :

„Parcă străîn, o clipă mă opreșc
Nu văd nici pașii tăi, nici fluturarea
Negrului păr. Ci doar un semn
Ca de sandală pe o stîncă,
Aici îmbrășișate, dorurile noastre,
În valuri s-au scaldat mai pure,
Încît mișcarea parcă strigă
Asemeni unei păsări rătăcite . . .
Și iată, vin ca niște mari cascade
Albe și verzi clădirile Mamaiei” etc.

Aurora Coțescu, Ștefan Raicu (prima parte din *Rătăceam pe plajă, În mare*), Nicolae Fătu (*Carnetul de partid*), Elena Popescu (*În atelier*), Mariana Fillimon (*Dimensiuni*) se detașează și ei din cuprinsul bogat de poezii, diverși și inegali.

Multe poezii sînt, desigur, slabe, exterioare, cu numeroase naivități (care apar și la cei mai evoluți dintre semnatarii plachetei), dovadă sîrăcie de simțire sau de idei, preocupări minore în planul artei. Dar aceste compuneri nu umbresc succesul acestei cărți pe care o salutăm pentru ceea ce conține ea mai vibrant și mai actual.

A. DUMBRĂVEANU

Critica în „Iașul literar” nr. 1/1964

Se pare că numărul 1 (1964) al *Iașului literar* devine realmente interesant de la „Concepția despre lume și viziunea poetică”, articolul lui D. Costea.

Remarcabilă, în linie teoretică, acuratețea criticului pentru precizia terminologiei de specialitate (v. clarificările foarte utile, de ordin semantic, în privința mult invocatei „viziuni”). Regretăm absența punctului de vedere personal, al criticului în problema larg dezbătută și, nu odată, polemic, a „declinului metaforei” (A. E. Baconsky), a primatului lanteziei (G. Călinescu) sau al reflexiei (Al. Philippide) etc. În ceea ce privește faptul că realismul socialist asigură o mare varietate în unitate, D. Costea demonstrează precis și documentat pe baza diverselor interpretări poetice a unei teze fundamentale de filozofie marxistă: primordialitatea materiei, materialitatea lumii, conștiința produs al materiei etc. Inclinem să credem că citatul din Fl. M. Petrescu: „... mînercul / Aduce-n beznele uitate cerul / De afară și din ochii săi / Și viața-n cărbune tresare din nou în vîpăi”, apreciat de critic, este înuțit demonstrației respective și nesemnificativ, după cum citatul din G. Hagiu: „Mînea mea respiră doar luciditate / plîci lucind în soare, rampe de lansare / și filtrază-n spațiu, cu febrilitate, / sunetele viitoare”, la fel de nesemnificativ, nu reprezintă o „încercare extensivă de a sensibiliza teoria leninistă a reflectării” (D. Costea) ci o adeziune la luciditate.

Cronica literară face: Liviu Leonte (Ion Lăncăranjan „Cordovanii”) și Al. Călinescu (Al. Andrițoiu: „Constelația lirei”).

L. Leonte, conștiincios și la obiect, nu contrazice, în genere cele afirmate anterior despre „Cordovanii”. Al. Călinescu, aidoma confratelui de la *Șteaua* e nemotivat de amabil cu volunul lui Andrițoiu. A conchide că: „în linii generale, Andrițoiu continuă în „Constelația lirei” filonul cel mai valoros al liricii sale cetățenești (s. n.)” este cel puțin hazardat.

În rest, foarte atent la manifestările artistice (teatru, muzică) științifice (cibernetică) etc. etc. *Iașul literar* publică o seamă de articole, recenzii, note ș. a.

În genere, se impune revistei efortul mai susținut în privința reîmprospătării forțelor proprii cit și al unei colaborări mai largi cu alte regiuni.

S. FOARȚA

Cinzece de lume

„Gazeta literară” ne-a încântat pe la mijlocul lunii martie cu selecțiuni din ciclul Cinzece de lume de Marcel Brestășu. Ne-a făcut plăcere să întinim între poeziile cuprinse în acest ciclu și unele recitate la o drumeție a poetului prin Banat. Cîntecul banilor albi a răsunat între poezii porniți la drum cu versul în „Săptămîna poeziei” ediția 1963, prilejuind și o frumoasă discuție despre acest ciclu pe care-l așteptam publicat. Gazeta literară a adus ecoul acestei discuții animate, și amintirea unui moment de autentific emoție și poezie.

M. S.

Pe ce cade accentul

A cîncea premieră a Teatrului de stat din Arad în actuala stagiune „Discipolul diavolului” de Bernard Shaw, spectacol realizat mai mult în parte a doua a sa, ridică o serioasă problemă de concepție. Subintitulat de însuși autorul el „melodramă”, piesa este o satiră îndreptată atât împotriva melodramei ca gen literar, cât și împotriva unor raclie ale societății engleze contemporane cu scriitorul. Fiind plasat în anul 1777, acțiunea ar reclama parodă o tratare istorică. Nu aceasta a fost însă intenția dramaturgului, care se exprimă astfel despre piesa sa: Ea este în mod evident în spiritul epicii. Tăcut și principal rămîne demascarea incisivă a puritanismului burghez ipocrit și desumanizant.

Cu toată acestea, regia artistică a spectacolului (Dan Alecsandrescu) nu imprimă spectacolului o concepție clară, trăind-o cu minuțioasă necesară unei piese istorice, dar în același timp și cu amenințarea grotesc al parodiei.

Din această pricină figura lui Richard Dudgeon (Vasilie Cosma) spre exemplu nu se încheagă artistic, și partea întâia devine în bună măsură neconcludentă față de intențiile scriitorului. Nonconformistul Richard Dudgeon este pus să scandalizeze pe puritanii burghezi nu cu adîncimea și umanismul ideilor sale, ci prin niște gesturi exterioare, lipsite de conținut. El încalcă scaunele altfel decît se așază toți ceilalți oameni „normali”, sau se urcă pe ele ca să-și rostească replicile. În felul acesta caracterul lui este falsificat, adăugînd la aceasta și pozele de mușchi ale actorului, și tonul său retoric. Aceleași mijloace „de efect” sînt folosite și în confruntarea cu „puritanismul” militarist. Și aici actorii sînt siliți să se urce pe masă ca să-și demonstreze principiile și să desfășoare mai departe conflictul piesei. Pînă la urmă cel mai înaintat om pare să fie generalul Burgoyne, admirabil interpretat de Victor Ionescu, actor care a câștigat mult în posibilitățile de interpretare în ultimii ani.

Lipsit de o linie clară de concepție, spectacolul este înegat. Programul de sală reflectă aceeași situație, publicînd materiale care abat atenția spectatorului de la țelurile artistice urmărite de autor. Spectatorul face cunoștință cu părerile lui Bernard Shaw despre colonialism, deși în piesă evident nu este vorba de o asemenea problemă. Urmează apoi un articol intitulat: „Pagini de istorie americană și engleză” și — colac peste pupuză — o hartă a „luptelor purtate de coloniile engleze din America de Nord pentru independență”. Și toată această desfășurare de „forțe” n-are contingență directă cu piesa propriu-zisă.

De ce a fost nevoie de un astfel de program de sală? Ca să convingă spectatorul de adevărul faptelor susținute într-o melodramă care urmărește însă cu totul altceva? Pe

ce cade accentul? Și care a rolul programului de sală?

Se știe că programul de sală trebuie să aibă un rol educativ, dar în orice caz el trebuie să stăjească piesa respectivă. Bernard Shaw a scris o piesă în spiritul epicii — a epicii lui, dîcînd racliele societății burgheze din Anglia contemporană lui. Pe aceasta ar fi trebuit să cadă accentul. În felul acesta s-ar fi îndeplinit și un alt comandament de care ar fi bine să țînd seama redactorii unor astfel de caiete: el ar fi fost mult mai puțin îndreptat, mai aerisit, mai interesant.

M. Cerbu

Etnografie bihoreană

Anul acesta se împlinesc șase ani de cînd a luat ființă la Beluș un muzeu etnografic. Dacă la început „zestree” acestui muzeu era foarte sumară, în prezent conține peste șase de exponate. Cele mai multe au fost achiziționate de custodele muzeului și de colaboratori în anul trecut. Mai mult decît atât, în prezent, s-a amenajat un interior de casă sărăcășă din comuna Budureasa, specific zonei montane a finutului Bihor.

Printre noile achiziții se numără obiecte de uz casnic, podoabe, instrumente muzicale, costume etc. Foarte interesante sînt produsele meșteșugărești textile, cu diferite ornamente, caracteristice zonei și subzonelor etnografice bihorene: ștergare, covoare țesute orizontal cu ornamente geometrice liniare, cîjoace, sumane, traiste, zădii din lînă, brile. O achiziție importantă sînt cele trei costume femeiești reprezentînd diferite subzone etnografice ale raionului Beluș.

Exponatele, judicioasă sistematizate, pe tematică, constituie un auxilii prețios pentru cercetători, ele iluștrînd

fielul modului de viață din trecut în Bihor. De asemenea se pot vedea și meșteșugurile caracteristice acestei zone etnografice, printr-o serie de obiecte produse de meșteșugarii-artiști, realizate cu mult gust și pricepere, obiecte din lemn, ceramică și metalice. Fără să se încadreze perfect în profilul muzeului, totuși rămânând valori muzeistice sînt și expozate ce reprezintă obiecte de cult și exponatele numismatice.

Structura etnografică a acestui pinut, în plină dezvoltare și transformare, ca de altfel, pretulind în viața satului nostru, surprinsă în imagini concrete, reprezintă un tezaur, pentru determinarea schimbărilor sociale survenite.

Achiziționarea, păstrarea, valorificarea și popularizarea etnografiei bihorene și a artizanatului local, sînt o sarcină de mare răspundere, care trebuie îndeplinită cu multă pricepere și competență. Muzeul etnografic al Beiușului se achită corect de această sarcină

D. B.

Fluteraș mindru-nlorit...

Interesantă și folositoare această activitate de „dezgropare” a folclorului, realizată de casele regionale de creație. După culegerea din regiunile Banat, Oltenia, Maramureș, Suceava, regiunea Hunedoara ne oferă, în îngrijirea îndrăgului profesor Clemente Constantin o meritorie culegere de folclor literar.

Culegerea are două secțiuni: „Mult mi-e drag în sat la noi”, ocupându-se de folclorul actual al satelor hunedoarene, și „Via mineri de la mine”.

Transformările produse în viața satului, drăvoaste și recunoștința jăranilor pentru partid, munca în colectivă, activitatea la căminul cultural, noile raporturi create la sat, toate își află locul în poeziile primei secțiuni. Entuziasm, optimism, o nouă conștiință — iată ce afirmă mai toate cîntecele. („Frunzuliță de pe coastă / Ce frumoașă-i viața noastră / Noi munca de zor / Și munca ne e cu spor / ... / Și decem muncă-nfrățită / Pentru viață fericită / ... / Și toate-s din grija lui / Dragului, partidului”). Poate că și această culegere va da posibilitatea cercetătorilor creației populare să urmărească câteva trăsături ale folclorului nou.

Pe vechile tipare ale cîntecului bătrînesc sau ale doinei se alcătuiește cîntecul nou: „Mureș, pe marginea ta / Cresce colectivă mea / Mureș, apă curgătoare, / Face-te-al poveștii noastre / Să-mi apui unde mi-ai bătăta / Să vină să-i dau gurita” (Badea ară cu tractorul). Identificarea felului în care un fapt nou de viață a schimbat structura unui cîntec mai vechi nu-l deloc diferă aici.

În sfințit, culegerea prezintă încă o fațetă a folclorului: în cele mai multe cazuri, culegătorii au mers direct la sursă, la creator. Multe cîntece sînt culese de la Romulus Bunea, muncitor din Orăștie (care, ne informează culegerea, scrie versuri pentru gazeta de perete, brigada artistică de agitație, școlii vocale). Altele sînt create de Aron Drăghici sau de colectivista Doina Costă și sînt utilizate în programele brigăzilor artistice de agitație. Fenomenul folclorului pus în circulație de brigăzile artistice de agitație se cere a fi studiat mai intens. În această primă secțiune poate nu strică o cîntecă din folclorul mai vechi „clasic” hunedorean. Și nu strică o exigență mărită în alegerea materialului dat la tipar.

Dintre Cîntece din trecutul minereș se remarcă batada „Vălean holoangărul” care „pe săracii îl orolă / Pe bogatii îi sărăcește”, cîteasă de Ana Soit și Ion Iliescu. Cele cîteva cîntece din folclorul minereș prezentate aici ne fac să așteptăm cu mult interes culegerea pe care Ion Iliescu și Ana Soit o preadtext.

Se cîr decă a fi subliniate meritele culegătorilor Clemente Constantin, Ana Soit, Ion Iliescu, Ion Marinescu, Aristid Spătaru, Silviu Gușă ș.a., care au reușit să contribuie la o culegere reușită de folclor literar.

C. U.

Trei schițe

Lucașdru din 14 martie a.e. publică trei schițe semnate de Ștefan Gheorghiu, Ion Ilie Mîleşan și Gheorghe Buzolanu. Trei schițe sau trei încercări de schițe, fiindcă în toate trei plutește o anume suficiență artistică, toate trei fiind niște compuneri bine știute și potrivite, însă facult realizate, cu locuri comune, netrecînd pragul unei savuroase mediocrități.

Ștefan Gheorghiu ne vorbește despre un brigadier,

Milică Ursaru, care, om în putere și aprig, (pe un chețner care nu vroise să-l dea să bea „l apucase de guler mai-mai să-l ridice în tavan”), trăiește sub obăstia și teroarea nevestei, care-l dătează cum să-și ajute neamurile, cum să se plaseze în locuri bune sub un aspru papuc femeiesc. Criticat de fratele mai zîndr, Milică Ursaru face milic, frusinat, și „nu-l mai ține de frate”. Îmbătîndu-se cîrince „de foc și de inimă albastră”, Milică merge spre casă, înjură în gînd pe fratele care l-a judecat în colectivă „și singele l se urcă în țeastă”, urea să încalce pe un cal și cade rușind gardul. Cînd să se ridice, o vede însă pe nevastă-să „care stă lîngă el cu mîinile în solduri... cu privirea scăpărînd și parcă-i pierc curajul, puterea, elanul”.

Că urea să comunice schița? Că parcă Milică nu va mai fi milic, în zori, sub teroarea femeii care-i impune ocolirea neamurilor? De ce asemenea scheme în care există permanent un gen de femele-bărbat, ca în unele piese într-un act pentru amatori, care-și influențează și în sub teroare bărbatul adevărat?

Ion Ilie Mîleşan, în Visul, face un tur de forță în privința credibilității unui... vis. Obsedat și eroul său, încă din copilărie de pasiunea motociclet (mereu obresiți) are odată și el un vis: se părea că mașinăria neagră de pe arie, tractorul, se transformase într-un om mare și puternic cu pieptul și picioarele de oțel, care mă purta de mîna peste dealurile și văle noastre”. Pasiunea tîndrului pentru tractor, însă din copilărie, are înfructivă veridicitate. Există și o prosopime a sentimentelor la acest pui de jăran pasionat. Însă visul să se circumscrie în limitele necesității epice a lucrării, să nu o ia razna, chiar dacă e un vis.

Dimineața senină a lui Gh. Buzolanu se pare că posedă un ton mai degajat de povestire. Autorul are o detașare netă față de eroul, o simplitate de limbaj și, mai ales, o cunoaștere mai amănunțită a locului de muncă și a mediului descris. Păcat că există o nativitate, o facilitate în felul cum se comunică ideea schiței. Aici prozatorul devine sentimentaloid și ceea ce a căștigat lucrarea, acumulînd pînă în acel punct, pierde în final, în etuda faptului că eroul era „beat de fericiu” finalul e facil și cam de operetă.

Valeriu Ganea

— *COMITETUL DE REDACȚIE* —

*ION ARIEȘANU, NICOLAE CIOBANU, ANGHEI
DUMBRAVEANU (secretar de redacție), AL.
JEBELEANU (redactor șef), ANDREI A. LILIN*

★

Coperta de Petre Vulețnescu

★

116

43 803

4 Lei